

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાશિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૩૮૦ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ૩૩૮૧

વિષય

યુગધર્મ ગ્રન્થમાળા. ૧.

મુદ્રણ

૧૦૩૮૦

યુગધર્મ કાર્યાલય,
અમદાવાદ.

પ્રેત ૧૧,૦૦.

મેવત ૧૬૭૬.

મૂલ્ય આઠ આના

પ્રકાશક:

ઈન્દુલાલ કનૈયાલાલ યાજ્ઞક
યુગધર્મ કાર્યાલય તરફથી
અમદાવાદ.

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
અ. પી. સી. કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૦૩૮૦
૨૦૨૧

૨૪

મુદ્રક:

ચીમનલાલ ઈશ્વરલાલ મહેતા
'વસન્ત' મુદ્રણાલય, રાયપુર,
અમદાવાદ.

પરિચય

અમદાવાદના ‘ શિયુમંડળ ’ તરફથી ‘ મુકુલ ’ નામનું હસ્ત-
લિખિત માસિક નીકળે છે. તેના થોડા અંકો રા. ભાર્ગવ ઇન્દુલાલ
યાજ્ઞિકે જોયા, અને તેમને લાગ્યું કે એમાંની વાર્તાઓ મંડળની
બહારનાં બાળકોને પણ વાંચવી ગમશે. તેથી નાનાં બાળકોને રસ
પડે એવી તેમાંની કેટલીક વાર્તા એકઠી કરીને પુસ્તકરૂપે બહાર
પાડવાનું તેમણે ધાર્યું.

“ મુકુલ ” માંની વાર્તાઓમાંથી કેટલીક કલ્પિત છે, કેટલીક
અંગ્રેજી ઉપરથી સૂચિત છે અને કેટલીક અંગ્રેજીમાંથી અનુવાદ
કરીને લખેલી છે.

લેખકો ઉમ્મરે બહુ મોટાં નથી, એટલે વાર્તાઓમાં જૂલો તો
બહુ જ હશે. પણ વાંચનારાં પણ ઘણે ભાગે બાળકજ હશે, એટલે તેઓ
તેમની સ્વાભાવિક ઉદારતાથી બંધી જૂલો માફ કરશેજ એવી આશા છે.

ત્રેમલીલા મહેતા
સૌદામિની નીલકંઠ

બે બોલ

મારાં કેટલાંક બાળમિત્રોની મહેરબાનીથી મને ત્યારે ત્યારે ‘મુકુત’ માસિક વાંચવા મળતું ત્યારે તેમાં મને ખૂબ રસ પડતો. કેટલીક કાલીચેલી વાતો અને નિર્દોષ મસ્કરીઓ વાંચી ખૂબ હસવું આવતું; કંઈક કંઈક મીઠા ભાવો અને સરસ શૈલી ભેંષ દિવસ દરતું; અને કેટલીક વાતોમાં સ્વર્ગીય સૌન્દર્ય અને મોહક કલ્પનાઓ ભેંષ ઘડીભર આકાશમાં ઉડતો. તેથી તેમાંની કેટલીક વાતો, માત્ર બાળકોને જ નહિ પણ મોટાં સ્ત્રીપુરુષોને પણ ગમશે, એમ ધારીને આ સંગ્રહ પ્રકટ કરું છું.

જનસમાજ સાધારણ રીતે સંસારવ્યવહારની અને અવનવા સુધારાની કઠોર લડતોમાં ગુંથાયેલો રહે છે. તેથી જેમ સુક્રામળ બાળકોનાં દર્શનથી સૌના અંતરમાં રમેલ અને આનંદ ઉભરાય છે, તેમ સંસ્કારી બાળકોએ રચેલી-નિર્દોષ કિલકિલાટની અને રમ્ય મનોરથોની, સુન્દર પરીઓની, રંગબેરંગી રોશનીની અને સુગંધી કુસુમકુંજોની-સ્વર્ગીય સ્વપ્નસૃષ્ટિમાં વિહાર કરતાં સૌ કોઈ અપૂર્વ રસનું પાન કરશે, એવી આશા છે.

અંગ્રેજી બાળસાહિત્યના વાંચનને લીધે અને કંઈક જુદા સંસ્કારોને લીધે બાળલેખકોએ કંઈક જુદીજ ઢંગની વાર્તાઓ લખી છે. છતાં તે સૌને રચિકર નીવડશે એવી મારી ખાત્રી છે.

“ મુકુલ ” પત્રના તંત્રીઓએ આ વાર્તાઓની પસંદગી કરવામાં અને તેને છાપવાને તૈયાર કરવામાં ઘણીજ હેંસથી મને સહાય આપી છે, તે માટે તેમનો આભારી છું.

કાગળુ મુદ્ર ૨,

સંવત ૧૯૭૯

અમદાવાદ.

}

કન્દુલાલ કનૈયાલાલ યાજ્ઞિક

૧૫૧૩

—

અનુક્રમણિકા

આ પુસ્તકમાં વાર્તાઓની નીચે લેખકોનાં નામ આપેલાં છે, તેમાંથી કેટલાંક ધારણ કરેલાં છે, તેથી ખરાં નામોની યાદી નીચે આપી છે.

લેખકોનાં નામ. પાનું.

ત્યારે એ શું સ્વપ્ન હતું ?	સરલા	૩
મેઘધનુષ	લીલા	૭
એક રૂપીઆની જીવનકથા	રમેશ	૯
નાખી તળાવનું વર્ણન	સૌદામિની	૧૧
અગડમ્ બગડમ્	લીલા	૧૩
સોનાતો થાળ	સુશ્રુત	૨૦
પરીઓની ઉત્પત્તિ	વિનોદિની	૨૨
ચન્દ્રગ્રહણ	કાન્તિલાલ	૨૪
ખેસતું વર્ષ	લીલા	૨૭
સાચું સ્વપ્ન	રમેશ	૩૩
ત્રીંટીનો ચોર	લીલા	૩૬
ધૂળની ઢગલી	સૌ. જ્યોત્સ્ના	૪૧
મોતી	વિનોદિની	૫૦
અંગુઠો	અશોક	૫૩
ખિન્દુ	વિનોદિની	૫૭
શશાંક	સરલા	૬૧
ચમત્કારી દીવા	વિનોદિની	૬૪
બાધનો પ્રેમ	કંદર્પકુમાર	૬૬
શિવાની	સરલા	૬૯

લોભીયો
 ગોપાળ અને ગોવાળ
 જ્વાલામુખી
 ચિત્રકાર
 મગફળીની ચીકીની વાત
 રાગ અને ભરવાડની છોકરી
 અદ્ભૂત છબિ
 મૂગો દેશ
 આપણી ટેવો
 લઢવૈયો
 મારો મિત્ર
 મંદારનું ધુલ
 બાલપણ
 રાજકુમારી શ્રીની માળા
 અમાસની રાતે, પડવાની રહવારે
 દીવાળી
 ખેસતું વરસ
 ઉદાર મદદની અસર
 ઉષા
 બહુધે શેતરંજી
 ઋતુઓની વાત
 મુકુલ

વિનોદિની ૭૨
 સૌ. સરોજિની ૭૪
 સરલા ૭૮
 વિનોદિની ૮૨
 સરલા ૮૫
 તરંગિણી ૮૮
 સુશ્રુત ૯૦
 વિનોદિની ૯૩
 સૌદામિની ૯૫
 સરલા ૧૦૦
 વિનોદિની ૧૦૨
 લીલા ૧૦૪
 લીલા ૧૧૨
 સરલા ૧૧૬
 સૌદામિની ૧૨૬
 લીલા ૧૨૯
 લીલા ૧૩૩
 તરંગિણી ૧૪૨
 વિનોદિની ૧૪૬
 તરંગિણી ૧૪૮
 લીલા ૧૫૨
 વિનોદિની ૧૫૬

શુદ્ધિપત્રક

આ પુસ્તકમાં રહી ગયલી મુખ્ય ભૂલોની યાદી નીચે આપી છે. પુસ્તક છપાવવા આપતાં પહેલાં ફેટલેક ઠેકાણે મૂળ ભાષા બદલવામાં આવી હતી. તેમાં કરવાના ફેટલાક સુધારાઓ જ આપ્યા છે. બાકીની ભૂલો છપામણીની છે.

પાનું	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩	૧૨	(ખાલી છે)	ચોપડી
૪	૧૩	ઝાડ કોઇ	ઝાડ પર કોઇ
૧૭	૮	મહીના આડે	મહીનો પૂરો થવાને
૧૭	૧૧	જઉં	જાઉંx
૧૮	૧૪	મેળ	ઠેકાણાં
૧૮	૨૦	શું તારું નામ ? તો (આ કાઠી નાંખો) કંઈ જડતું જ નથી.	
૨૦	૧૧	જણાવવા	જણાવવા
૨૨	૩	કોર	બાબુએ
૨૯	૧૭	ફર્યે	ફરે

x આવી રીતે ધણે ઠેકાણે અનુસ્વર મૂકાયા નથી છતાં તેનો આ એક જ દાખલો આપ્યો છે. આવી રીતે બીજા ઠેકાણે પણ કંઈ ભૂલો સૂચવી છે તે પછી એજ અથવા એવી ભૂલો ભુલી જતાવી નથી.

૩૦	૩	ચાલના	ચાલતાં
૩૧	૧૬	છેય	છે
૩૩	૧૧	હેલસીઆનને રહું	હેલસીઆન રડવા
		રહું થઇ ગયું	જેવો થઇ ગયો
૩૪	૨૦	કકળી ઉડી	રડી પડી
૩૫	૨૨	એતો કકળાટ	એનું રડવાનું
૩૫	૨૩	કળકળીઆં	હેલસીઆન
૩૬	૩	ધણીય	ધણી
૩૬	૭	પૈસો	પૈસા
૩૬	૭	હતો	હતા
૩૬	૮	બગીચો	બાગ
૩૬	૧૦	કહેણુ મોકલાવ્યું	કહેવાડ્યું
૩૯	૭	આણુતાં	લાવતાં
૪૦	૬	હથે	હવે
૪૨	૧૬	તોય	તો પણ
૪૭	૧૮	ખેંચાણો	ખેંચાયો
૪૮	૫	પેસસો	પેસશો
૫૪	૨૭	શીમમાં	સીમમાં
૫૫	૬	આફરો ચડ્યો	ધેન ચડ્યું
૫૭	૮	તોય	તોએ
૫૮	૪	ફેંદાઇ	ફેંદાઈ
૬૩	૪	ચંદ્રના રસથી	ચંદ્રના ઉપર પવંતના રસથી
૬૬	૫	મન	મનમાં
૬૬	૭	જેમ	તી માફક

૬૯	૧૭	ખોળા	શોધ
૬૯	૧૭	છતાંયે	છતાંયે
૭૧	૯	પૂરી	પૂરી થમ
૭૨	૫	જમ્મશ મારા	જમ્મશ તો મારા
૭૬	૨૧	છતો	ચતો
૮૦	૧૦	ખોલાવાનું	ખોલાવાનું
૮૦	૨૭	માંલની	માંની
૮૭	૧૨	સોંટી	સોટી
૯૧	૧૨	કીકીસુમ	કીકીટસુમ
૯૫	૮	થોડા બોલો	થોડા બોલો
૯૮	૧૮	વેણીમાધુના	વેણીમાધુના
૧૦૦	૧૨	ખણુ	પણુ
૧૦૩	(છેવટે ઉમેરવું).....		અંગ્રેજી ઉપરથી સૂચિત
૧૦૪	૫	વચ્ચોવચ્ચ	વચ્ચોવચ
૧૦૬	૧૩	મને તેથી ત્રાસ છટે છે	તેથી મને દિલ- ગીરી થાય છે પણ
૧૦૭	૧૦	હરેક	દરેક
૧૦૮	૬	કપરું	અધરું
૧૦૮	૧૦૮	પેઠમ	પઠેમ
૧૦૯	૫	વેરણુછેરણુ	વેરણુખેરણુ
૧૧૦	૮	પતથરામાં	પતથરમાં
૧૨૪	૧૭	નર	નરેન્દ્ર
૧૨૮	૨	તેને હવું	હવું તેને
૧૨૯	૧	દેખાવવા	દેખાવા
૧૩૦	૫	છીપ	સીપ

૧૩૧	૨૪	ઉચકેલું	ઉચકેલું
૧૩૫	૧૯	ફટાકડા	ફટાકડા
૧૩૭	૩	બોકી લીધી	બુચી કરી
૧૩૮	૨૪	મા કોઈ	મા કે કોઈ
૧૩૯	૪	ગયા	ગયાં
૧૪૨	૧૪	દીધું છે	આપ્યું છે
૧૪૬	૯	લાલાસ	લાલારા
૧૫૦	૧૪	તેને	તેણે
૧૫૪	૭	મહેલ	મહેલે

યુગધર્મ ગ્રંથમાળાની યોજના

સંવત ૧૯૭૬ ની ચાલુ સાલમાં આ ગ્રંથમાળામાં આજ કદનાં ઓછામાં ઓછાં ૧૬૦૦ પાનાં, જુદા જુદા ૬-૧૦ પુસ્તકોમાં મળીને આપવામાં આવશે. 'મુકુલ' એ ગ્રંથમાળાનું પહેલું પુસ્તક છે. ચંપારણ્યમાં મહાત્મા ગાંધીજી, શ્રી અરવિન્દ ધોષના બંધુ બારીન્દ્ર કુમાર ધોષની કારાવાસની કહાણી અને દીનબંધુ એન્ટુસના બાપણો અને લેખો, જીવન ચરિત્ર સહિત, હવે પછી બહાર પડશે. તે ઉપરાંત તુર્કસ્તાન, મીસર, અફઘાનિસ્તાન, ચીન, જાપાન, ફોરીઆ, આયર્લેન્ડ, હંગરી, રૂશિયા વગેરે જુદા જુદા દેશોના ઇતિહાસો અને રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર, દિગ્વેન્દ્રલાલ રાય, ઇબ્સેન વિગેરેનાં નાટકો પણ આ કાર્યાલય તરફથી પ્રગટ કરવામાં આવશે.

વાર્ષિક લવાજમ.

માસિકના ગ્રાહકો માટે.

યુગધર્મ ગ્રંથમાળા રૂ. ૬-૦-૦

રૂ. ૫-૮-૦

ગ્રંથમાળાના ગ્રાહકો માટે

યુગધર્મ માસિક રૂ. ૬-૦-૦

રૂ. ૫-૦-૦

ખત્રેના ગ્રાહક થનાર માટે રૂ. ૧૧-૦-૦.

અમારું 'અસહકાર'નું (મહાત્મા ગાંધીજીના લેખો અને બાપણો) લગભગ ૬૦૦ પૃષ્ઠનું દળદાર પુસ્તક આ ગ્રંથમાળાના ગ્રાહકને રૂ. ૨-૮-૦ ને બદલે રૂ. ૨-૦-૦ માં મળી શકશે, ટપાલ ખર્ચ રૂ. ૦-૬-૦ જુદું.

ગ્રંથમાળાના ગ્રાહક થવા ઇચ્છનારે રૂ. ૬-૦-૦ નો મની-ઓર્ડર નીચેને સિરનામે કરવો. યુગધર્મ માસિકના ગ્રાહકે રૂ. ૫-૮-૦ નો મની-ઓર્ડર કરવો.

ભદ્ર પાસે,

અમદાવાદ.

}

વ્યવસ્થાપક,

યુગધર્મ કાર્યાલય.

ॐ

ત્યારે એ શું સ્વપ્નું હતું ?

બાણાં વરસા ઉપર એક ઠંકાણે સુન્દરપુર નામનું એક નાનું સરખું ગામડું હતું. તેની ચારે તરફ ઉંચા ઉંચા પર્વતો આવેલા હતા. તે ગામ બે બાજુએથી નાની સરખી નદીઓથી વીંટળાયેલું હતું. ત્યાંનાં બધાં છોકરાંઓએ કંઈ કંઈ કુંગરાઓમાં રસ્તા શોધ્યા હતા, અને તેઓ જાતજાતની રમતો ત્યાં રમતાં એ ગામમાં એક ટેકરી પાસે એક નાનું ઝુંપડું હતું. તેમાં એક ડોસી અને તેની છોકરીનાં બે છોકરાં રહેતાં હતાં. તેઓ સાધારણ સ્થિતિનાં હતાં. છોકરાનું નામ પ્રેમત્ર, અને છોકરીનું નામ વીણા હતું. નિશાળ મંદિર પાસે હતી, ત્યાં તે ભણતાં અને તેઓની રજાઓમાં મેદાનો અને કુંગરામાં રમતાં.

એક દહાડો વીણા કાંઈ વાંચતી હતી એટલામાં તે એકદમ નીચે પડતી મૂકીને પ્રેમત્ર પામે ગળઃ અને તેને કહ્યું “ અરે

પ્રેમલ ! આ ચોપડીમાં કંઈક બહુ સરસ મેં વાંચ્યું છે તે ચાલ આપણે શોધી કહાડીએ. ” પ્રેમલ જાણ્યો હતો કે વીણા પરીઓની ચોપડી વાંચતી હતી એટલે જો શોધવા જવાનું હતું તે કાંઈક પરીઓ સંબંધે જ હશે એમ તેણે ધાર્યું; એટલે કાંઈપણ પૂછ્યા વગર ટોપી પહેરીને તે એની સાથે ચાલ્યો. ન્હાના ન્હાના બેળાઓ ઓળંગતાં ઓળંગતાં એ બનને ચાલ્યાં. તે દહાડે વસંતપંચમી હતી, તેથી આસપાસ બધું બહુ જ સુંદર હતું. વીણાએ કહ્યું કે “ મેં આજે દાદીમાને કહ્યું હતું કે આપણે મોડે લગી બહાર રહીશું, અને દાદીમાએ રજા પણ આપી છે. ”

અને એ ગામમાં સાપ જેવાં બીજાં કોઈ પણ ઝેરી પ્રાણીઓની બ્હીક ન હતી, ને હાલમાં તો હુંટારાનું નામ પણ સંભળાતું નહોતું. એટલે મોડે લગી બહાર રહેવામાં કાંઈજ બ્હીક નહોતી.

વીણા ને પ્રેમલ એક ઝાડ નીચે બેઠાં. તે ઝાડ કોઈ નવી જ જાતનાં ઘોળાં ફુલ હતાં, અને તેની વાસ બધે બહુ જ આવતી હતી. વીણાએ કહ્યું કે “ આજે હું વાંચતી હતી તેમાં એમ લખ્યું હતું કે વસંતપંચમીને દહાડે જ ગલમાં કોઈક ઘોળા ફુલનાં ઝાડ નીચે પરીઓ રમવા આવે છે. ” પ્રેમલે તો આ સાંભળીને આનંદમાં તાળીઓ જ પાડી દીધી. વીણાએ કહ્યું, કે આપણે હવે કાંઈ કરવાનું નથી. જો આવે તે જોવાનું છે.

સૂર્ય ધીમે ધીમે આથમતો ગયો, ને જાતજાતનાં પક્ષીઓએ કલ-બલાટ કરી મૂક્યો હતો—ત્યારે આ બનને જણ્યાં બેઠાં હતાં ત્યાં કંઈ ધણા જ વિચિત્ર અવાજો સંભળાયા ને દરેક બંદીએ એમને એમ થયું કે તેઓ કાંઈ અદ્ભુત ચમત્કાર જોશે.

આખરે તો દૂરથી રૂપાની બંટડીઓ વાગી અને બમ્બુગલો સંભળાયાં—આથેથી એક મોટું ટોળું આવતું જણાયું. પછી જરા પાસે

આવતાં ન્હાનાં ન્હાનાં અઠીસોએક લીલાં લુગડાં પહેરેલાં માણસો જણાયાં. તેમની પાછળ ખૂબ સુંદર પરીઓ હતી. કાંઈએ લીલાં પાંદડાંનાં લુગડાં પહેરેલાં, તો કાંઈએ જાતજાતનાં ફુલનાં; વળી ખીજાં કાંઈએ કરોળીઆની જાળો પહેરી હતી, અનેબધાને માથે ફુલની કળીઓની ટોપીઓ હતી. એ બધાં ગાતાંગાતાં ચાલતાં હતાં. એમની વચ્ચે એક ફુલની પાલખીમાં સૌથી સુંદર દેખાતી પરી હતી. તેનો પહેરવેશ બધાથી કિંમતી હતો.

જોતાં વેંત જ વીણા ને પ્રેમલ જાણી ગયાં કે તે પરીઓની રાણી હતી.

એ બધાં પેલા જ ફુલઝાડ પાસે આવ્યાં અને જે લોકો ઘોડા ઉપર બેઠા હતા તે ઉતરી પડ્યા અને ઘોડાઓ દૂર બાંધીને કાંઈ તૈયારી કરવા મંડી પડ્યા. વીણા ને પ્રેમલ એક નાનાસરખા ઝાડ પાછળ મંતાઈને જોતાં હતાં, કે જેથી પરીઓ એમને જોઈ શકે નહી. પણ વીણાને એમ લાગ્યું કે જો તેઓ મંતાયલાં પકડાશે, તો કાંઈ શિક્ષા થશે માટે જઈને મળવું એજ વધારે સારું હતું.

થોડી વાર થઈ એટલામાં તો પેલાં બધાએ એક મોટી ઉજાણી માટે તૈયારી કરી, ને ઘાસ ઉપર ન્હાના પાટલા ગોઠવી દીધાં. પછી બધાં પેલા ઝાડની આસપાસ કુંડાળું વળીને ઉભાં, એટલામાં વીણા હિમ્મત કરીને ઉઠી ને મોટી પરી પાસે ગઈ. તેની પાછળ પ્રેમલ પણ ગયો. તે બન્ને તેને પગે લાગ્યાં. બધા સવારો અને પરીઓ બહુ જ આશ્ચર્ય પામ્યાં અને ‘આતો માનવો છે ! છોકરાંઓ છે’ એમ બોલી ઉઠ્યાં. વીણાએ પોતાની વાત કહી અને તેઓ શા માટે આવ્યાં હતાં તે પણ કહ્યું. રાણી તો ખુશ ખુશ થઈ ગઈ અને બંનેને ચુંબન કર્યું, અને પોતાની સાથે રાસ રમવા કહ્યું. પણ એમણે તો ઉભાં રહીને જોવાનું જ પસંદ કર્યું. ખૂબ રાસ રમીને થાકી ગયાં એટલે

પછી બધાંએ ઉભણી શરૂ કરી. આ બધું થઈ રહ્યું એટલે મોટી પરી એક પાસેના ખડક પાસે ગઈ અને કાંઈ શબ્દો બોલી એટલે એકદમ ભડકો થયો અને એક મોટો પથ્થર ખસી ગયો. પછી બધાં તેની અંદર પેઠાં, તો એક ભવ્ય આરસપહાણુનો મહેલ આવ્યો. વીણા અને પ્રેમલ ત્યાં દરેકે દરેક ઓરડામાં ફર્યા અને આખી રાત ખુબ મઝા કરી. બધા ઓરડાઓમાં ફરતાં ફરતાં મોટી પરીનો, બહુ જ સુંદર સુવાનો ઓરડો આવ્યો, ત્યારે પ્રેમલથી બોલી જવાયું કે આ ઓરડામાં સુવાનું હોય તો કેવું સારું ? આ મોટી પરીએ સાંભળ્યું, અને તેથી જ્યારે તેઓ બહુ જ થાકી ગયાં, ત્યારે એ ઓરડામાં તેમને સુવાડી દીધાં.

x

x

x

x

સવારનાં વહેલાં એ બન્ને જણુ ઉઠ્યાં અને જોયું તો પેલા જ ઝાડ નીચે ઘાસમાં તેઓ સુનાં હતાં, પાસે પેલો ખડક હતો એ પણ બંધ હતો. એ લોકોએ ત્યાં જઈને કેટલીય ખુમે પાડી, પણ પથ્થર ખસ્યો જ નહિ. ઝાડની આસપાસ ગોળ ચક્કર હતું—જાણે ખુબ લોકો આદ્યાં ન હોય ! જ્યાં ત્યાં ઘાસમાં કુલના ગજરા પડ્યા હતા પણ પરીની બીજી કાઈ નિશાની સરખી પણ નહોતી.

આ પછી એમણે કાંઈ દિવસ છુંદગીમાં પરીઓ જોઈ નહિ. પહેલાં તેમણે ઘણી વાર આજ ઝાડ પાસે કુલના ગજરા જોયા હતા, પણ પરીઓ તો એકજ વાર. પેલી વનંતપંચમીને દિવસે જોઈ હતી—ત્યારે એ શું સ્વપ્નનું હતું ?

આશા

(કલ્પિત)

મેઘધનુષ.

એક દિવસે બે નાનકડાં કાળાં વાદળાં આકાશમાં ફરવા નીકળ્યાં. થોડીવાર પછી તો તેમણે દોડવા માંડ્યું. ખુબ ઝડપથી દોડતાં હતાં એટલામાં એમનાં માથાં એક ખીજની સાથે બહુ જ નેસથી અથડાયાં, અને બન્નેએ રડવા માંડ્યું.

રડવાનો અવાજ સાંભળીને એમના મૂર્ચ દાદાજી ઉઘમાંથી ઝગ્યા અને બારીમાંથી ડોકીયું કરીને જોયું, તો તે બે જણાંને રડતાં જોયાં. દાદાજીને નાનાં બાળકો રડે તે જરાએ યમતું નહોતું, એટલે એમણે ખૂબ પાડીને કહ્યું, કે “છોકરાંઓ છાનાં રહી જાઓ. હમણાંજ હું મારી પરીઓને તમારાં આંસુ લુછવા મોકલું છું.”

થોડીવારમાં તો એક પરી ચળકતાં જાંબુડી લુગડાં પહેરીને નાનાં વાદળાંઓ પાસે આવી. તેની પાછળ ખીજ છ પરીઓ હતી. તેમાંથી એકે ઘેરા ભુરા રંગનાં અને ખીજએ આછા ભુરા રંગનાં લુગડાં પહેર્યાં હતાં. ત્રીજાએ લીલા રંગનાં ને ચોથીએ પીળા રંગનાં લુગડાં પહેર્યાં હતાં. વળી પાંચમાએ નારંગી રંગનાં અને છઠ્ઠીએ લાલ રંગનાં પહેર્યાં હતાં.

તે સાતે પરીઓએ વાદળાંનાં આંસુ પોતાના લુગડાંથી લૂછી નાખ્યાં, ને પછી સૂર્ય દાદાને પૂછ્યું કે “ અમારાં લુગડાં બીનાં થયાં છે તે ક્યાં સૂકવીએ ? ”

સૂર્યદાદાએ પોતાનાં કિરણોને મોકલ્યાં, એટલે તેની ઉપર પરીઓએ પોતાનાં લુગડાં સૂકવ્યાં.

x

x

x

x

તેજ વખતે નીચે રસ્તા પરથી ફેટલાક છોકરાઓ નિશ્ચયે જતા હતા. તેમાંથી એકે આકાશ તરફ જ્યાં પરીઓએ લુગડાં સૂકવેલાં હતાં ત્યાં આંગળી કરીને કહ્યું, “ જુઓ ! પેલું મેલધનુખ્ય ! આહાહાહા ! કેવો સરસ રંગ છે ! ”

લીલા

અંજીજી ઉપરથી)

એક રૂપીઆની જીવનકથા

જન્મતમાં મારી કિંમત ઠીક ગણાય છે. બધા લોકો પોતાને ઘેર મને ધરે છે. હું રૂપાનો બનેલો છું, અને મારો આકાર જોબ છે. હું ટંકશાળમાંથી બહાર આવું છું, ત્યારથી જ મને દુઃખ પડે છે. ટંકશાળમાંથી હું બેંકમાં ગયો. પછી ત્યાંથી મારા જેવા થોડા સીકા નેડે હું એક વણિકને ઘેર ગયો. તે વણિક કંજુસ હતો, એટલે મને એક મજબુત લોહાની તિજોરીમાં ગોંધ્યો, પણ સદ્ભાગ્યે તેની તિજોરી ચોરાઈ ગઈ, અને હવે હું એક ચોરના ઘરમાં ગયો. અહીં મને તિજોરીમાંથી બહાર કાઢ્યો ને બીજા એક બે ભાઈમંથ સાથે તે ચોર નદીના પુલ પર થઈ ગામમાં જવા નીકળ્યો. એક પોલીસને તેના પર શક આવ્યો ને તેણે તેને પકડ્યો, ને ત્યાં મારામારી થઈ.

હું તો એક ગજવામાં હતો ને ત્યાં મારી સાથે એક મીઠાઈનું પડીકું હતું. સીપાઈએ ચોરને નદીમાં ફેંક્યો એટલે

અમે ખીસામાંથી નીકળી પાણીમાં પડ્યા. થોડાં પિત્તલનાં ચોર તો નીચે રેતી પર પડ્યો રહ્યો ને પછી થોડી વારમાં મરણ પામ્યો. મારી પાસે પાણીનો સાપ આવ્યો અને મીઠાઇના પડીકાંને અને મને તે ગળી ગયો. હવે હું એક ઝેરી સાપના પેટમાં આવ્યો. ત્યાં નહિ પવન કે નહિ અજવાળું. સ્થાનને ગામના છોકરા રેતી પર રમવા આવ્યા. તેઓ રમતા હતા ત્યાં સાપ ગયો અને એક છોકરાને કરડવા ગતો હતો તેવામાં ખીજ છોકરાએ તેને મારી નાખ્યો, ને હું તે છોકરાના પગ આગળ પડ્યો. તે છોકરાએ મને જોયો ને ઉંચકી લીધો. રમ્યા પછી તે છોકરો એક ઈશ્રિજની દુકાને ગયો ને મૂકે ત્યાં આપી દઇ થોડી પેપરમીટ લાવ્યો. ઈશ્રિજે મને ખીજ રૂપીઆ સાથે વિલાયત મોકલ્યો ને તેને બદલે થોડાક છાપેલા કાગળો અહિં મોકલ્યા. હવે હમારે બદલે એક છાપેલા કાગળ જેને લોકો રૂપિયાની નોટ કહે છે તે ચાલે છે, ને આવી રીતે અમારા ખીજ જત ભાઇઓને તે લોકો વિલાયત ઉપાડી જાય છે. એક મુસલમાન રાજાએ ચામડાના સિક્કા પાડ્યા હતા, ત્યારે તે માંડો કહેવાયો હતો પણ આ લોકો કાગળના સિક્કા વાપરે છે તેને લોકો વખાણે છે !

નખી તળાવનું વર્ણન

નખી તળાવ જોતાં આપણને એમ થાય કે આણુ કુદરતનું એક પ્રિય સ્થળ હોવું જોઈએ. એ તળાવ જેટલું સુંદર દેખાય છે, તેટલું જ ગંભીર પણુ છે. તળાવની અંદરના ન્હાનકડા બેટો અને તેની ઉપરનાં તાડનાં ઝાડ શોભામાં વધારો કરે છે. તળાવની લગભગ ચારે બાજુએ પર્વતનાં ગગનચુંબી શિખરો જાણે તળાવનાં રક્ષકો હોય એમ ઉભાં છે. એ ખડખડા પર્વતો જાણે આપણને કહેતા હોય એમ લાગે છે, કે “ તળાવ જોઈને તમને નવાઈ લાગે છે, પણુ અમે તો એને અનાદિ કાળથી જોતા આવ્યા છીએ ” એક પર્વતની ટોચ ઉપર એક ઘણો મોટો પથ્થર છે; તે એનો આકાર બરાબર દેડકા જેવો છે. કાંઈ જોનારને પહેલાં તો એમજ લાગે કે આ દેડકો તળાવનું સૌંદર્ય જોઈ તેમાં કુદવા માટે ઠેક શિખર ઉપર ચડ્યો છે.

તળાવ સ્હામું આપણે ઘણો વખત જોઇ રહીએ, તો એ આપણા સ્હામું મધુરં મધુરં હસતું હોય એમ લાગે છે; અને જાણે જોનારને એમ અભિમાનથી કહેતું હોય કે “ તારા કરતાં હું વધારે સુખી છું, અને હું કુદરતનું અતિમિત્ર ધામ છું. ” કોઇક વખત તળાવ એવા ચાળા કરે છે કે મારી પાસે કાંઇ કાંઈ ગુપ્ત વાતો કહેવાની છે પણ વાતો નથી તેથી બાચાર છું.

સૂર્યનારાયણ અસ્ત થતાં થતાં નખી તળાવ બાર કલાક લગી પાછું એની દષ્ટિમર્યાદામાં નહિ આવે એ વિચારથી દિલગીર થતા હોય, અને ધડી ધડી રંગ બેરંગી મેઘમાળાની પાછળથી નખી તળાવનાં છેલ્લાં, છેલ્લાં દર્શન કરી લેતા હોય એવું જણાય છે.

ચાંદની રાત્રે આ તળાવની શોભા અલૌકિક થાય છે. તે સમયે તો જાણે સૌદર્યનો સખળો બંડાર સ્વર્ગથી અહીંજ ઉતરી આવ્યો હોય એમ દીસે છે.

ખરેખર આપણને એમ જ થાય છે, કે જે વખતે નખી તળાવ કુદરતે યનાબું હશે તે વખતે એ ખુશ મીનજમાં હશે.

સૌદામિની

અગડમ્ અગડમ્

એક ખેડુત હતો. તેને બહુ જ લ્હાયરી મારવાની ટેવ હતી. તેને એક છોકરી હતી. તે બહુ જ સુંદર હતી.

એક વખતે તે ખેડુતે એવી ગપ ઉઘાડી, કે “મારી છોકરી તો એટલી બધી હુશીયાર છે કે એક રાતમાં ખાસતું સોનું બનાવી દે.” આ વાત ગામના કેટલાક લોકો માની, કેટલાકે ન માની. પણ એવે ઉઘટી ઉઘટી તે રાજાને કાને મળ.

આ રાજા બહુ જ લોભી હતો. તેમાં ખાસ કરીને એને સોનું બહુ જ ગમતું. તેથી એણે એકદમ પેલા ખેડુતને ને તેની છોકરીને બોલાવ્યાં અને ખેડુતને કહ્યું કે “મેં જે વાત સાંભળી છે તે ખરી છે ?” ખેડુતે બીકમાં “હા” કહી દીધી. એટલે રાજાએ પેલી છોકરીને કહ્યું, કે “છોકરી, હું તને હુકમ કરું છું કે તારે એક રાતમાં હું જેટલું ખાસ આપું તેનું સોનું કરી દેવું; ને જો નહિ કરે,

તો તારૂં માથું કાલે રાત્રીવારે કાપી નાંખીશ.” બિચારી છોકરી તો બહુ જ ગભરાઈ ગઈ, પણ શું કરે ?

રાજના હુકમથી તેને એક ઓરડીમાં પૂરવામાં આવી. તે ઓરડીમાં એક ખૂણે ખુબ ઘાસ પડ્યું હતું. બિચારી છોકરી તો રડતી રડતી ઘાસમાં સુતી ને ખુબ વાર સુધી રડી. લગભગ મધરાતે તેની પાસે કાંઈએ આવીને માયાથી પૂછ્યું. “ છોકરી તું કેમ રડે છે તે મને ખબર છે, હું જાણુ છું. જે તું મને કંઈ ઇનામ આપશે, તો હું મારા જાદુથી આ ઘાસનું સોનું બનાવી દઈશ.”

આ સાંભળીને તે છોકરી બહુ જ ખુશી થઈ ગઈ, ને કહ્યું કે “ મારી પાસે બહુ તો નથી. પણ મારી આ કંડી હું તને આપીશ.” આ આવનાર માણસ બહુ જ ડિગણો હતો, ને તેની લાંબી ઘોળા દાઢી છેક ઘુંટણ સુધી પહોંચતી હતી. તેની આંખો બહુ જ ચળકતી હતી. તેણે થોડા મંત્રો બોલવા માંડ્યા એટલે થોડી વારમાં તો અંધારી ઓરડી સોનાના ચળકાટથી ચળકવા લાગી.

સવારે રાજના માણસાએ આવીને જોયું, તો ઓરડીમાં ઘાસને બદલે સોનું, ને એક ખૂણામાં સોનાના ઘાસને માથા નીચે રાખીને પેલી છોકરી સુતેલી !

એકદમ તેઓ રાજને બોલાવી લાવ્યા. ને રાજ તો ઘણો જ ખુશ થયો, ને છોકરીના આપને ઇનામ આપ્યું. પણ તેણે છોકરીને જવા ના દીધી, કેમકે તેને સોનાનો લોભ લાગેલો. એટલે બીજી રાત્રે પણ એણે ફરીથી ને છોકરીને ઓરડીમાં ઘાસ સાથે પૂરી, ને હુકમ કર્યો કે “ સવાર સુધીમાં જો ઘાસનું સોનું નહિં કરે તો તારૂં માથું જ કપાવી નાંખીશ.”

ફરીથી તે છોકરી રડતી રડતી ઘાસ પર સુતી, ને ફરી મધરાત થઇ એટલે પાછો પેલો વેંતીયો આવ્યો. પેલી છોકરીએ એને પોતાની વીંટી આપવાનું કહ્યું એટલે એણે ફરીથી જાદુના બળે ઘાસનું સોનું બનાવી દીધું.

ત્રીજી રાતે ફરીથી રાજાએ એને પૂરી, ને કહ્યું કે “ જો આજે તું સોનું કરી આપશે તો હું તને મારી રાણી બનાવીશ.”

પાછો પેલો વેંતીયો આવ્યો, પણ છોકરી પાસે કાંઇ જ આપવાનું નહોતું, એટલે વેંતીયાએ કહ્યું કે “ તું રાણી થાય પછી તારો પહેલો છોકરો મને જો તું આપવાનું કબુલ કરે, તો હું સોનું કરી આપું.” અને આ વાત પેલી છોકરીએ કબુલ કરી.

બીજે દિવસે સવારે રાજાએ જ્યારે સોનું જોયું ત્યારે તેણે પોતાના વચન પ્રમાણે તે છોકરી જોડે લગન કરવાનું કબુલ કર્યું.

થોડા દિવસમાં ખુબ ધામધૂમથી રાજાનું લગન ને ખેડૂતની સુંદર છોકરી સાથે થયું.

રાજા પાસે હવે તો બહુ સોનું થઇ ગયેલું એટલે એણે ફરીથી પોતાની રાણીને તસ્દી ના આપી, અને તેમના દિવસ સુખમાં જવા લાગ્યા.

થોડા વખત પછી રાજકુંવરનો જન્મ થયો અને રાજમહેલમાં ખુબ આનંદ ફેલાઇ રહ્યો. એકે એક જણ આનંદમાં હતું. ફક્ત રાણી પોતે જરા પણ આનંદ બતાવતી નહોતી.

જે દિવસે રાજકુંવર એક વરસનો થયો, તે રાત્રે રાણી જ્યારે ઉઘડી હતી ત્યારે તેના ઓરડામાં પેલો વેંતીયો આવ્યો, ને તેને ઉઘડીને કહ્યું, કે “ હવે તમારા કુંવરને આપી દો. આપણો સરત પ્રમાણે તે હવે મારો છે.” બિચારી રાણી ખુબ રડી ને કહ્યું કે

“મારા પર દયા લાવીને કાંઈ બીજી સરત કર.” બહુ બહુ કહ્યું ત્યારે આખરે વેંતીયાનું મન પીગળ્યું ને તે બોલ્યો “વારૂ, મારું નામ શું હશે તે જો તમે શોધી આપો, તો હું તમને આ સરતમાંથી છોડીશ.” એટલે રાણીએ કહ્યું “વારૂ, આજથી એક મહિના સુધીમાં જો હું તારું નામ કહી આપું તો તું મને સરતમાંથી મુક્ત કરે?” એટલે વેંતીયાએ જવાબ આપ્યો “હા. અને જો ના કહી આપો તો હું તમારો કુંવર લઇ લઉં” આ વાત નક્કી થઈ એટલે વેંતીયો જતો રહ્યો, અને રાણીએ ચિંતામાં ને ચિંતામાં રાત કાઢી.

બીજે દિવસે રાણીએ પોતાની પાસે જેટલા વિશ્વાસુ નોકરો અને જનસુસો હતા, તેમને બોલાવ્યા અને વેંતીયાનું વર્ણન આપ્યું અને કહ્યું કે “તમારામાંથી જે કોઈ એ વેંતીયાનું નામ શોધી લાવશે તેને હું ઘણું જ મોટું ધનામ આપીશ, ને જન્મભરે ઉપકારી રહીશ.”

આ સાંભળીને બધા જનસુસો જુદી જુદી દિશામાં ખબર કહાડવા દોડી ગયા. પણ સાંજરે તેઓ નિરાશ થઈને પાછા આવ્યા. રાણીએ તેમને કહ્યું કે “તમે નિરાશ ન થશો. હજી એક મહિનો છે. ત્યાં સુધીમાં જો કોઈ પણ શોધી લાવશે તો ચાલશે.” આથી જનસુસો આશ્ચર્યથી ઘેર ગયા.

તે રાત્રે બાર વાગે, રાણીના ઝોરડાના બારણામાં જે કુંચી માટે કાંઈ હતું, તેમાંથી પેલો વેંતીયો આવ્યો અને રાણીને કહ્યું કે “કેમ મારું નામ જડ્યું?”

રાણીએ કહ્યું કે “જડ્યું તો નથી, પણ અમથી જ હું પ્રભુ છું કે “તારું નામ ‘પુન્ને’ છે?” વેંતીયાએ ના કહી. રાણીએ ફરીથી પૂછ્યું “ત્યારે ‘કચરો’?” પણ ફરીથી વેંતીયાએ ના કહી.

એમ રાણીએ દસખાર નામ પૂછ્યાં, અને દરેકની વેંતીયાએ ના કહી, ને ખુશ થતો થતો જતો રહ્યો.

પછીથી તો દરરોજ સવારે જસુસો આશાભર્યા જતા, અને સાંજે નિરાશ થઇને પાછા આવતા. રાતનાં રાણી રડતી અને વેંતીયો પણ આવતો. રાણી તેને ખીજાં દસખાર નામ પૂછતી, ને વેંતીયો ના કહે એટલે નિરાશ થતી-અને હંમેશ માફક વેંતીયો દસતો દસતો જતો રહેતો.

આમ દિવસો પર દિવસો જવા લાગ્યા. છેવટે મહીના આડે ત્રણ જ દિવસ બાકી રહ્યા.-હવે તો રાણીના શોકનો પાર રહ્યો નહિ.

છેવટે તેણે વિચાર કર્યો કે “ ‘ પારકી આશ સદા નિરાશ ’ માટે હું જ શોધવા જઉં. ”

આમ વિચાર કરીને તેણે પુરુષનો વેશ પહેર્યો અને રાત્રે વેંતીયો ગયો, પછી તે મહેલની બહાર તેની પાછળ પાછળ સંભાળીને ગઇ-પણ થોડે જઇને વેંતીયો અદૃશ્ય થઇ ગયો ! આથી રાણી ગભરાઇ ગઇ, ને ક્યાં જવું તે તેને સૂઝ્યું નહિ.

તોપણ જ્યાં ત્યાં તે ભટકી. ચાલતાં ચાલતાં શહેર બહાર આવી પહોંચી તેનું પણ તેને જ્ઞાન ના રહ્યું. છેવટે એક મોટા વડના ઝાડ નીચે તે થાક ખાવાને બેઠી.

એટલામાં તેણે વડના થડમાં ટાઇ દસતું હોય એવો અવાજ સાંભળ્યો. તેથી તે ઉઠીને જોવા ગઇ, ને થડમાં પગથીયાં હતાં તે ઉપરથી તે નીચે ઉતરી.

નીચે ઉતરીને જોયું, તો તેણે એક મોટા ઝોરડો જોયો. ઝોરડાની એક બારીના કાચમાંથી તેણે અંદર શું થાય છે તે જોવા માંડ્યું.

અંદર વચ્ચેવચ્ચ એક મોટો ચૂલો હતો. તેમાંથી મોટા લાલ બડકા નીકળતા હતા. અને તેની ચારે બાજુએ પેલો જ વેંતીયો નાચતો ફરતો હતો. તેના હાથમાં એક મોટો લોટો હતો, અને થોડી થોડી વારે તે લોટામાંથી થોડું થોડું ધી પેલા ચૂલામાં રેડતો હતો.

નાચતાં નાચતાં તેનું મોં લાલચોળ થઇ ગયું હતું, અને તે કંઇ જોરથી બોલતો હતો, ને હસતો હતો.

રાણીને તે શું બોલે છે તે સાંભળવાનું મન થયું. એટલે ખાર-ણામાં એક કાણું હતું ત્યાં કાન ધરીને સાંભળવા મંડી. તેણે નીચે પ્રમાણે સાંભળ્યું.

“અગડમ્ અગડમ્ ! અગડમ્ અગડમ્ ! ત્રણ દિવસ ! ત્રણ દિવસ ! ત્રણ દિવસ ! રાણીને કહી ખબર પડશે નહિ—મારે નામ ને રાણીના છોકરાની દશા થશે, આમ, રાણીને કહી ખબર પડશે નહિ—મારે નામ, કેમકે અગડમ્ અગડમ્ તો છે મારે નામ.”

આવી મેળ વગરની કવિતા તે બોલતો હતો ને વચ્ચે વચ્ચે હસતો હતો.

પણ રાણી તો આ સાંભળીને એટલી, ખુશ ખુશ થઇ ગઇ કે એક પળ પણ ત્યાં ઉભી ના રહી, ને મહેલ તરફ દોડી.

બીજે દિવસે રાત્રે વેંતીયો આવ્યો ત્યારે રાણી જાણે બહુ જ દુઃખી હોય એવો દેખાવ કરીને બેઠી. પછી તેણે કહ્યું “બાપ ! તારે નામ તો કંઇ જડતું જ નથી. શું તારે નામ ?—તો કંઈ જડતું જ નથી. શું તારે નામ રાધાનાથ છે ?” વેંતીયાએ ના કહી.

ફરીથી રાણીએ કહ્યું, “ત્યારે શું ધનશ્યામ છે ?” વેંતીયાએ ડોકું ધુણાવ્યું. એટલે છેવટે રાણીએ કહ્યું “ત્યારે શું અગડમ્ અગડમ્ છે ?”

આ શબ્દો તે પૂરા બોલી ન બોલી તે પહેલાં તો વેંતીયો કુદકા
મારીને ઉભો થયો ને બાલચોળ મેં કરીને બોલ્યો “કાઠ ચોરે કહ્યું!
કાઠ ચોરે કહ્યું?”

રાણીએ કહ્યું, “તે ગમે તે. પણ હવે મારે છાકરો તારા
હાથમાંથી તો છુટ્યોને?”

વેંતીયો જવાબ દીધા વગર જ ઉભો રહ્યો, ને ખૂમ પાડી
“અગડમ્ અગડમ્!”

એટલું બોલતાં બોલતાં ત્યાંને ત્યાં જ તે ધૂમાડો થઇ ગયો,
ને ખારીમાંથી જતો રહ્યો!

(અંગ્રેજ ઉપરથી ફેરફાર સાથે.)

લીલા

સોનાનો થાળ

કાશીમાં એક મંદિર હતું. ત્યાં એક વખત આકાશમાંથી સોનાનો થાળ પડ્યો. ત્યાંના પ્રાણીઓએ તે લીધો ને જોયું તો તેના ઉપર એમ લખેલું હતું, કે ‘જે માણસે સાથી વધારે ઉદારતાનાં કામ કર્યા હશે તેને આ થાળ મળશે.’ ત્યાંના પૂજારીઓએ તે વાત જાહેર કરી અને કહ્યું કે જેને તે થાળ લેવો હોય, તેણે આવી પોતાની ઉદારતાનાં કામ જણાવનાં, અને જેનાં કૃત્યો સર્વથી વધારે હશે તેને તે મળશે. પછી જ્યારે લોકોને તે વાતની ખબર પડી, ત્યારે અધા લોકોએ પોતાના પૈસા ગરીબોને આપી દેવા માંડ્યા અને ઘણા લોકો તે થાળ લેવા ત્યાં ગયા. બહાર બીખારી એક હતા તેમને પૈસા આપવા માંડ્યા, અને પછી અંદર જઈ પોતાની ઉદારતાનાં કામ જણાવવા લાગ્યા. તે પૂજારીઓને જે માણસનાં ઉદારતાનાં કામ વધારે જાણતાં તેમને તે થાળ આપતા, તો તે જસતનો અંધ જતો.

થોડા વખત પછી એક ખેડુત પોતાના બીજા કામ માટે ત્યાં આગ્યો અને બીજારીઓ બેઠા હતા તેમને તે ખરા અંતઃકરણથી તેમનાં દુઃખો પૂછવા લાગ્યો. પછી તે અંદર ગયો અને પૂજારીઓએ તેને તે થાળ વિષે કહ્યું. તે હાથમાં લઈ લેવા ગયો કે તરત તે હતો તે કરતાં દસ ગણો ચળકતો થઈ ગયો. પછી બ્રાહ્મણોએ તે ખેડુતને થાળ આપી દીધો. જે માણસો હૃદયનો ખરા પ્રેમ ખતાવે છે તે જ પર-મેશ્વરની મહેરબાની મેળવે છે.

(અંગ્રેજી ઉપરથી)

સુશ્રુત

પરીઓની ઉત્પત્તિ

તમે ઘણીયે પરીઓની વાત વાંચી હશે અથવા સાંભળી હશે; પણ તે પરીઓ ક્યાંથી આવી, શી રીતે બની તે તમને ખબર છે? પણ એ વાત તો એક કાર રહી, પણ પરીઓ હોય છે એમ તમે માનો છો? માનતા હો તો જ આ વાંચજો, નહિ તો ના વાંચશો. હવે હું તમને પરીઓની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થય તે કહું:—

એક દિવસે એક બાળક પોતાની માતા બાળામાં સુતું હતું. માતા તેને કંઈ વાત કહેતી હતી. વાત સાંભળતાં સાંભળતાં બાળક ઊંઘી ગયું. થોડી વાર પછી તે જોરથી હસી પડ્યું અને તે હાસ્યના રણકારમાંથી પરીઓ બની. જેમ જેમ બાળક હસતું ગયું તેમ તેમ વધારે પરીઓ બનતી ગઈ, તે હજી પણ જ્યારે કોઈ બાળક

હસે છે ત્યારે નવી પરીઓ બને છે, અને જ્યારે તે રડે છે ત્યાં પરીઓ મરી જાય છે.

માટે જો તમને નવી નવી પરીઓની વાત સાંભળી ગમતી હોય, તો તમે કદી રડશો નહિ; ને આખો દિવસ હસમુખાં જ રહેજો. કેમકે રડશો તો તમારા હાસ્યથી બનેલી મિત્રા પરીઓ મરી જશે. મેં તો માફ નામ જ એવું પાડ્યું છે કે પરીઓ કદી મરે જ નહિ.

(કંઈક અંશે અંગ્રેજી ઉપરથી)

વિનાદિની

ચન્દ્રગ્રહણ

વરસોના વરસો પહેલાં દુનિયામાં નહોતું દુઃખ કે નહોતી ચિંતા; નહોતો શિઆળો કે નહોતો સૂર્ય અને ઘડપણેય નહોતું. હતાં માત્ર યૌવન, સુખ, વસંત અને ચંદ્ર. પ્રભુનાં બધાં બાળકો યુવાન હતાં. સૌ ચંદ્રિકામાં નહાતાં તે મનમાં આવે તેમ ફરતાં. લીલો મેવો તથા ફળ એ એમનો ખોરાક હતો. દરેક બાળકને એકક બહેન હતી. બધાં ભેગાં મળીને રમતાં, અને પ્રભુ આવે ત્યારે એમની આગળ ગીત ગાત્રને તથા નાચીને એમને રીઝવતાં. એમના દિવસ ને રાત ચંદ્રની ઠંડી અને એની ગરમીથી થતાં. ખાર કલાક, ચંદ્ર મીઠી, શાંતિકર ચાંદની વરસતો અને ખાર કલાક હુંફાળો પ્રકાશ !

આ બાલ જગતમાં પિયૂષ અને સુખા નામનાં બે ભાઈબહેન હતાં. બધાંનાં તે માનીતાં હતાં અને પ્રભુને સુખા

ગાતી એ બહુ ગમતું. એક વેળા એવું બન્યું, કે પ્રભુએ સુધા તથા પિયુષને એક રાતમાં એ હાર બનાવાનું સોંપ્યું. આ રાત્રે ચંદ્રમા કાંઈ અજબ તેજથી પ્રકાશતો હતો, અને ચાંદની એટલી બધી મધુર હતી કે ત્હેના રસનું પાન કરવામાં મશગુલ બનેલાં આ બે બાળક પોતાને સોંપેલું કામ વિસરી ગયાં. બીજે દિવસે પ્રભુ આવ્યા અને હાર માગ્યા, ત્યારેજ આ સુકુમાર બાળકોને પોતાનું કામ સાંભર્યું.

પ્રભુની ગંભીર મુખમુદ્રા, એમની શાંત તેજપૂર્ણ, સત્તાશીલ આંખ જોઈ બિચારાં પિયુષ અને સુધા રડી પડ્યાં. પણ તે પરમ-પિતા શિક્ષા કરતી વખતે કદીયે કાઈની દયા ખાય છે ? તે ધીરા, બુદ્ધિ અને અવાજે ત્હેમણે શિક્ષા કરી, કે, “ ન્હાનાં બેદરકાર બાળકો ! ચંદ્રની મધુરતામાં ત્હમે ત્હમारी ફરજ ભૂલી ગયાં, તેથી આજથી હું ચંદ્રને ત્હમારે અહિં પ્રકાશ આપવા નહિ મોકલું; પણ ચંદ્રમાથી વધારે ઉચ્ચ તેજવાળા, વધારે મ્હોટા તેજસ્વી ગોળાને, સૂર્યને મોકલીશ. હવેથી ત્હમે શશિના શાંતિકર તેજની આશા ન રાખશો. ”

આ કઠોર વાક્યો સાંભળીને સર્વ બાળકોનાં મ્હોડાં વીલાં પડી ગયાં. એકાએક સુધાને કાંઈ સુઝી આવ્યું અને તે રડતી રડતી બોલી, “ દયાળુ પિતા ! આપની શિક્ષા વ્યાજબી છે, ને અમે આપને દયા દેખાડવા વિનવતાં નથી; પણ હે પ્રભુ ! મ્હારા અને પિયુષના દોષને ખાતર આખા જગતને આપ શું કરવા શિક્ષા કરો છો ? ”

“ સુધા ! ન્હાની સુધા ! મ્હારી શિક્ષા વ્યાજબીજ છે; જતાં ત્હારું કહેવું ઠીક છે અને હું ચંદ્રને ફરમાવીશ કે ‘ ત્હારે પંદર રાત અજવાળું આપવું અને પંદર રાત ન આપવું. પણ પંદરે રાત

તહાઈ આખું મુખ ન ખોલવું. તહારે પૃથ્વીને તહાઈ મુખ ધીરે ધીરે,
વધારે વધારે બતાવતા જવું, અને એકજ દિવસ પૂરાં દર્શન દેવાં.
તે ઉપરાંત તહમારી પછી થનારાં મનુષ્યને તહમે કરેલી
મ્હોટી ભૂલનું વિસ્મરણ ન થાય એટલા માટે કોઇ કોઇ વાર
હું મારા જમણા હાથથી ચંદ્રનું મુખ ઢાંકી દમ્પશ અને લોકોને મારા
માનીતા દીવાનું દર્શન થોડીક વાર નહિ કરવા દઉં. એથી માન-
વોને પોતાના ભાઈની ભૂલ યાદ આવશે. પૃથ્વીપર લોકો આને
મહણ્ય કહેશે. ”

“ અને હવે મહારાં બહાલાં બાળકો ! હું રજા લઈશ. મને
હવે અહીં આવવું બહુ નહીં ગમે, છતાં હું હંમેશ તહમારી પાસે જ
રહીશ. ” એમ કહી પ્રભુ કાંઈક દુઃખી દેખાતા અંતર્ધાન થઇ ગયા.

રાહુ

એસતું વર્ષ

“ એસતું વર્ષ ! ત્યારે ચાલતું વર્ષ કેમ નહીં ? નાચતું વર્ષ કેમ નહીં ? હસતું વર્ષ કેમ નહીં ? સુતું કેમ નહીં ? ” આમ બડબડતો બડબડતો નાનકડો નિખિલ ખારી આગળ ઉભો હતો. તેની આંખો હસતી હતી. કોણ બાણે કેમ ! જ્યારથી આજે સાંજે તેના મોઢા લાઇ અરુણે ક્યું હતું, કે “ આવતી કાલે એસતું વર્ષ છે માટે વહેલો ઉઠજે ” ત્યારથીજ તેને આ શબ્દો નવાઈ જેવા લગતા હતા, અને એ હસ્યા કરતો હતો.

ધડિયાળમાં આકના ટકારા થયા, તોપણ તે તો વિચારમાં મશગુલ થઇને ખારીની બહાર રસ્તા પર નજર નાંખીને ઉભોજ રહ્યો હતો, અને બબડતો હતો કે “ ઉધતું વર્ષ ! જાગતું વર્ષ ! ઝાડપર ચઢતું વર્ષ ! ” અને ખુબ હસતો હતો. એટલામાં પાછળથી કોઇ બોલ્યું, “ નિખિલ ! સુવા ચાલ આઠ વાગ્યા ” નિખિલે પાછળ ફરીને જોયું તો તેની મોટી બહેનને જોઇ.

પછી તે જાહેન જોડે ઉપર ગયો. પચારીમાં તેને સુવાડી તેની જાહેને એને આઢાડયું, ત્યારે પણ નિખિલ બખડતો હતો કે “કુદતું વર્ષ ! છોક ખાતું વર્ષ !” મોટી જાહેને સાંભળ્યું ને બોલી કે “આ શું ? ગાંડો થયો છે કે શું ? સુધ જા. જો હું દીવો આલવી નાંખું છું, ”

એક પળમાં જ આરડામાં અંધકાર થઈ રહ્યો, અને બીજી પળે નિખિલ આરડામાં એકલો પડ્યો. હજી તે બોલ્યા જ કરતો હતો:— “રમતું વર્ષ, બુમો પાડતું વર્ષ, ગીત ગાતું વર્ષ !” અને તેને સ્વપ્નમાં આવ્યું. તેને લાગ્યું કે નીચેના આરડાની ખારી આગળજ તે ઉભો હતો. એટલામાં ત્યાં કાંઈ આવ્યું. એ એક સુંદર સ્ત્રી હતી. તેણે કહ્યું “નિખિલ, બેસતું વર્ષ એ શબ્દની તને બહુ નવાઈ લાગે છે, ખરું ? એને શા માટે બેસતું વર્ષ કહે છે તે તારે જોવું છે ? જો જોવું હોય તો ખારી સાથે ચાલ. ” નિખિલને વાર શાની લાગે ? તરતજ તે ખારી પર ચઢ્યો, એટલે પરીએ તેને ઉંચકી લીધો.

ત્યાંથી તેઓ દૂર દૂર ચાલ્યાં. પરીને થાકજ નહોતો લાગતો એ જોઈ નિખિલને નવાઈ લાગી, પણ તે કાંઈ બોલ્યો નહિં. છેવટે એક ખેતરની વાડ આગળ એક મોટો પથ્થર પડેલો હતો તેના પર નિખિલને બેસાડ્યો, ને પછી પરી એની પાસે બેઠી એટલામાં તો નીચેની જમીનમાં મોટું બાકાઈ પડ્યું, ને લિફ્ટની પેઠે પેલો પથરો નીચે ઉતરવા માંડ્યો. છેવટે તળીએ જઈને એ અટક્યો. એટલે બન્નેએ ઉઠીને ચાલવા માંડ્યું. નિખિલે જોયું તો આબુઆબુ એક મોટો બાગ હતો. ત્યાં થોડી વારમાં બે સામસામી આરસપહાણની કમાનો દેખાઈ. ડાબી બાબુની કમાને સોનેરી અક્ષરથી લખેલું કે “૧૯૬૬ થી ૧૯૭૬;” અને જમણી બાબુએ લખેલું કે “૧૯૭૮ થી ૧૯૮૮ ” ડાબી કમાનમાં થઈને તેઓ અંદર ગયાં; ત્યાં તો

એક બહુજ સુંદર રસ્તો હતો. પથરાને બદલે હીરા ને રેતીને બદલે સોનાની ભૂકી ! એ બાબુએ અકીકના પથરાનાં કુંડાં હતાં. વળી બંને બાબુએ પાંચ પાંચ કુવારા હતા. તેમાં જે કુવારો સૌથી આગળ હતો ત્યાં તેઓ ગયાં. ત્યાં વચ્ચેવચ્ચે એક મીણુનો છાકરો ઉભેલો હતો. તેણે હાથમાં એક સોનાનું પાટીયું લીધું હતું તે તેના પર લખેલું કે ‘ ૧૯૭૬ ’ તે બાળક બહુજ સુંદર હતો, પણ તેનું મોં જરીક દીલગીર દેખાતું હતું. પરીએ કહ્યું કે “ આ બાળક તે ૧૯૭૬ નું વર્ષ છે ” પછી નિખિલે કુવારાના પાણીમાં જોયું, તો ત્યાં પોતાનું પ્રતિબિંબ ન દેખાયું, પણ તેને બદલે કંઈક બીજોજ દેખાવ તેણે જોયો. તે બધું થું હતું તે તો નિખિલ સમજ્યો નહિ. ત્યાં લોકાની ઠઠ ડીક જમી હતી, પણ થોડી વારમાં પવનની હલેર આવી, અને પાણીમાંથી પેલો દેખાવ જૂંસાઇ ગયો. પાછું પાણી શાન્ત થયું એટલે બીજો દેખાવ ત્યાં નજરે પડ્યો. પછી પરીએ કયું “ ૧૯૭૬ ના વર્ષમાં જે જે મુખ્ય બનાવો બન્યા હશે, તે બધા આ પાણીમાં એક પછી એક દેખાયાં જ કરે છે; અને એક વાર બધા દેખાવો પૂરા થાય એટલે ફરીથી તેના તે જ દેખાવો શરૂ થાય છે, અને વર્ષનું ચક્ર એમને એમ ફરે જાય છે ! ”

આ બધું પૂરું જોયું નહોતું તે પહેલાં તો પરીએ કહ્યું “ ચાલ, હવે બીજાં વરસો જોવા.” એટલે નિખિલ બીજા બધા કુવારા જોવા ગયો. તે બધા ૧૯૭૬ ના કુવારાના જોવા જ હતા. ફક્ત અંદરના પાણીમાંના દેખાવો જુદા હતા.

એ બાગ બધો જોવાઇ રહ્યો એટલે બંને બહાર નીકળ્યાં. નિખિલ તો સામેની કમાનમાં પેસવા જતો હતો, પણ પરીએ

રોક્યો ને કહ્યું કે “એમાં તો લવિષ્યનાં વરસોનો દેખાવ છે. તે તારાથી ન જોવાય.”

પછી તેઓ ચાલતાં ચાલતાં આગને બીજે છેડે પહોંચ્યાં, ત્યાં પણ એક કમાન હતી. તે હતી તો આરસપહાણની જ, પણ તેમાં કાતરણી બહુ સારી હતી, ને અંદર રત્નો જડેલાં હતાં. તે કમાનની ઉપર લખેલું, કે:-“નૂતન વર્ષનાં અભિષેકનો ઉત્સવ.” પછી તેઓ અંદર ગયાં. અંદરનો આગ તો ઘણો જ સુંદર હતો. રસ્તાની બાજુએ સુંદર બાળાઓ બેઠી બેઠી ગીત ગાતી હતી, ને જે આવે તેને પુલથી વધાવતી હતી.

આગમાં વચ્ચોવચ્ચ અભિષેકની ક્રિયા થવાની હતી, ત્યાં તો નાના દરબાર જેવું હતું. વચ્ચે એક મોગરાના પુલનું સિંહાસન હતું. તેના ઘોળા છત્ર પરથી સુગન્ધી પાણીની ધારો પડતી હતી. તેની બે બાજુએ નાનાં નાનાં સિંહાસનોની હાર હતી; ને તેના ઉપર પેલા પુવારાઓની વચ્ચે જેવાં પુતળાં હતાં તેવાંજ-પણ ખરાં બાળકો બેઠેલાં હતાં. દરેક સિંહાસન ઉપર એકેક વર્ષનું નામ લખેલું હતું. પરીના કહેવાથી નિખિલે જાણ્યું, કે દરેક બાળક તે એકેક વર્ષ હતું.

રાખી બાજુએ ગુલાબના સિંહાસન પર ૧૯૬૬, જીમના પર ૧૯૬૭, જામના પર ૧૯૬૮, ચંપા પર ૧૯૬૯, ચંપેલી પર ૧૯૭૦, જામુદી પર ૧૯૭૧, બારમાસી પર ૧૯૭૨, હજારીગોટા પર ૧૯૭૩, ગુલમહોર પર ૧૯૭૪, કેતકા પર ૧૯૭૫, ધંતુરા પર ૧૯૭૬, જમણી બાજુએ મધુમાલતી પર ૧૯૭૮, કમળ પર ૧૯૭૯, બદ-મોગરા પર ૧૯૮૦, બોરસહી પર ૧૯૮૧, કેસુડા પર ૧૯૮૨, પારિજાતીક પર ૧૯૮૩ કુસુમ પર ૧૯૮૪, અશોક પર ૧૯૮૫,

આંખામોર પર ૧૯૮૬, ગલગોટા પર ૧૯૮૭, અને નિશિગન્ધ પર ૧૯૮૮ એમ બધાં બેઠેલાં હતાં. જે છોકરાંઓ ડાબી બાજુએ બેઠાં હતાં તેઓ સુંદર તો અહુજ હતાં; પણ જરા દુઃખી દેખાતાં હતાં. જમણી બાજુનાં તો બધાંજ હસમુખાંને સરસ હતાં. તે બધાંના પોષાક સુર્યનાં કિરણોમાંથી બનાવેલા હતા.

સિંહાસન ઉપર કાષ્ઠ બેઠું ન હોતું, એની પાસે એક છોકરો ઉભો હતો, તે બેસવાની તૈયારીજ કરતો હતો. તે બાળક સૌથી વધારે સુંદર હતો, અને આનન્દથી અને હસવાથી તેનું મોં લાલ થઈ ગયું હતું.

પરીએ કહ્યું “ નિખિલ, આ ઉભો છે તે ૧૯૭૯ નો બાળક છે. જો, પણ, એને હમણાં બેસવાનું નથી. સૂર્યોદય થશે, તેજ ધડીએ એ બેસશે. કેમકે નવા દિવસ સાથેજ નવું વર્ષ શરૂ થાય ને ? હજી એ બેઠો નથી. બેસવાની તૈયારીજ કરે છે, એટલે તેનું નામ હમણાં ‘ બેસતો બાળક ’ છે. તમે લોકો દુનિયામાં તેને ‘ બેસતું વર્ષ ’ કહો છો. સમજ્યો ? ” “ નિખિલ “ સમજ્યો તો ખરો. પણ એ તો હસે છે ખરો, તો પછી એ ‘ હસતો બાળક ’ કેમ નહિ ? ” પરી:—“ દરેક વરસે જે બાળક ગાદી પર બેસે છે, તે બધાજ હસતા નથી. એ તો જેવો જેનો સ્વભાવ. બાળક હસતો હોય, તો તે વરસ હસવામાં જાય; પણ દીવાળીની રાત્રે, આ વખતે, દરેક વરસે અંકેક બાળક પુલનાં સિંહાસન ઉપર બેસે છે, તેથી બધાનું નામ “ બેસતો બાળક ” જ ઠીક પડે છે.” નિખિલ:—“ તે હું સમજ્યો. પણ આ વરસનો બાળક તો હસે જ છે. એટલે આ વરસને તો હું “ હસતું વર્ષ જ ” કહીશ.

એટલે પરીએ ખુબ હસીને કહ્યું કે “ વારું, તને એમ ઠીક લાગે તો એમ.”

એટલામાં કાઠએ જીમ પાડી કે “ નિખિલ, ઉઠને ! ફટાકા ફેડવા હોય તો.”

નિખિલે જાગ્રીને ન્દેયું તો આ બધું તો સ્વપ્ન નીકળ્યું !
પણ તે આંખો ચોળતો ચોળતો પલંગ ઉપર જ ઉભો થયો, તે
નીચે જમીન પર એકદમ ભુસ્કો મારીને ખૂબ હસતાં હસતાં બોલ્યો
કે, “ અરુણભાઈ, આજે તો “ હસતું વર્ષ ! ”

ચંદ્ર

સાચું સ્વપ્ન

ત્રીસમાં સીધકસ ને હેલસીઓન નામનાં રાજા રાણી રહેતાં હતાં. તેઓને એક બીજા ઉપર ઘણો જ પ્રેમ હતો. એક વખત રાજાને એક દેવીની સલાહ લેવા માટે એક દૂર દેશ જવાનું થયું, પણ હેલસીઓનને પાછળ મૂકી, જવાનું એને જરાએ ગમતું નહોતું. હેલસીઓને તેને જવાનો વિચાર માંડી વાળવા ઘણું ઘણું સમજાવ્યું, પણ સીધકસને ગયા વગર ચાલે એમ નહોતું. એટલે હેલસીઓને એની સાથે જવા કહ્યું, પણ તહેનાથી દરીઆનાં દુઃખો સહન ન થાય તેથી સીધકસે તેને લઈ ન જતાં કહ્યું “જેમ બનશે તેમ હું બહેલો આવીશ.”

પછી વહાણ તૈયાર થયું. એટલે સીધકસ અને હેલસીઓન ન્યાં વહાણ લાંગરેલું હતું ત્યાં ગયાં. હેલસીઓનને રડું રડું

થઈ ગયું, તોપણ તહેણે હસવાનો ઢોંગ કર્યો. વહાણે લંગર ઉચક્યું, અને સઢમાં પવન ભરાયો એટલે ચાલવા માંડ્યું. પછી જ્યાં સુધી એ વહાણ દેખાયું, ત્યાં સુધી હેલસીઓન દરિયા કઠિ ઉભી રહી; ને પછી દુઃખી મને ઘેર ગઈ.

સીધકસનું વહાણ સપાટા બંધ આગળ ચાલ્યું. ખલાસીઓ ધણા જ ખુશ થતા થતા ગીતો ગાતા. પણ એથે દિવસે કાળાં વાદળાં ચડી આવ્યાં, ને પવન જોરથી વાવા માંડ્યો. પવનના ઝપાટાથી વહાણ ડોલવા માંડ્યું, ને કોઈ ખડકની સાથે ભટકાઈને થોડી જ વારમાં તેના કકડે કકડા થઈ ગયા. બધા ખલાસીઓ સાથે વહાણ તો ડુબી ગયું, પણ સીધકસ એક લાકડાના પાટીઆને વળગી રહ્યો. પાટીઉં કોઈ વખત મોઝાં સાથે ઉપર જતું, તો કોઈ વખત મોઝાંમાં સંતાઈ જતું. સીધકસને બધો વખત હેલસીઓનના જ વિચારો આવ્યા કરતા હતા. એટલામાં એક પર્વત જેવડું મોટું મોણું આવ્યું, ને સીધકસ ડુબી ગયો, ને ડુબતાં ડુબતાં “હેલસીઓન ! હેલસીઓન !” એટલું જ બોલ્યો.

હેલસીઓન દરરોજ પોતાની દેવીના જૂના મંદિરમાં પૂજા કરવા જતી, ને સીધકસ વહેલો પાછો આવે એટલું માગતી. હેલસીઓન આવું માગતી તે એ દેવીને ગમતું નહિ, તેથી તેણે ‘આધરીસ’ નામની એક દૂતીને બોલાવીને કહ્યું, “તું નિદ્રાદેવી પાસે જા, અને એને જઈને કહેજે કે સીધકસ મરી ગયો હોય એવું સ્વપ્નું ઉંઘમાં એ હેલસીઓનને મોકલે” દેવીને એમ થયું, કે આમ થશે એટલે એની મેળે હેલસીઓન એની પૂજા કરવી પડતી મૂકશે. આધરીસ તો પોતાના મેઘધનુષના રંગનાં લુગડાં પહેરી તરત જ નિદ્રાદેવીની અંધારી ગુફામાં ગઈ. ત્યાં બધે અંધારું ઘોર હતું. નહોતાં ત્યાં પક્ષો કે નહોતાં ત્યાં પશુ, ફક્ત ત્યાં અશીષ વગેરેના છોડ હતા. ગુફાની વચ્ચેવચ્ચ એક મોટા કચકડાના પલંગ પર નિદ્રાદેવી

ઉંઘતી હતી. એની આસપાસ જાત જાતનાં સ્વપ્નાંઓ હવાની પેઠે ઉડતાં હતાં. આઈરીસ અંદર ગઇ કે તરત બધે અજવાળું થઇ ગયું, અને તે પ્રકાશને લીધે નિદ્રાદેવી જગ્યાં. આઈરીસ બોલી “હું મારી દેવી પાસેથી આવું છું. તહેણે કહેવડાવ્યું છે, કે હેલસીઆનને એક સ્વપ્નું મોકલો, જેમાં સીઇકસનું વહાણ ભાંગી બનય, અને તે ડુબીને મરી જાય.” એમ કહી આઈરીસ ત્યાંથી ઉડી ગઇ. નિદ્રાદેવીએ એક નમ્ર સ્વપ્નાને સીઇકસનું રૂપ ધારણ કરાવી રાત્રે હેલસીઆન પાસે મોકલ્યું. તે હેલસીઆનના પલંગ પાસે જઇ ઉભું. તેનાં લુગડાંમાંથી પાણી ટપકતું હતું અને બધે લીલ છવાઇ રહી હતી. પછી ધીમે સાદે તે બોલ્યું “હવે તું રડીશ નહી, કેમકે હું મરી ગયો છું અને કાંઈ દિવસ તારી પાસે પાછો આવવાનો નથી.” હેલસીઆન એકદમ ખૂમ પાડીને ઉઠી ને ઓરડામાં સીઇકસને શોધવા માંડી. જગ્યા પછી સ્વપ્નની કંઈ નિશાની રહેતી નથી. ઓરડો તો તદ્દન ખાલી હતો. હેલસીઆન આખી રાત ઉંઘી નહી, અને મોટે પરાડીએ લુગડાં પહેરી જ્યાં તે અને સીઇકસ જુદાં પડ્યાં હતાં ત્યાં ગઇ. તો થોડી વારમાં સ્હામેથી કાંઈ ધોળું આવતું હોય એમ લાગ્યું, ને એક મ્હોટાં મોજાં જોડે હેલસીઆન પાસે આવી પડ્યું—તે સીઇકસનું મુડદું હતું ! તે તહેને બેટી પડી, ને બોલી “મને જે સ્વપ્નું આવ્યું હતું તે તદ્દન ખરું હતું.” પછી તેને એમ થયું કે ‘મારાથી સીઇકસ વગર નહી રહેવાય,’ ને આટલું કહી એ કકળા ઉઠી અને એક મોટું મોજું આવ્યું તેમાં તે સીઇકસનાં મુંડાં સાથે કુદી પડી. એનો કકળાટ સાંભળીને દેવોને દયા આવી, ને એ બંનેને પક્ષીઓ બનાવી દીધાં. એમને આપણે કળકળાઆં કહીએ છીએ. તોફાની સમુદ્રોમાં પણ સાત શાંત દિવસો તો હોય છે જ, તે દિવસે તે પક્ષીઓ પાણીની સપાટી પર તરે છે એમ ખલાસીઓ કહે છે.

અંગ્રેજી ઉપરથી

વીંટીનો ચાર

રહીમ અને નૂર બે જોડકાં ભાઇજાહેન હતાં. એમને જોટલી મજા પડતી, તેટલી તમને કાષ્ટને નહિ પડતી હોય. એમની વાતો ઘણીય છે, અને આ એક વાત જો તમને ગમશે, તો બીજી પણ હું તમને કહીશ.

રહીમ અને નૂરને નિશાળમાં રજા પડતી, ત્યારે તેઓ પોતાને મોસાળ જતાં. એમને બદરૂદિન મામાને ઘેર બહુ મજા પડતી. મામા ઘરડા હતા, અને ઘેર પૈસો ખૂબ હતો, એટલે તે બંગલામાં રહેતા. એ બંગલો ઘણો મોટો હતો, અને આગળ બગીચો અને પાછળ નાના જંગલ જેવું હતું.

એક વરસ બદરૂદિન મામાએ કહેણુ મોકલાવ્યું, એટલે રહીમ પોતાના ભાઈબંધો કરીમ ને અમીરને લખને, અને નૂર પોતાની એનપણીઓ દતિમા અને હમીદાને લખને મામાને ઘેર રજાઓમાં ગયાં.

અદરદિન મામા હતા તો ઘરડા, પણ અહુ આનંદી સ્વભાવના હતા; અને તેમને એકે છોકરું નહોતું તેથી રહીમ અને નૂરને અહુ લાડ કરાવતા.

છએ છોકરાં અંગલામાં દોડમદોડી કરી મૂકતાં; અને એમ એક બે અઠવાડીઆં ગયાં.

એક દિવસ અધાં સહવારે જમવા બેઠાં હતાં. છોકરાંઓ ફરીને આવ્યાં હતાં, તે ગરબડ કરતાં હતાં, ત્યારે અદરદિન મામાએ હસતાં હસતાં પૂછ્યું, “કેમ, રહીમ આજે સહવારે શું કયું?”

રહીમ—“અરે! આજે તો અમે જંગલમાં ફરતાં હતાં એટલામાં થોડા શિકારીઓ આવ્યા. તેમની જોડે અમે તો દૂર ગયાં, ને ખૂબ પક્ષીઓને મારતાં જોયાં. કરીમે તો એક પક્ષી માર્યું પણ ખરું!”

અદરદિન—“એમ? ત્યારે તો એ જખમે કહેવાય. તમારે અદી જેટલી મઝા કરવી હોય તેટલી કરજો.”

આમ વાતો ચાલતી હતી એટલામાં અચાનક અદરદિન મામા જોરથી બોલી ઉઠ્યા—“અરે! આ ટેબલ પરથી મારી હોરાની વીંટી ક્યાં ગઇ? જમીને હાથ ધોતાં મેં મૂકેલી. આટલી વારમાં કાણુ લઈ જાય?”

છોકરાંઓ ગભરાઇ ગયાં, અને આમ તેમ શોધવા મંડી ગયાં. અધે ઠેકાણે શોધ કરી પણ વીંટી જડે જ નહિ. થોડીવારે રહીમે કહ્યું—“મામાજી, અમારાં અધાંનાં ગજવાં તપાસો, વખતે બૂલમાં કે મશકરીમાં કાઢએ લીધી હોય.” તરત જ કરીમ બોલી ઉઠ્યો—“ના, ના, ગજવાં નહિ” અધાં એની તરફ જોવા મંડ્યાં; એટલે એ તો અહુ જ ગભરાઈ ગયો ને રડવા જોયો થઇ ગયો. મામાએ પૂછ્યું

“ક્રમ નહિ ? કરીમ !” કરીમ કહે “ના, ના; એ તો નહિ જ.”
પછી તો કાઈ બોલ્યું નહિ; અને છોકરાંઓ ચીત્રની ચોપડી
જોવાનું જ્ઞાનું કાઢીને એક ખૂણે બેઠાં. મામાજી ન્યુસપેપર વાંચવા
બેઠા, પણ કરીમ તો ત્યાંથી જ તો જ રહ્યો.

મામાજીને ખાત્રી થઈ ગઈ, કે કરીમે વીંટી લીધી છે; પણ
તેમને થયું કે એ એની મેળે એકાદ દિવસમાં પોતાનો ગુન્હો કબુલ
કરીને વીંટી આપી દેશે; તેથી તેમણે વાત લાંબાવી નહિ.

છોકરાંઓ બહુ જ દુઃખી થયાં હતાં. તેમને લાગ્યું કે બે
અડવાડીઆં જેવી મજા કરી તેવી હવે નહિ થઈ શકે. બધાં છોકરાં
કરીમથી દૂર દૂરવા લાગ્યાં.

કરીમને સમજણ પડી જ ગઈ કે બધાંને એના પર શંક છે.

x x x x x

આમને આમ ત્રણ દિવસ જેમ તેમ ગયા. પછી એથે દિવસે
રહીમ, અમીર, નૂર, ફતિમા અને હમીદા કંઈ રમતાં હતાં. કરીમ
તો ત્રણ દિવસથી ફક્ત જમતી વખતે જ દેખાતો. રમતાં રમતાં
તે બધાં ત્રીજે માળે ગયાં. ત્યાં એક ઓરડીમાં દાદર દેખાયો.
એટલે રહીમ કહે કે “જુઓ, આ દાદર પરથી ઘણું કરીને કાત-
રીયામાં જવાય છે, ચાલો આપણે જઈએ.” બધાંએ હા કહી, ને
સંભાળીને ઉપર ચડ્યાં. કાતરીયામાં તો એટલું બધું અંધારું હતું, કે
કંઈ દેખાય જ નહિ. તોપણ હાંતે હાથ લગાડી લગાડીને તેઓ
આગળ ગયાં. એક ખૂણા આગળની ખારી ઉઘાડી હતી, એટલે ત્યાં
અજવાળું હતું. બધાં ત્યાં ગયાં, તો ખારીમાંથી ફડફડ કરતું એક
પક્ષી ઉડી ગયું. અમીરે કહ્યું કે “આ પક્ષીએ વખતે અહીંઆં
માઝા બાંધ્યો હશે, ને આપણે આવ્યાં એટલે ખંડીને જતું રહ્યું.”

હતિમા—“ ત્યારે તો વખતે એનો માળો અહીંઆ જ હશે.” પછી બધાં માળો શોધવા લાગ્યાં. છેવટ એક જુના ટેબલ ઉપર જ માળો ખાંધેલો જડ્યો. તરત બધાં એની આબુઆબુ ફરી વળ્યા. એટલામાં તૂર જોરથી બોલી, “ જુઓ, આ રહી મામાજીની વીંટી ! આ પક્ષી જ ચોર છે ! ” બધાં ખુબ ખુશી થઇ ગયાં, ને કહે કે “ સાંઈ થયું કે પક્ષી આપણે જોયું. બિચારા કરીમ ઉપર આપણે તકામો બહેમ આણતાં હતાં.” પછી બધાં તરત જ વીંટી લઇ, તીચે ગયાં. મામાજી પાસે જઇને વીંટી આપી ને બંધી વાત કરી. એટલે એ તો ઘણા જ ખુશ થયા. કેમકે કરીમ પર એમને શક ગયેલો ત્યારથી જ એમના મનમાં દુઃખ થયેલું.

થોડી વાર પછી બધાં કરીમને શોધવા ગયાં. કરીમ તો ગાડી-વાળા જોડે વાત કરતો હતો. બધાં ત્યાં ગયાં, પછી મામાજીએ બંધી વાત કહી, ને વીંટી બતાવી અને બધાં તરફથી કરીમની માફો માગી. કરીમે બહુ જ ખુશી થઇને કહ્યું કે “ સાંઈ થયું કે તમને વીંટીનો ખરો ચોર જડ્યો. મને બહુ ખરાબ લાગતું હતું.”

મામાજી—“ મેં જમીને ટેબલ પરની કાચની રકાબીમાં વીંટી મૂકેલી. એટલામાં પાસેની ખારીમાંથી પક્ષી આવીને ચળકતી વસ્તુ જોઇને લઇ ગયું હશે. ત્યાંથી એણે પોતાના માળામાં મૂકી હશે. તે આ બધાંને જડી. મને પણ તારા પર શક ગયો, ત્યારથી બહુ દુઃખ લાગતું હતું, પણ તેં ગજવાં બતાવવાની ના કેમ કહેલી ? ”

કરીમ કંઈ બોલ્યો નાહ. પણ પેલો ગાડીવાળો કહે કે “ સા-હેબ, આપ કરીમલાઇને માફ કરજો. તે દિવસે જ સવારે એ અહીંઆં ફરતા હતા, એટલામાં એમણે મારી નાની છોકરીને રડતી જોઇ. તેને પૂછી જોતાં ખબર પડી કે એને બૂખ લાગી હતી, અને ઘરમાં કંઈ ખાવાનું નહોતું, એમને દયા આવી, તેથી રસોડામાં

જમને થોડી પુરી લઇને તેમણે એક પડીકામાં બાંધી. પછી ગજ-વામાં બાલીને એને આપવા જતા હતા; એટલામાં જમવાની વખત થઇ એટલે આપવાનું રહી ગયું. તે પછી બધું બન્યું તે તમો જાણો છો. એમને ગજવું ખાલી કરવાની શરમ આવી. પછી છેક આજે આવીને એમણે મને બધી વાત કહી. હું આપને કહેવા જ આવવાનો હતો. હથે વીંટીનો ચોર જડ્યો એટલે તો વધારે સાફ થયું.”

આ સાંભળીને બધાં બહુ જ ખુશ થયાં. પછી મામાજીએ તરત જ ગાડીવાળાનો પગાર વધારી આપ્યો, ને કરીમને ઇનામ આપ્યું. પછી આખો દોઢ મહીનો છોકરાંઓએ ગમ્મતમાં ગાળ્યો.

લીલા

(અંગ્રેજ ઉપરથી)

ધૂળની ઢગલી

એક દિવસ કેટલાંક છોકરાંઓ અમદાવાદમાં શાહઆલમનો રોંગે જોવા ગયાં હતાં. બધાં છોકરાંઓ ઘેરથી ચાલતાં નીકળ્યાં. કાંકરીઆ તળાવની સડક મૂકીને શાહઆલમ તરફ ગયાં. એટલે રસ્તા ઘણો ધૂળવાળો આવ્યો. રસ્તામાં કાઈ ગાડી મળે તો તે વખતે ગોટેગોટ ધૂળ ઉડતી હતી. છોકરાંઓ રોંગ આગળ પહેાંચ્યાં અને બધું ફરીને જોયું. પછી એક બાજુપર બેસીને ખાવાનું ખાધું, અને બધાંએ ખુબ ગમ્મત કરી. પછી તેઓ પાછાં આવવા નીકળ્યાં. તે વખતે પણ રસ્તામાં ઘણી ધૂળ ઉડતી હતી. છોકરાંઓના ટોળામાંથી સુધા નામની છોકરી બોલી:—“ આ ધૂળથી તો કંટાળી જવાય છે. કાણ જાણે એ ક્યારે પુરી થશે ? ”

મહેન્દ્ર બોલ્યો—મોટી સડક આવશે ત્યારે જરા ઓછી થશે. ઘેર પહોંચતાં સુધીમાં આપણાં આખાં શરીર ધૂળથી ઢંકાઈ જશે.

ઇન્દુ નામની છોકરી કહે:- “મારા ખૂટમાં તો શેર શેર ધૂળ એકઠી થઇ છે.”

વસન્ત બોલ્યો:- “ધૂળ શાની બનેલી હશે ?”

સુધા કહે:- “વસન્ત, તું એટલું પણ જાણતો નથી, ધૂળ તે તો વળી માટીનો બૂકો.”

ઇન્દુ કહે:- “પણ તેમાં ખીજી ધણી ચીજો ભળેલી હોય છે. આપણે ઘરમાંથી જે કયરો નાંખીએ તે રસ્તાની ધૂળમાં જ પડે છે ને ?”

સુધા બોલી:- “હા, તે ખરું છે. પણ ધૂળમાં વધારે ભાગ તો માટી જ હોય છે.”

આમ વાતો કરતાં કરતાં છોકરાંઓ ઘેર આવી પહોંચ્યાં, ત્યારે અંધારું થઇ ગયું હતું. આટલું બધું ચાલ્યાં હતાં તેથી બધાં થાકી મયાં હતાં. ખાવાનું ખાધેલું હતું તેથી ઘેર જઇને જમવાની જરૂર નહોતી રહી. તેથી બધાં કપડાં બદલીને સૂઇ ગયાં.

ઇન્દુના મનમાં આખે રસ્તે ધૂળમાં શી શી ચીજો હોય છે તેના જ વિચાર આવતા હતા. ઘેર જઇને પથારીમાં સૂતી તોય એ જ વિચાર કરતી હતી. થોડી વારમાં એને સ્વપ્ન આવ્યું, કે એ પોતાનાં ખૂટમાંથી ધૂળ કઢાડતી હતી. બન્ને જોડામાંની એકેક વાડકા ભરાય તેટલી ધૂળ નીકળી. તેની તેણે બે ઢગલીઓ કરી. તેના સામું જોઇ તે હસતી હતી. એટલામાં એક ઢગલી ઉંચી નીચી થવા માંડી, અને ખસવા લાગી. ઇન્દુ, આશ્ચર્યથી સ્તબ્ધ થઇ ગઇ. તેણે ધાર્યું કે ધૂળમાં ઉદર કે એવું કંઇ પ્રાણી સંતાએલું હશે ! તે ઢગલી ધીમે ધીમે ખસીને ઇન્દુનાં પગ પાસે આવી. અને પાછી સ્થિર થઇ ગઇ. ઇન્દુએ ધૂળમાં એક લાકડી ફેરવી જોઇ. અંદર બીજું કંઇ જ નહોતું. તેણે પાછી ઢગલી બરોબર સરખી કરી

દીધી. પછી પાસે ખેસીને તેના પર ધીમેથી ઝૂંક મારી એટલે થોડીક ધૂળ ઉડી, અને ઇન્દુનાં કપડાં પર ચોંટી ગઇ. ઇન્દુ નીચી વળીને તે દરેકને પાસેથી જોવા લાગી. દરેકના દેખાવમાં કંઈ કંઈ ફેર જણાયો. કેટલાંક રજકણુ મોટાં હતાં, કેટલાંક ન્હાનાં હતાં, અને બાકીની કેટલીક તો એટલી ઝીણી હતી કે બહુ પાસે ગયા વગર દેખાતી પણ નહોતી. બધાં રજકણોના રંગમાં પણ ફેર હતા. કોઈ કાળી તો કાંઈ ઘોળી, કાંઈ મેલી અને કાંઈ ઝાંખી, તો કાંઈ વળી ચળકતી હતી. આ બધી ફક્ત માટીની જ અનેલી હોય તે ઇન્દુથી મનાયું નહિ. બહુ ઝીણાં રજકણોને તેણે હાથમાં લેવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પણ લેવાયાં નહિ. તેને અડકવા જતાં તે હાથપર ચોંટી ગયાં, કે ભોંય પર પડી ગયાં, કે લુગડાં પર રહી ગયાં, તે જ તેને ખબર પડી નહિ.

ઇન્દુ બોલી:— ‘આ ધૂળની રજકણો બોલી શકતી હોય તો હું તેમને પૂછું કે તમે શાનાં બનેલાં છો ?’ એટલામાં તેના ઘૂંટણ ઉપરના કણમાંથી અવાજ થયો. ઇન્દુ આશ્ચર્યચકિત થઇ ગઇ. તેને લાગ્યું કે આમાં કંઈ જાદુ હોવો જોઈએ. તે કણ બોલી:—‘ઓહો, તમારે એટલું જ જાણવું છે ને ?’ ઇન્દુ તો ગભરાટથી ઉઠીને ઉભી થઇ ગઇ, અને કપડાં ખંખેરીને દૂર ખસી ગઇ. તેણે ધાર્યું કે આ ધૂળમાં જરૂર કંઈ ભૂત હોવું જોઈએ, નહિ તો વળી ધૂળ તે કંઈ બોલતી હશે ! ધૂળની કણોને એરડામાં ઉડતી જોઈને તે બહાર જવા માટે બારણા તરફ ફરી, તે બોલી, ‘મારે તો કંઈ જાણવું નથી. આ ધૂળનું ભૂત મને મારી નાંખે તો હું શું કરું ?’

એટલામાં ધૂળમાંથી અવાજ નીકળ્યો ‘જહેન તમે ગભરાશો નહિ. અમારામાં ભૂતખૂત કંઈ નથી. અમે તો ફક્ત ધૂળનાં જ રજકણો છીએ. અમે બધાં ક્યાંથી આવ્યાં તે તમારે જાણવું હોય તો તમને કહીએ.’

એટલે ઇન્દુમાં જરા હિંમત આવી. પણ હજી તેને ખાત્રી થઇ નહિ. તે બારણા આગળ જ ઉભી રહી. ધૂળ ફરીથી બોલી:—“ બહેન, અમે વચન આપીએ છીએ, કે અમે તમને કંઈ જ નુકશાન કરીશું નહિ. અમારી વાત તમારે સાંભળવી હોય, તો શાંત થઇને અમારી પાસે બેસો.” હવે ઇન્દુના મનમાં ધીરજ આવી, અને તે પાછી ધૂળની ઢગલી પાસે જઇને બેઠી. ઉડતી રજકણો ફરીથી તેનાં કપડાં પર આવીને ચોંટી ગઇ. તેમાંની એક બોલી, “ જો તમે ધીરજથી સાંભળશો, તો અમારામાંથી દરેક જણ તમને પોતાની વાત કહેશે.” ઇન્દુ કહે, “ હા, હું સાંભળીશ. તમે કહો.”

ઇન્દુના હાથપર આવીને એક કણ બોલી:—“મારો રંગ કાળો છે તે તો તમે જોયું હશે. મારો જન્મ લંકામાં થયો હતો. એ દેશમાં એક જાતના છોડ બહુ થાય છે. માણસો તેને સંભાળથી ઉગાડે છે. તેમાંના એક છોડની વાત કહું છું. તે મોટો થયો એટલે તેનાં પાદડાં તોડીને માણસોએ સૂકવ્યાં. સૂકાયા પછી પાંદડાં ભાંગી જતાં હતાં. માણસો અધાં પાંદડાં એકઠાં કરીને ગામમાં લઈ ગયા અને ત્યાં જઇને તેને ડબ્બામાં ભર્યાં. એ અધા ડબ્બા આગબોટમાં બેસીને મુંબાઇ આવ્યા, અને ત્યાંથી આગગાડીમાં બેસીને અમદાવાદ આવ્યા. તે ડબ્બાને અધા ચ્હાના ડબ્બાના નામે ઓળખતા હતા. તેમાંના એક ડબ્બો દુકાનમાં થોડા દિવસ પડી રહ્યો. પછી એક માણસ તેને પોતાને ઘેર લઇ ગયો. તેણે તે ડબ્બો ઉઘાડ્યો. ઉઘાડતી વખતે થોડી ભૂફી જમીન પર વેરાઇ ગઇ. તે ભૂફી બીજે દિવસે વાસીદા સાથે વળાઇ ગઇ, અને રસ્તા પર પડી. રસ્તા પર પવન આવતાં, એમાંની ફેટલીક કણ ઉડીને એક ગાડીપર ચોંટી ગઇ, અને ગાડી સાથે શાહઆલમના રસ્તા તરફ ગઇ. ત્યાં આગળ ગાડીમાં બેઠેલા માણસે પુકંક મારવાથી તે કણ ઉડીને રસ્તા ઉપર પડી. તેમાંની એક કણ તે હું છું. આજે રસ્તામાં હું તમારા ખૂટમાં ભરાઇ ગઇ હતી, અને ખૂટની સાથે તમારા ઘરમાં આવી છું. અમારે તો દરરોજ આવી

મુસાફરી કરવી પડે છે. દિવસમાં હજાર વખત આમથી તેમ ઉડવાનું હોય છે. એક દેકાણેથી બીજે દેકાણે જઈએ, અને વળી ઘણીવાર વગર પૈસે ગામ પરગામ પણ જઈએ. મેં તો મારી વાત ટુંકામાંજ તમને કહી છે, બાકી અમને ઘણા દેશો જોવાના મળે છે, અને દરેક જાતના લોકોને ઝોળખીએ છીએ.”

તે કણે વાત પૂરી કરી, એટલે બીજી કણ ઇન્દુના હાથ પર આવી. તે ચળકતી હતી. તેણે કહ્યું, “અમેરિકામાં કેલીફોર્નીયા નામનો પ્રદેશ છે. તેનું નામ તમે જૂગોળમાં શીખ્યાં હશે. મારો જન્મ ત્યાં થયો હતો. એ દેશમાં સોનાની ખાણો છે તે તમે જાણતા હશે. એ ખાણોમાં હજારો મજૂરો રોજ કામ કરે છે. એક દિવસ કેટલાક માણસોએ ખાણમાંથી સોનું કહાડીને તેના પરથી માટી વગેરે સાફ કરીને તેને ચોખ્ખું કર્યું. પછી તે સોનું સ્ટીમરમાં હિંદુસ્તાન આવ્યું. ત્યાં કેટલાક માણસોએ તે વેચ્યું અને બીજાઓએ ખરીદ્યું. વળી પાછું સોનું વેચાયું; અને એમ ઘણા જણ પાસે રહ્યું. આખરે એક માણસે તે સોનાને ખૂબ ટીપીને તેના પાતળા તાર કર્યા. પછી તે ઝીણા તારને કપડા સાથે વણવામાં આવ્યા. તેને બધા કસબને નામે ઝોળખતા હતા. તે કસબની બીજા માણસોએ કોર વણી. એ કોર બજારમાં વેચાઈ, અને એક નાના બાળકના ઝલલા પર ટાંકવામાં આવી. બાળક હાથથી ઝલલું ખેંચવા લાગ્યું, તેથી કોરમાંથી કેટલોક કસબ ખર્ચો, અને માણસોના પગ તળે કચરાઈને તેની ઝીણી રજકણો થઈ ગઈ. તેમાંની એક હતું છું. હું તો ફક્ત ઘરમાંથી ઉડીને રસ્તા પર પડી હતી. મેં હજી શાહઆલમ કે કાંકરીઆ જોયું નથી. હું તો તમારા ઘર આગળથીજ તમારા જોડામાં જરાઈ છું. આજે સાંજે તમે ઘરમાં પેસતાં હતાં, તે વખતે રસ્તામાં ધુળ ઉડતી હતી તે તમને યાદ હશે. તેજ વખતે હું તમારા ખૂટમાં આવી.”

આ વાત પૂરી થઇ એટલે એક પીળી રજકણુ બોલી. તેણે કહ્યું:—“ હું સુકાં પાદડાંની કરચ છું. તમારા ધરથી થોડે દૂર એક લીમડો છે, તે તમે જોયો હશે. એનાં પાદડાં સૂકાઇને ખરી ગયાં, પછી રસ્તામાં માણસોના પગ નીચે કચરાઇને તેનો ઝીણો ભૂકા થયો. એ ભૂકામાંની હું એક રજ છું. હું પવનથી ઉડીને પાસેના ધરમાં ગઇ. અને ત્યાં એક પેટી પર ચોંટી ગઇ. એ પેટી જે છોકરીની હતી તે ધરમાં ઘણીજ ચોકખી ગણાતી હતી. કાઈ ઠેકાણે ધુળ એકઠી થવા દે નહિ. હું એની પેટી પર જરાવાર બેઠી એટલામાં તે પેટી ઉઘાડવા આવી. તેણે ઢાંકણા પર ધુળ જોઇને તરતજ પુક મારી, તેથી હું અને બીજી રજકણુ ઉડીને ખોટી પરના લૂગડા પર ચોંટી ગઇ. થોડી વારમાં તે લુગડું તેણે પહેરવા માટે હાથમાં લીધું, અને ખંખેર્યું. બધી ધુળ ઉડીને બીંત પરની છખી પર ચોંટી. પેલી છોકરી તો જાણે અમારી દુશ્મન થઇને જ આવી હતી. થોડી વારમાં તે એ ઓરડામાં આવી, અને સામાન સાફ કરવા મંડી ગઇ. પેલી છખીપર તેણે જોરથી કપડાનો ઝપાટો લગાવ્યો. અમે મૂંગે મ્હેંડે તે કપડા પર બેસી ગયાં. એ છોકરીએ કપડું થોડીવાર પછી ખંખેર્યું. એટલે બધી ધુળ જમીન પર પડી. અમે બધાં મનમાં ખૂબ બડબડવા માંડ્યાં અને એકેકને કહેવા માંડ્યાં:—‘ આ શું ? આપણે પાંચ મિનીટ પણ એક ઠેકાણે નિરાંતે બેસવાનું નહિ ! આપણું કદ નહાનું થયું, તેથી ધુળ સાથે બળતું પડ્યું, તે કંઈ ગુન્હો કર્યો ! દરેક જગાએથી ઉડીને નાસવું પડે, અને વળી કપડાંના ઝપાટા વાગે તે તો જુદા ! માણસો એમ સમજે છે, કે આપણે તો એમના પગ નીચે કચરાવાનેજ સરજાએલાં છીએ ! ’ એટલામાં પેલી છોકરીએ વાસીદું વાળવા માંડ્યું. તે જમીનપર સાવરણી ખૂબ જોરથી ધસતી હતી. અમે બધાં તેની તળે કચરાયાં, પણ વળી પવનથી ઉડીને કપાટ પર ગયાં, વાસીદું વાળીને તે છોકરીએ કપાટ ઝાટકવા માંડ્યું. આ જુલમ કેમ ખમાય ? અમને પેલી છોકરીને એમ કહેવાનું મન થયું

કે ‘ બહેન, તું કહે તે જગાએ અમે જઇને બેસીએ પણ આ દુઃખ અમારાથી નથી ખમાતું. અમને એકવાર એવી જગાએ નાંખ, કે જ્યાંથી ફરી ઉઠવું પડે નહિ. ’ પણ તે છોકરી અમારી બોલી સમજતી નહોતી એટલે કેવી રીતે કહી શકીએ ? પેલી છોકરીના અપાટાથી ઉડીને આખરે રસ્તા પર આવ્યાં, અને તેના પંજમાંથી છૂટ્યાં. રસ્તા ઉપર મોટર ચાલે અથવા પવન આવે, ત્યારે અમે ઉડીને કાઢના ધરમાં જઇએ. અને પાછાં રોજ ધરમાંથી રસ્તાપર આવીએ. આજે રસ્તાપર એક માણસનાં બીનાં ખૂટ પર હું ચોંટી ગઇ હતી. તે માણસ કાંકરીઆ તળાવપર જતો હતો. ત્યાં પહોંચતાં સુધીમાં એનું ખૂટ સુકાઇ ગયું, એટલે હું પાછી રસ્તાપર પડી. એટલામાં તમે બધાં શાહઆલમથી પાછાં આવતાં હતાં, તે જોઇને હું તમારા જોડામાં બરાબ ગઇ. હવે મારાપર દમા કરીને એવે ઠેકાણે મને મૂકા કે જ્યાંથી ખસવુંજ ન પડે. ”

તે પછી એક લાંબી કાળી રજકણુ બોલી:—“ હું વાળની રજ છું. હું તમારા માથા પર જ ઉગી હતી. તમારી કાંસડી દરરોજ મને અડકીને ચાલી જતી હતી. રોજ થોડા વાળ કાંસડીથી તુટી જતા હતા. એક દિવસ મારો વારો આવ્યો. એક લાંબો વાળ કાંસડીથી ખેંચાણા અને તેનો ઝીણો છેડો તૂટી ગયો. તેજ હું છું. હું વાળની રજકણુ છું, તે કાઢ હવે તો જાણે પણ નહી. હું તમારા ધરમાંથી ઉડીને ખૂટમાં પેસી ગઇ. તમે શાહઆલમ ગયાં તે પહેલેથીજ હું તમારા ખુટમાં હતી ! ”

એ રજ બોલી રહી એટલે ઇન્દુએ કહ્યું કે આ ધુળની ઢમ-લીમાં તો હજારો અથવા લાખો કણુ હશે. જો તે દરેક પોતાની લાંબી વાત કહેશે, તો કદી પાર આવશે નહિ.—હવે, મારે એટલુંજ જાણવું છે કે દરેક રજ શાની ગનેત્રી છે. કેવી રીતે અહીં આવી

તે જાણવાની જરૂર નથી. ધુળ કહે, “ વાડ, અમે એટલુંજ કહીને અહીંથી જતાં રહીશું ” ધુળની ઢગલી પર જોરથી પવન આવ્યો હોય એમ બધી ધુળ ઉડી અને આખા ઓરડામાં ફેલાઈ ગઈ. ઇન્દુ ગભરાઈને બોલી:- ‘ મહેરબાની કરીને તમે મારી આંખોમાં કે નાકમાં પેસસો નહિ ’ ધુળ બોલી:- ‘ અમે તમને જરાપણ હેરાન નહિ કરીએ. દરેક રજકણુ તમારા કાન આગળ આવીને પોતે જે પદાર્થની બનેલી હશે, તેનું નામ દઈને ઉડી જશે. ’

ઇન્દુ ખુશ થઈને સાંભળવા તૈયાર થઈ. તેના કાન આગળ એક પછી એક અસંખ્ય નામો બોલાવા લાગ્યાં. ઓરડામાં મધમાખીના ગજુગણુટ જેવો અવાજ થઈ રહ્યો. દરેક રજકણુ તેના કાન આગળ આવે, અને પોતાનું નામ બોલીને ચાલી જાય. એણે માત્ર નીચે પ્રમાણે છૂટા છૂટા શબ્દો સાંભળ્યા. લોટ, રૂ, કાગળ, લાકડાનો બેર, રાખ, ચૂનો, ગુંદર, ચામડી, લાસ, માટી, મીઠું, રેતી, ખાંડ, કાટ, ગંધક, પેન્સીલ, સોપારી, ફટકડી, કંકુ.....વગેરે વગેરે. વચમાં, વચમાં, ‘ માટી ’ શબ્દ ઘણી વાર સંભળાતો હતો. એટલાં બધાં નામ એક પછી એક બોલાતાં હતાં, કે ઘણાં તો ઇન્દુને યાદ પણ રહ્યાં નહિ. ઘણી ખરી વનસ્પતી તથા ખનીજ પદાર્થોનાં નામ પણ આવી ગયાં. કેસર, કરતુરી, કપુર વગેરેની રજકણો પોતાનાં નામ કહેવા માટે ઇન્દુની પાસે આવી, ત્યારે તેમની વાસથીજ ઇન્દુ તેમને ઓળખી ગઈ. આખરે બધી રજકણો પોતાનાં નામ કહીને ઉડી ગઈ, ત્યારે તેને લાગ્યું, કે દુનીઆમાંનો એક પણ પદાર્થ બાકી રહ્યો ન હતો. જેટલી ચીજો તે જાણતી હતી. તે બધીનાંજ નામ આવી ગયાં.

થોડીવાર પછી ઇન્દુ જાગી, ત્યારે તેને ખબર પડી કે આ બધું તો સ્વપ્ન હતું. પથારીમાં બેઠાં બેઠાં તે સ્વપ્નાના વિચારમાં

તદ્દલીન થઈ ગઇ. ધુળમાં માટી ઉપરાંત ખીણ ચીજો હશે તે તો એ જાણતી હતી. પણ દુનિયાની લગભગ બધીજ વસ્તુઓ રજકણના રૂપમાં ધુળમાં મળેલી હશે, તે એણે આજેજ જાણ્યું. તે એકદમ ઉઠીને પોતાના સ્વપ્નાની વાત ખીજાં છોકરાંઓને કહેવા દોડી ગઇ.

જયોત્સ્ના

મોતી

મારાં માળાપ તો હું ત્રણ વરસનો હતો ત્યારે મરી ગયાં; એટલે હું મારા કાકા પાસે જ રહેતો હતો. કાકાનો હું બહુ લાડકો હતો. તેમને એક મારા જેવડો જ નારણ કરીને પુત્ર હતો.

કાકા એક મોતીના વેપારીને ત્યાં નોકર હતા. તેથી દર વરસે ફેબ્રુઆરી માસની શરૂઆતમાં મનારની ખાડીમાં મોતી ફહાડવા જતા. આ વખતે પણ તેઓ ફેબ્રુઆરીમાં જવાના હતા. મને ને નારણને પણ ત્યાં જવાનું બહુ મન હતું, તેથી કાકાએ અમને પણ સાથે લીધા.

મનારની ખાડીથી વીસ માઈલને છેટે કાળુ માછલીનો ખડક છે. એ કાળુ માછલી બહુ મોટું ને તેજદાર મોતી બનાવે છે. મોતીની મોસમ ફેબ્રુઆરીથી તે એપ્રિલની શરૂઆત સુધી હોય છે. તે વખતે કિનારાનો દેખાવ બહુ વિચિત્ર થઈ જાય છે. ત્યાં દેશપર-દેશના વેપારીઓ, દલાલો અને ઝવેરીઓ આવે છે. અને સંખ્યાબંધ

નાના તંબુઓ ઠોકવામાં આવે છે. રાતે દસ વાગે તોપ ફેડવામાં આવે છે, એટલે હોડીઓ કિનારેથી છૂટે છે.

હું ને નારણ તો કિનારે તંબુમાં જ રહ્યા, પણ કાકા તો હોડીમાં ગયા; હોડીઓ સૂર્યોદય થતા પહેલાં ખડકે પહોંચે છે. બપોર સુધી મોતી કાઢવાનું કામ ચાલે છે. પછી ફરીથી તોપ ફુટે છે એટલે મછવા પાછા વળે છે, ને સાંજે કિનારે આવી જાય છે. સાંજે કાકા તંબુમાં આવ્યા, પછી અમે તેમને બધી વાત પૂછી; એટલે કાકા બોલ્યા: “ દરેક મછવામાં ૨૦ માણસો બેસે છે. દસ ખલાસીઓ હોય છે; અને દસ મોતી કાઢનાર હોય છે. હુબકી મારનાર-માંના પાંચ પાંચ જણ વારા ફરતી પાણીમાં ઉતરે છે. મછવાની બાજુએથી મોટા અડદીઆ પથરને ફારીને તેમાં દોરકું પરાવી પાણીમાં નાંખી, બે ત્રણ હાથ ઉતારેલા હોય છે. હુબકી મારનાર પોતાનો જમણો પગ એ પથર પર મૂકે છે, અને પાસે એક ટોપલી કે જળ ટાંગેલી હોય છે, ત્યાં ડાબો પગ મૂકીને બન્ને દોરડાં જમણે હાથે ઝાલે છે. પછી ડાબે હાથે ઉપરનું સટકીયું છોડી, તે જ હાથે પોતાનું નાક બંધ કરી દે છે. દોરડાંની ગાંઠ છુટતાંની સાથે જ પેલો માણસ ટોપલી ને પથર સાથે નીચે છથી આઠ વાંસ ઉંડા પાણીમાં કાળુ માછલી હોય છે ત્યાં જાય છે. ત્યાં તે તરત ઉંચો પડી જેટલી સીપો તેના હાથમાં આવે તેટલી લઈને ટોપલી કે જળમાં બરે છે, અને પછી ઉપર આવવાની ખબર આપવા દોરકું હલાવે છે; એટલે તેને ઝટ ઉપર બેંચી લે છે. એક હુબકીમાં આસરે સોથી દોઢસો સીપો આવે છે. ”

આ પછી કાકાએ મને ને નારણને એક એક મોટું મોતી શેઠની પરવાનગીથી આપ્યું. મારું મોતી તો અપશુકનીયું નીકળ્યું. તે આવ્યું પછી થોડા જ વખતમાં નારણ મરી ગયો, એટલે કાકાએ મને તે કાઢને આપી દેવા કહ્યું. મેં તે મારા એક મિત્રને આપ્યું.

તેણે પોતાની બહેનને આપ્યું. આ બહેન થોડા જ વખતમાં મરી ગઇ. તેણે પેલું મોતી પોતાની દાસીને આપ્યું હતું. થોડા વખતમાં તે દાસીનો છોકરો મરી ગયો. દાસીને મોતી ઉપર શક ગયો એટલે તેણે તે એક ઝવેરીને આપી દીધું.

આ ઝવેરીને કંઈ પણ નુકસાન ન થયું. તેણે તે મોતી એક હજાર રૂપિયે એક શેઠને વેચ્યું; પણ થોડા જ વખતમાં શેઠની આ મુબરી ગઇ.

આ શેઠના છોકરાને મારી જોડે મિત્રાચારી હતી. તેથી પેલું મોતી તેણે મને આપ્યું. મેં તે કાકાથી છાનું રાખી મૂક્યું. પણ પછી તો કાકા પણ મરી ગયા. એટલે મેં તે મોતી એક ખારવાને આપી દીધું. હવે એ મોતી બવિષ્યમાં કાણુ જાણે શુંયે કરશે. તમે બધાં એ મોતીથી ચેતતાં રહેજો.

વિનાદિની

અંગુઠો

એક ખેડુત અને એની વહુ એક ગામમાં રહેતાં હતાં. તેમને એક છોકરું નહોતું. બહુ વરસે તેમને એક છોકરો આવ્યો. તે અંગુઠા જેટલો નાનો હતો. તેથી એનું નામ અંગુઠો પાડ્યું. ખેડુતને તે તેની ખેરીને એ બહુ વહાલો લાગતો.

એક દહાડો ખેડુતે કહ્યું કે “હું લાકડાં કાપવા જઈ છું, તે લાકડાં ભરવાને માટે ગાડું કાણ લાવશે ?” એ સાંભળીને અંગુઠો બોલ્યો, “હું લાવીશ.” આ ઉપરથી ખેડુત તો ખૂબ હસ્યો. અંગુઠો કહે કે “હું જરૂર લાવીશ.” પછી ખેડુત લાકડાં કાપવા ગયો. સાંજ પડી એટલે, માને અંગુઠો કહેવા મંડ્યો, “મા ! મા ! મને ગાડું જોડી આપો. મારે તો ખેતરમાં જવાનું છે.” પછી માએ ગાડું જોડી આપ્યું. અંગુઠાએ કહ્યું કે “મને બળદના કાનમાં બેસાડો.” માએ એને બળદના કાનમાં મૂક્યો, તે અંગુઠાએ ગાડું

ચલાવ્યું, ને ખેતરમાં આવી પહોંચ્યો. ખેડુતે પૂછ્યું, “તું શી રીતે આવ્યો?” અંગુઠાએ કહ્યું, “હું બળદના કાનમાં ખેડો ને અંદરથી જ એને જમણી કે ડાબી બાજુએ જગતે કહ્યા કર્યું. એમ કરતાં કરતાં અહીં આવી પહોંચ્યો.” આ બધી વાત રરતે જતા બે વાણી-આ એ સાંભળીને, તેઓએ કહ્યું, “આ છોકરો કેવો હોંશીયાર છે? આપણે એને વેચાતો લીધો હાય તો સારું.” તેથી તેઓ ખેડુત પાસે ગયા અને એની કિંમત પૂછી. પહેલાં તો તેણે કહ્યું કે મારે એ છોકરો વેચવો નથી; પણ પછી પેલા છોકરાએ જ કહ્યું કે, “બાપા મને વેચશો તો બહુ પૈસા આવશે.” તેથી તે છોકરાના બુદ્ધ પૈસા લઇને વેચ્યો. વાણીયા એને લઇને ચાલતા થયા. રસ્તે ચાલતાં અંગુઠો ઉંદરના દરમાં પેસી ગયો. થોડીવાર પછી વાણીયા એને શોધવા લાગ્યા. અંગુઠો અંદરથી બોલ્યો કે હવેથી તમારો માલ સાચવતાં શીખજો, એમ કહી તે ત્યાંથી સટકી ગયો. વાણીયા વીલે મ્હોંડે ચાલતા થયા. અંગુઠો ચાલતાં ચાલતાં થાકી ગયો, તેથી પાસેના એક તખ્તમાં જઈને ધાસના ઢગલા પર સૂતો, ને ત્યાં ઉંઘી ગયો. એટલામાં ત્યાં એક ગાય આવી, ને ધાસ ખાવા મંડી. તેના એક કાળીઆમાં પેલો અંગુઠો આવી ગયો. ઉંઘમાં તેને ખબર રહી નહિ, ને ગાયના પેટની અંદર ગયો. થોડી વાર રહીને એક બાઇ આવી, ગાયને દોહવા માંડી; એટલે પેટમાંથી અંગુઠો બોલ્યો કે, “બાઇ સંભાળીને દોહજો. હું અંદર છું.” પેટમાંથી અવાજ આવતો સાંભળીને બાઇ તો ગભરાઇ જ ગઇ, ને એકદમ શેઠ પાસે દોડી ગઇ. શેઠને એ કહે, કે ગાયમાં તો ભૂત ભરાયું છે ને એ તો કંઈ બોલે છે. શેઠ કહે કે કાંઈ ગાંડી થઈ છે? ગાય તે વળી કંઈ બોલતી હશે? ત્યારે બાઇએ કહ્યું કે આપ આવીને બુઝો. તેથી શેઠ ત્યાં ગયા, ને જાતે દોહવા મંડ્યા. એટલે ફરીથી અંગુઠો એના એ શબ્દો બોલ્યો, તેથી શેઠ પણ ગભરાઇ ગયા ને ગાયને મારી નાંખવાનો હુકમ કર્યો. ગાયને હાંકીને, કાઠી મૂકી. ગાય શીમમાં મરી

ગઘ, એટલે એનું પેટ ખાવા એક વર ત્યાં આવ્યું. તે એ પેટ ગળી ગયું, ને અંગુઠાભાષી તો અંદર ગયા! ત્યાંથી વરને કહે કે ચાલ તને એક એવું ઘર બતાવું, કે ત્યાં તું ખાધા જ કરે. એમ કરીને પોતાના ખાપનું જ ઘર બતાવ્યું. ખાવાના લોભે વરએ ત્યાં જવાની હા પાડી. જોવું તે ત્યાં પહોંચ્યું કે તરત જ જેટલું ખાવાનું દીકું તેટલું ખાધું. ખૂબ ખાધને ધરાયું, એટલે એને આફરો ચડ્યો, ને સ્ત્રાઈ ગયું. એટલામાં અંગુઠાની મા આવી, ને વરને જોયો. એટલે અંગુઠાના ખાપને ત્યાં તેડી આવી. તેણે તો ઉંઘતા વરને દાતરડા વતી કાપવાનો વિચાર કર્યો. એટલે અંદરથી અંગુઠો બોલ્યો, કે સંભાળીને કાપજો. અવાજ સાંભળીને એ એ તો ગભરાઈ ગયાં. અંગુઠો બોલ્યો કે ગભરાશો નહિ. એ તો તમારો છોકરો અંગુઠો છે. આ સાંભળીને બહુ જ સંભાળથી ડોસાએ વરનું માથું ચીર્યું. પેટમાંથી અંગુઠો બહાર કુદી પડ્યો, ને છોકરો પાછો આવ્યો તેથી ડોશી ને ડોસાને ખૂબ આનંદ થયો; અને પછી બધાં સુખમાં રહેવા લાગ્યાં.

(અંગ્રેજ ઉપરથી)

અશોક

ખિન્દુ

એક રાજા હતો, તે બહુ જ સુખી હતો. માત્ર એક જ દુઃખ એને હતું, અને તે એ કે એને એકે છોકરું નહોતું.

એક દિવસ રાજાની રાણી ખારીમાં બેઠી બેઠી શીતલી હતી. રસ્તા ઉપર ખૂબ ખરક પડતો હતો, ને બધી જમીન ધોળી થઇ ગઇ હતી. જે ખારીમાં રાણી બેઠી હતી તે પણ ભીની થઇ ગઇ હતી; પણ રાણી તો વિચારમાં એટલી બધી તક્લીન થઇ ગઇ હતી, કે તેને કશું ભાન રહ્યું નહિ. એવામાં તેને પોતાના હાથમાંની સોય વાગી, ને એના લોહીનું ટીપું નીચે પડેલા ખરક ઉપર પડ્યું, એટલે ખરકનો રંગ ગુલાબી પરીની પાંખ જેવો થઇ ગયો. રાણી એ જોઇને બોલી: “મારે એક છોકરી હોય, ને તેના ગાલ આવા ગુલાબી હોય, ને તેની આંખો ને વાળ આ ભીની થઇ ગએલી કાળા ખારી જેવા હોય, તો કેવું સારું ?”

થોડા વખત પછી રાણીને એક બહુ જ ખુશ્મસુરત છોકરી જન્મી. આ છોકરીની આંખો ને વાળ ખરેખર બીની બારી જેવાજ કળા હતા, ને તેના ગાલ પણ બરાબર પેલા બરફ ઉપર પડેલા લોહીના ટીપા જેવા જ હતા. રાણીને પોતાની ઈચ્છા ફળી એટલે બહુ જ આનંદ થયો. તેનું નામ તેણે બિન્દુ પાડ્યું કારણ કે એ છોકરીને જોઇને હૃદયમાં તેને પેલું લોહીનું બિન્દુ યાદ આવતું.

થોડા વખત પછી રાણી મરી ગઇ, અને રાજા તો બીજી પરણ્યો. આ નવી રાણી બહુ જ સરસ દેખાતી હતી, તોય બિન્દુ જેટલી રૂપાળી નહોતી. આને લીધે નવી માને પોતાની ઓરમાન છોકરીની બહુ અદેખાઇ આવી, અને રાજાને બરમાવીને એને મારી નાંખવાનો હુકમ કહાવ્યો. રાણીની પાછળ રાજા આંધળો થયો હતો, તેથી એણે છોકરીને મારી નાંખવા ફેટલાક મારાઓ સાથે જંગલમાં મોકલી દીધી. જંગલમાં જઇ મારાઓએ એને મારી નાંખવાની છે એમ કહ્યું, ત્યારે તેણે બહુ આજીજી કરી, એટલે એમને દયા આવી, ને તેને ત્યાં જ મૂકીને તેઓ પાછા ગયા.

હવે બિન્દુ રખડતી રખડતી, ટેકરા ચઢતી ઉતરતી, એક ઝુંપડી પાસે આવી પહોંચી. ને બહુ જ થાકેલી હતી એટલે, કાંઇક આશરો મેળવવા તે અંદર ગઇ. આખી ઝુંપડી તદ્દન ખાલી હતી, પણ એમાં સાત પલંગ તૈયાર હતા, ને પાસેના ઓરડામાં સાત થાળીઓ પીરસેલી તૈયાર હતી. થાકીપાકી એમાંથી કાંઇક કાંઇક ખાઇને તે મોટા પલંગ ઉપર સુતી, પણ એ એને બહુ મોટો પડ્યો, તેથી એ બીજા પલંગ પર ગઇ. એમ કરતાં કરતાં સૌથી ન્હાનો પલંગ એના જેવડો જ હતો, તેના ઉપર એ સુઇ ગઇ.

થોડી વાર પછી સાત ન્હાના વેંતીયા આવ્યા અને ખાવા બેઠા. એટલામાં સૌથી મોટાએ કહ્યું, કે મારા લોટામાંથી કોઇ પાણી

પી ગયું છે. એટલે બીજા વેંતીયાએ કહ્યું કે મારી એક રોટલી ઓછી થઈ છે. આ પ્રમાણે દરેકે કાંઈ ને કાંઈ ઓછું થયું છે એમ કહ્યું. આમ બબડતા બબડતા ખાઈ રહ્યા. પછી તે વેંતીયાઓ સવા ગયા તો દરેકની પથારી ફેંદાઈ ગયેલી હતી. આખરે સૌથી નાના પલંગ ઉપર બિન્દુ ઉઘો ગઈ હતી તે જડી. તેને જોઈને એમને દયા આવી. તેથી તેમણે તેને ઉઠાડીને બધું પૂછી લીધું. પછી તેને પોતાને ઘેર કામ કરવા રાખી; ને કહ્યું કે તારે ઘરની બહાર ના નીકળવું.

x

x

x

x

હવે પેલી નવી રાણીનું શું થયું તે જોઈએ. તેની પાસે એક જાદુઈ આરસી હતી. તેમાં જોઈને તે જે સવાલ પૂછતી, તેનો જવાબ આરસી દેતી. હવે તેની ખાત્રી હતી કે બિન્દુ મરી ગઈ છે. એટલે તેણે આરસીને પૂછ્યું:—‘આખી દુનિયામાં સાથી રૂપાણું કોણ છે ?’ ત્યારે આરસી બોલી “રાણી ! તારા આખા રાજ્યમાં તું સૌથી રૂપવાન છે. પણ રાજ્યની સરહદની બહાર એક કુંગરની તળેટીમાં બિન્દુ-કરીને એક છોકરી છે, તે તારા કરતાં બધી વધારે રૂપવાન છે.” આ સાંભળીને રાણીએ કાંસકી વેચનાર ડોસીનો વેશ લીધો, ને બિન્દુ પાસે જઈને કાંસકી લેવાનું કહ્યું. બિન્દુને વેંતીયાની શિખામણુ યાદ આવી, પણ તેને કાંસકી લેવાનું બહુ મન થયું એટલે તેણે કાંસકી લઈને માથામાં ખોસી, કે તરત તે ખેલાન થઈ ગઈ. પછી રાણી ખૂશી થતી થતી ઘેર ગઈ. પેલા વેંતીયાઓએ આવીને બિન્દુને બરાબર તપાસી તો, પેલી કાંસકી દેખાઈ. એટલે તેમણે તરત તે કહાડી લીધી, એટલે બિન્દુ બાનમાં આવી. ફરી વેંતીયાઓએ બિન્દુને કોઈ જોડે ન બોલવાની શિખામણુ દીધી. હવે પેલી રાણી ફરીથી આરસી પાસે ગઈ. કારણ કે તેની ખાત્રી

હતી, કે હવે તો બિન્દુ મરીજ ગઇ હશે. પણ આરસી બોલી:-“રાણી તારા રાજ્યમાં સૌથી રૂપવાન તું છે પણ રાજ્યની સરહદની બહાર કુંગરની તળેટીમાં રહેતી બિન્દુ તારા કરતાં વધારે રૂપવાન છે ” એટલે રાણી પાછી ફળ વેચનારનો વેશ લઇને બિન્દુ પાસે ગઇ. બિન્દુએ તે ફળ લેવાની બહુજ ના કહી, પણ રાણીએ કહ્યું “ આખતો ખરી. અરધું તું ખાજે, અને અરધું હું ખાઈશ. ” પછી તેણે સારો ભાગ પોતે ખાધો, અને ઝેરવાળો ભાગ બિન્દુને ખવડાવ્યો એટલે બિન્દુ પાછી બેભાન થઇને પડી; અને રાણી ઘેર જતી રહી. વેંતીયાઓએ બિન્દુને સારી કરવાને બહુ પ્રયત્નો કર્યા પણ આ વખતે તો એ ભાનમાં આવીજ નહિ. પછી તેમણે બિન્દુને એક કાચની મોટી પેટીમાં ધરતી બહાર મૂકી. હવે પેલી રાણીએ ઘેર જઇ આરસીને પૂછ્યું, તો એણે જવાબ આપ્યો, કે આખી દુનિયામાં એજ સૌથી રૂપાળી છે; એટલે એને ઘણો સંતોષ થયો.

x

x

x

x

બહુ દિવસો પછી એક વાર એક રાજકુમાર વેંતીયાની ઝુંપડી પાસે આવ્યો, ને બિન્દુનું શીકકું પણ બહુ જ સુંદર મ્હોકું જોઇને, તે પોતાને આપવા કહ્યું. પહેલાંતો વેંતીયાઓએ આનાકાની કરી, ને કહ્યું કે મરેલી છોકરીને તમે શું કરશો ? આખરે કુંવરે બહુજ પૈસા આપીને પેટી ઉપડાવી. જેવી પેટી ઉઘી થઇ કે બિન્દુના મોંમાંથી સફરજન નીકળી ગયું, ને તે જીવતી થઇ ગઇ. હવે રાજકુમારનું બિન્દુ જોડે લક્ષ થવાનું નક્કી થયું. બિન્દુનાં માગ્યાપને લક્ષનું આમંત્રણ હતું. બિન્દુની સાવકી મા તૈયાર થઇ, ને પેલી આરસીને પૂછવા લાગી: “ હવે આખી દુનિયામાં સૌથી ખુબસુરત

કાણુ છે ? ” ત્યારે આરસી બોલી: “ આજે જે છોકરીનું લમ છે તે. ” આ સાંભળીને રાણી બહુ જ ગુસ્સે થઇ, ને તેણે લમમાં જઇ, પેલી પરણતી કન્યાને મારી નાંખવાનો નિશ્ચય કર્યો.

લમમાં જઇને જોયું તો પરણનાર કન્યા તો બિન્દુ જ હતી. આથી તે એટલી બધી ચીડાઇ ગઇ, કે તે જ વખતે તે મરી ગઇ. પછી રાજકુમાર અને બિન્દુએ બણાં વર્ષ સુખમાં ગાળ્યાં.

વિનોદિની

(અંતે ૭ પરથી)

શશાંક

તમને બધાંને ખબર હશે કે ચંદ્રને શશાંક કહેવામાં આવે છે. બૌદ્ધ ધર્મની ચોપડીઓમાં આને વિષે એક સુંદર વાત છે.

બુદ્ધ ભગવાને મનુષ્યનો અવતાર લીધો તે પહેલાં એમણે બીજા ધણી અવતાર લીધા હતા. એક વખત ભવિષ્યના બુદ્ધદેવ એક જંગલમાં સસલું બનીને રહેતા હતા. જે વખતે કાશીમાં બ્રહ્મદત્ત નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો, ત્યારે આ અવતાર બુદ્ધદેવે લીધો તેમના ત્રણ મિત્રો હતા. એક વાંદરો, એક શિયાળ ને એક જળાશયી પ્રાણી હતું. આ સસલું હંમેશાં એના મિત્રોને ખોધ દેતું હતું અને દાન આપવાનું તથા અપવાસ કરવાનું કહેતું હતું.

એક અપવાસનો દિવસ આવ્યો, ત્યારે સસલાના મિત્રો હંમેશાની માફક ખોરાક શોધવા નીકળી પડ્યા હતા. પેલા જળાશયીને

માછલીઓ મળી, શિયાળને માંસ મળ્યું, વાંદરાને ફરીઓ મળી પણ સસલું પોતાના ઘરમાં વિચાર કરતું બેઠું, કે હું ચરવા જાઉં, ને કોઇ મારી પાસે ભિક્ષા માગે તો ધાસ તો નકામું પડે અને મારી પાસે કોઇ દાણા કે માંસ એવું છે નહિ. એટલે છેવટે વિચાર કર્યો કે તો મારે માંસ શરીર આપી દેવું. જ્યારે પૃથ્વી ઉપર કોઇ પણ આવું તપ કરેછે ત્યારે સ્વર્ગમાં ઇન્દ્રનું આસન તપી થઇ જાય છે. તે વખતે પણ ઇન્દ્ર આકાશમાંથી પૃથ્વી પર જોવા આવ્યા. અને એણે સસલાને આવી દશામાં જોયું.

ઇન્દ્રને થયું કે મારે આ સસલાની પરીક્ષા કરવી જોઇએ. એમ વિચાર કરીને એક બ્રાહ્મણનો વેશ લઇને એમણે સસલાના મિત્રો પાસે ભિક્ષા માગી, તો એમણે પોતાનો ખોરાક આપ્યો. પણ ઇન્દ્રે કહ્યું કે આજે તો તમેજ તમારું ખાવાનું રાખો. હું કાલે આવીશ.

પછી ઇન્દ્ર સસલા પાસે ગયા. સસલાને બહુજ આનંદ થયો અને કહ્યું કે બ્રાહ્મણ ! આજે હું તમને એવી ભિક્ષા આપીશ કે મેં કોઇ દિવસ આપીજ ન હોય. થોડાં લાકડાં ભેગાં કરીને સળગાવો અને તૈયાર થાય એટલે મને કહેજો. પછી પેલા બ્રાહ્મણે તાપણું સળગાવ્યું. જેવું બધું તૈયાર થઇ ગયું એટલે સસલું દેવતામાં કુદી પડ્યું, પણ દેવતા થંડો પડી ગયો ને એને આંચ પણ ન આવી. સસલું બહુજ નવાઇ પામીને આનું કારણ પૂછવા માંડ્યું, ત્યારે ઇન્દ્રે કહ્યું : હું બ્રાહ્મણ દેખાઉં છું, પણ હું સ્વર્ગમાંથી આવ્યો છું; અને તારી દયાની પરીક્ષા કરવા આવ્યો છું.

ત્યારે સસલાએ કહ્યું : તમારી મહેનત નકામી ગઇ; કારણ કે આખી દુનિયાનાં માણસો મને વારા ફરતી દેવતામાં નાખશે, તોપણ મને જરાપણ નાખુશી નહિ થાય. મને તો ભિક્ષા આપવી ગમે છે. ને મારી પાસે જ છે તે હું આપું છું, તેમાં હું વધારે નથી કરતો. આ સાંભળી ઇન્દ્રે કહ્યું : “ તું બહુજ બલો છે અને ત્હારામાં

દયા છે. આમ કરવાથી તારું શરીર બળી જશે એમ પણ તને નથી લાગતું. આખી દુનિયા પરનાં એકે એક માણસે તારા આવા મહાન ગુણો જાણવાજ નોંધ્યે. આમ ખોલીને એણે એક પર્વત હાથમાં લઈને કચરી નાખ્યો, તે ચંદ્રના રસથી સસલાતું ચિત્ર દોર્યું. પછી સસલાને આશીર્વાદ આપીને સ્વર્ગમાં જતા રહ્યા. આખી દુનિયા સસલાના મહાન ગુણો જુવે તેટલા માટે ચંદ્રમા ઉપર સસલાતું આજ સુધી એ ચિત્ર છે.

ચમત્કારી દીવા

અસલ એક મોટા રાજા હતો. તે ધણીજ સમૃદ્ધિવાળો હતો. એક વખતે એક ધનાઢ્ય શેઠ કાંઈ વેપાર અર્થે આવ્યો. તે જમાનાના રિવાજ પ્રમાણે એને રાજમહેલમાં જ ઉતારવામાં આવ્યો. રાજાએ તેની ધણીજ આગતાસ્વાગતા કરી, તે રાત્રે તેલને બદલે અત્તરના દીવા કર્યા.

સહવારે રાજાએ શેઠને પૂછ્યું “ કેમ શેઠ ! રાત્રે અરોબર ઉંઘતો આવી ને ? ” ત્યારે શેઠ બોલ્યો, “ હા, ઉંઘતો સારી આવી, પણ આ દીવાથી જરા માથું દુઃખે છે. ” રાજાએ આ સાંભળી વિચારમાં પડી ગયો, કે આ માથુંસનું અત્તરના આટલા થંડા દીવાથી માથું દુઃખ્યું, ત્યારે એ, પોતાને ઘેર કેાણુ જાણે કેવા દીવા ખરેખરે હશે ?

શેઠા દિવસ પછી શેઠ પોતાના ગામ જવા તૈયાર થયા, ત્યારે રાજાએ કહ્યું, “ મારે એકવાર તમારે ઘેર આવવું છે, ” શેઠે તો આ સાંભળી, ખડબ ખુરી થયા.

શેઠના ગયા પછી રાજાની ધીરજ ખૂટી ગઈ; તેને રાત દિવસ પેલા દીવાનાજ વિચાર આવે. એટલે આખરે તે શેઠને ગામ ગયો. શેઠે તેની એટલી સારી પરાણા ચાકરી કરી, કે રાજાને લાગ્યું કે ‘ આવી સારી પરાણાગત તો મારા રાજમહેલમાં પણ નથી થતી. ’ આખો દિવસ રાજાને તો એમજ થાય કે ક્યારે રાત પડે અને દીવા સળગે ! પછી તો રાજાએ કઝાક ગણવા માંડ્યા કે સંધ્યાકાળને કેટલી વાર છે ! આખરે શેઠના નોકરો આવ્યા ને મોટા થાંભલા ઉપરથી કીનખાખના ગલેક કાઢી લીધા, તો અંદરથી રત્નના થાંભલા ને માત્ર રત્નના ઝળહળાટને લીધેજ આખો ખંડ ચમકી રહ્યો; ત્યારેજ રાજાને શેઠનું માથું દુખવાનું કારણ સમજાયું.

(સાંભળેલી)

વિનોદિની

ભાઈનો પ્રેમ

ગરૂડ પક્ષાઓમાં જટાયુ અને સાંપતિ નામે, બે ગરૂડ ભાઈઓ હતા. જટાયુ ગરૂડ પક્ષીઓનો રાજા હતો. તેના કરતાં વધારે બળવાન બીજું કોઈ પક્ષી નહોતું. તે બંને ભાઈઓ હિમાલય પર્વત ઉપર રહેતા હતા. જટાયુ એટલો બળવાન હતો કે પક્ષી માંત્ર તેની આજ્ઞા માનતાં અને પોતે મન ગમે તમ કરતો હતો. સર્વે તેનાથી બહીતાં હતાં. જટાયુ નબળાં તરફ દયાભાવે જોતો, અને એમની સાથે માયાથી વર્તતો. આકાશમાં એ રાજા જેમ ઉડતો, પણ ઘેર આવતો ત્યારે સાંપતિ તરફ એક ભાઈ જેવોજ વ્યવહાર રાખતો. તેઓ સાથે ખાતા, પીતા, અને વાતચીત કરતા. સાંપતિને જટાયુ તરફ ઘણી માનવૃત્તિ હતી. જટાયુએ એક દિવસ કહ્યું, કે “ મારી ઇચ્છા એવી છે કે સૂરજ પાસે જવાય એટલું જવું. ” આ સાંભળીને સાંપતિએ વિચાર કરવા માંડ્યો, કે આ કેવી રીતે બની શકે ? આખરે સાંપતિના બળવાન પ્રેમે રસ્તો શોધી કહાડ્યો. તેણે વિચાર્યું કે સૂરજને જટાયુની વચ્ચે કોઈ ઉડે તો જટાયુનું સૂર્યથી રક્ષણ થાય. એ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેણે જટાયુને કહ્યું, કે “ મને પણ

સૂર્ય નજીક જવાની ઇચ્છા છે. પણ હું સૂર્યના તાપથી કદાચ પડી જાઉં તો મને ઝીલવાને મારી નીચે તમે ઉડો તો હું જઈ શકું.” જટાયુએ તેમ કરવાનું કબૂલ કર્યું. પછી તેઓ બન્ને ઉડ્યા, અને સૂરજની એટલી બધી નજીક ગયા, કે જટાયુને પણ સંતોષ થયો. પછી સાંપતિને લઈને જટાયુ પાછો પર્વત ઉપર ઉતર્યો. ત્યાં પાછા ઉતર્યા પછી જટાયુએ કહ્યું. કે “ સૂરજના આટલા બધા પાસે જવા છતાં હું બળી ન ગયો, એ કેવું નવાબ જેવું છે, ને સાંપતિ હું તો તાપથી ગભરાઈને પડ્યો તે વખત સાર થયું કે હું પાસે હતો કે તને મારી પાઠ ઉપર ઝીલી લીધો. ” આ સાંભળીને સાંપતિના મનમાં ઘણો આનંદ થયો કે આખરે મારા ભાઈની ઇચ્છા પાર પડી. તે દિવસ પછી સાંપતિ કોઈ દિવસ ઉડી શક્યોજ નહિ; તે હંમેશા ઘરમાંજ રહ્યો તેનું કારણ પક્ષીઓના જગતમાં કોઈએ જાણ્યું નહિ.

એનું કારણ એ હતું કે બીચારા સાંપતિએ પોતાના ભાઈ જટાયુ જેના ઉપર તેનો અગાધ પ્રેમ હતો તેનું સૂરજના કિરણોથી રક્ષણ કરવા ખાતર પોતાની પાંખો બળી જવા દીધી હતી.

કંઈકુમાર

શિવાની

અમિત્રા નદીને કિનારે એક ગરીબ માછી અને તેની છોકરી શિવાની માછલી વેચીને ગુજરાત ચલાવતાં હતાં. નદીની પાસેજ માછીનું રહેઠાણ હતું. જ્યારે સમુદ્રમાં ભરતી આવતી ત્યારે અમિત્રામાં પાણી ભરાતું, કેમકે એ સમુદ્રથી બહુ દૂર ન હતી. એટલે તે વખતે માછલીઓ પણ બહુ ખેંચાઈ આવતી અને તેથી ત્યાંના માછીઓનો નિર્વાહ ચાલતો.

એક દિવસ શિવાની અને તેનો બાપ પોતાની હોડીમાં બેસીને માછલી પકડતાં હતાં. એમણે જળ નાંખી એટલે પુષ્કળ માછલીઓ પકડાઈ ગઈ. થોડીવારમાં એ બન્ને જણાં આમ જળ નાંખતાં નાંખતાં આઘે નીકળી ગયાં. એટલામાં માછીએ કહ્યું, “ હું તો થોડું ઊંઘી લઉં. ” એમ કહીને એ તો ઊંઘી ગયો.

બહુ વાર થઈ ને શિવાની ધીમે ધીમે હલેસાં માયી કરતી હતી, એટલામાં દૂરથી બહુજ મધુર સંગીતનો અવાજ આવ્યો, જે

બાળુએથી સંગીત આવતું હતું તેમ તરફ શિવાનીની હોડી જતી હતી. જેમ જેમ સંગીત પાસે આવતું ગયું તેમ તેમ બહુજ કુલ અને અત્તરની સવાસ આવવા માંડી. છેવટે શિવાનીએ એક બહુજ સુંદર બેટ બેઠો. એના ઉપર બહુજ સુંદર કુલઝાડ હતાં ને અમંજ્ય પક્ષીઓના ગાયનના સ્વર સંભળાતા હતા. શિવાનીને એ બેટ ઉપર ઉતરવાનું મન થયું, ને એમ કરત, પણ કમનસીબે તેનું હલેસું હોડી બેડે અફળાયું અને એ અવાજથી તેનો આપ જાગ્યો. જેવો તે જાગ્યો કે તરત તેણે બાળુબાળુ બેયું, ને શિવાનીના હાથમાંથી હલેસાં લઈ લીધાં ને હોડીને પાછી વાળી દીધી. ખૂબ ઉતાવળથી તેઓ કિનારા તરફ પાછા ગયાં. જેવો પેલો બેટ દેખાતો અંધ થયો એટલે માછીએ શિવાનીને કહ્યું, કે “ હવેથી કાઠ દિવસ તે બેટ તરફ તું જતી ના. એ પરીઓનો બેટ છે. એ પરીઓ બહુજ સુંદર વાજાંત્રો વગાડે છે ને ગાયનો ગાય છે. જો કાઠ પણ બાળક એમનાં ગીત ગાય તો પરીઓ લાંબા હાથ કરીને કિનારે ઉભેલાં, કે હોડીમાં બેઠેલાં, એ બાળકને પાણીમાં ખેંચી લે છે. આપણા ગામનાં બહુ છોકરાં આવી રીતે પાણીમાં જતાં રહ્યાં છે, અને પછી એમનાં માથાપે બહુ ખોળ કરવા છતાંયે જડયાં નથી. ” આ સાંભળી શિવાનીએ કહ્યું, કે “ મેં એ ગાયનો હજી બહુ સાંભળ્યાં નથી એટલે મને આવડતાં નથી. હવે હું એ બાળુ પર નહિ જઈ. ”

x

x

x

x

આ વાતને બહુ વખત થઈ ગયો. એક દિવસે એકાએક પેલો માછી મરવા પડ્યો. એણે મરતાં મરતાં શિવાનીને કહ્યું કે “ પેલા બેટપર ના જતી. ” આમ કહીને પછી તે મરી ગયો. બીયારી શિવાની આ પૃથ્વી ઉપર તદ્દન એકલી રહી. એના પાડોશીઓએ તેને પોતાને ઘેર રાખી. તે રોજ માછલી પકડવા જતી અને તે વેચીને પૈસા પોતાના પાલકાને આપી દેતી.

એક દિવસ શિવાની પોતાની જુની પુરાણી હોડીમાં બેસીને માછલી પકડતી હતી, એટલામાં એને પેલો એટ યાદ આવ્યો. એને એટલું બધું ત્યાં જવાનું મન થયું કે એ રડવા લાગી. એટલામાં એણે પાણીમાં એક મોટો પ્રહારો ઝુમખો તરતો જોયો. તરતજ તેણે એ ઉપાડી લીધો. તેણે કાંઈ દિવસ જોયાં ન હોય તેવાં સુંદર પ્રલોહતાં; અને તેની વાસ પણ બહુજ મધુર હતી.

એટલામાં એક વિચિત્ર વાજાં તરતું આવ્યું. તે પણ શિવાની-એ ઉપાડી લીધું. તે પરવાળાનું બનાવેલું હતું; ને તેના પર મોતી જડેલાં હતાં. તે પોતાની મેળેજ વાગતું હતું.

થોડીવાર પછી એક બહુજ સુંદર રંગવાળું પક્ષી ગાતું ગાતું આવ્યું ને શિવાનીના હાથપર બેઠું. શિવાનીને તેના આપના છેલ્લા શબ્દો યાદ આવ્યા. એટલે, તેણે તે કુલ, વાજાં અને પક્ષીને છોડી દેવાનું નક્કી કર્યું. તેણે પક્ષીને ઉપાડી દીધું ને વાજાં તથા પ્રલોહને તરાવી દીધાં. જે તરફ પક્ષી ઉડી ગયું તેજ તરફ વાજાં ને કુલ પણ ગયાં. હવે શિવાનીએ તે ત્રણે વસ્તુઓ જ્યાં દોરી જાય ત્યાં જવાનું નક્કી કર્યું.

થોડીજ વારમાં શિવાનીની હોડી પેલા એટ પાસે આવીને ઉભી. એ એટ ઉપરની પરીઓએ તેને ઉતારીને બહુજ આવકાર આવ્યો.

જે ત્રણ પરીઓ શિવાનીને આખા એટ ઉપર ફરવા લઈ ગઈ. ફરીને આવ્યા પછી ઉત્તમમાં ઉત્તમ ખાવાનું આપ્યું. ત્યાર પછી તેને પોતાનાં ગાયનો શીખવ્યાં. સાંજ પડી, એટલે કહ્યું કે હવે તારે ઘેર જા, પણ કાલે પાછી આવજે. શિવાની હોડીમાં બેઠી. એણે જોયું તો આખી હોડી માછલીથી ભરાઈ ગઈ હતી.

x

x

x

x

આમને આમ ઘણા દિવસ ચાલ્યું. શિવાની માછલી લાવતી હતી એટલુંજ બધાંને ખસ હતું. કોઈ જોતું નહિ કે તે ક્યાં જાય છે.

એક દિવસ માછીઓનો ઉત્સવ હતો. બધી માછીની છોકરીઓ ગીત ગાતી હતી. શિવાની કંઈ બોલતી નહોતી, એટલે બધાંએ કહ્યું કે હવે તું ગા. શિવાનીને એક સાદું ગાયન આવડતું હતું તે, તેણે ગાયું. બધાંને બહુજ ગમ્યું. એટલે, એને બીજું ગાવાનું કહ્યું. શિવાનીએ બધાંને ખુશ કરવા એક પરીઓનું શીખવેલું ગાયન ગાયું. એક લીંટી પૂરી એટલામાં શિવાની લોપ થઈ ગઈ.

બધાંએ બહુ શોધી પણ કંઈ જડી નહિ. પરીઓ એને ઉપાડી ગઈ હતી. પાણીની અંદર એને લઈ જવામાં આવી, ત્યાં તે બહુજ સુખથી એક પરવાળાંના મહેલમાં રહેતી હતી. પણ ત્યાંથી તેનાથી બહાર નહોતું નીકળાતું. એનાં મિત્રાંએ એને ફરી કોઈ દિવસ જોઈ નહિ.

(અંગ્રેજી ઉપરથી.)

શિરીષ

લોભીયા

સંખ્યાકાળ થવા આવી, પણ ખિન્નિને કાંઈ ભીખ ન મળી. આખરે કંટાળીને તે એક ઝાડ નીચે બેઠો, ને રડવા લાગ્યો. તેના રુદનથી લક્ષ્મીદેવીને દયા આવી ને તેણે ખિન્નિને રડવાનું કારણ પૂછ્યું. ખિન્નિએ કહ્યું કે, “ આજે આખા દિવસમાં મને પાંચ પણ મળી નથી. ને ઘેર જઈશ મારા બાપા જરૂર મને મારશે. ” ત્યારે લક્ષ્મીદેવી એ કહ્યું કે, “ તું તારો બોલો ઘર, ને હું અંદર પૈસા નાંખીશ. તને સંતોષ થાય એટલે તું ખસ કહેજે. પણ યાદ રાખજે કે તારૂં પહેરણુ જૂનું થઈ ગયું છે એટલે, બહુ ભાર ખમી શકશે નહીં ને જેટલા સીકા જમીન ઉપર પડશે તે પત્થર થઈ જશે. ” ખિન્નિ તો આ સાંભળી ખૂબ ઉમંગમાં આવી ગયો.

દેવીએ સીકાઓ નાંખવા માંડ્યા. સુવર્ણની મ્હોરો જોઈને ખિન્નિ તો ગાંડોજ થઈ ગયો. તેના બોલો ભરાઈ ગયો. પણ તેને

સંતોષ ન થયો. ધીમે ધીમે પહેરણુ ફાટવા માંડ્યું, ને મહોરો પડીને પત્થર થઇ જવા લાગી, તો પણ ખિન્નિએ દેવીને બંધ કરવાનું કશું નહિ. આખરે તેનું પહેરણુ ફાટી ગયું ને બધી મહોરો વેરાઇ ગઇ, ને પત્થર થઇ ગઇ. ખિન્નિએ ઉંચું જોયું, તો દેવી લોપ થઇ હતી. આખરે તે ખાલી હાથે ઘેર ગયો.

ગોપાળ અને ગોવાળ

ગોપાળ નામનો છોકરો તેની મા સાથે એક ગામડામાં ન્હાની બુંપડીમાં રહેતો હતો. એનો બાપ મરી ગયો હતો અને બાઇબહેન પણ કોઈ નહોતાં. ગોપાળ સાતેક વર્ષનો થયો એટલે માએ તેને નિશાળ મોકલવાનો વિચાર કર્યો. આ ગામડામાં નિશાળ એક નહોતી, પણ પાસેના શહેરમાં હતી. ત્યાં ગોપાળને મોકલવાનું નક્કી કર્યું. શહેરમાં જતાં વચ્ચે એક નાનું સરખું જંગલ આવતું હતું. ગોપાળે માને કહ્યું, “ મા, મને જંગલમાંથી જતાં તો બીક લાગશે. મારી જોડે કોણ આવશે ? માએ આંસુભરી આંખે કહ્યું, ” બેટા, તારી જોડે આવે એવું આપણું કોઈ સગુંબહાણું નથી. પણ એ જંગલમાં તારો એક બાઇ રહે છે. તને બીક લાગે તો ‘ ગાયોના ગોવાળ, ગાયોના ગોવાળ ’ કહી ખૂબ પાડજો એટલે તારો એ બાઇ આવીને તને છેક સુધી મૂકી જશે. સાંજે પણ પાછો ઘર સુધી મૂકવા આવશે. ”

ગોપાળ નિશાળે જવા નીકળ્યો. જંગલ આવતાં, પહેલાં તો દિશ્મતથી પેઠો પછી પછી ચારે તરફ ગાઢ ઝાડી જોઈ ગભરાયો. માના કહેવા પ્રમાણે તેણે જૂમ પાડી, “ ગાયોના ગોવાળ, ભાઈ ગાયોના ગોવાળ ! અહીં આવ, મને બ્હીક લાગે છે. ” તરતજ ઝાડીમાં ખખડાટ થયો, અને જમીનપર વેરાયેલાં સૂકાં પાદડાં પર કાષ્ઠનાં પગલાં સંભળાયાં. થોડીક દાણમાં એક સુંદર શાંત આકૃતિ ગોપાળની નજરે પડી. તેનું મોં હસતું હતું. માથે કાળા, લાંબા વાળ ઉપર સોનાનો મુગટ પહેરેલો હતો, અને તેમાં મોરનું પીછું જોસેલું હતું. ઘુંટણ સુધી પહોંચતા અંગરખા ઉપર કમરબંધ બાંધ્યો હતો અને બંધમાંથી વાંસળી બહાર દેખાતી હતી. આ ગાયોના ગોવાળને જોઈને ગોપાળ બહુજ ખુશી થયો. ગોવાળે તેનો હાથ પકડ્યો. આખે રસ્તે બન્ને વાતો કરતા ચાલ્યા. નિશાળ આવતાં ગોપાળ અંદર પેઠો અને ગોવાળ પાછો વળ્યો. સાંજે ઘેર જતી વખતે પણ એજ પ્રમાણે જંગલમાં પેસી ગોપાળે જૂમ પાડી, “ ગાયોના ગોવાળ, ભાઈ, ગાયોના ગોવાળ, આમ આવ. મને બ્હીક લાગે છે. ” તરતજ સવારવાળો ગોવાળ આવ્યો, અને ગોપાળને ઘેર સુધી મૂકી ગયો. ઘેર જઈ ગોપાળ એકદમ માને વળગી પડ્યો, અને બોલ્યો, “ મા, આ મારો ભાઈ તો બહુજ સારો છે. મને બ્હીક નહિ લાગે તોયે હું તો એને દરરોજ બોલાવીશ. ” આખો વખત એણે ગોવાળનીજ વાતો કર્યા કરી. નિશાળે પહેલીજ વખત ગયો હતો તો પણ તે વિષે વાત કરવાનું તો એને સુઝ્યું જ નહિ.

આ પ્રમાણે દરરોજ ગોપાળ ગોવાળની સાથે નિશાળે જતો ને આવતો. બન્નેને એક દિવસ પણ મળ્યા વગર ચાલતું નહિ. એમ કરતાં કરતાં નિશાળના ઉત્સવનો દિવસ પાસે આવ્યો. આ નિશાળમાં એવો રિવાજ હતો કે ઉત્સવને દિવસે ગુરૂ યજ્ઞ અને પૂજા કરતા હતા. તે દિવસે દરેક વિદ્યાર્થીને ગુરૂ માટે કાંત્રક બેટ આણવી

પડતી. ઉત્સવને આગલે દિવસે ગોપાળને આ વાતની ખબર પડી. ઘેર જઈ, માને કહ્યું કે “મા, ગુરૂજી માટે હું શું ભેટ લઈ જાઉં?” માએ કહ્યું, “ભાઈ, આપણે તો ગરીબ છીએ. મારી પાસે તારા ગુરૂજીને ભેટ આપવા લાયક કંઈ જ નથી. પણ નિશાળે જતાં તારા ભાઈ પાસે કંઈ માગી લેજે.” ગોપાળ નિશાળે ચાલ્યો. જંગલ આવ્યું એટલે ખૂબ પાડી ગોવાળને બોલાવ્યો, અને ગુરૂ માટે ભેટ માગી. ગોવાળે કહ્યું, “જરા ઉભો રહે. પાસે ઝાડીમાં માઈ ધર છે. ત્યાંથી કાંઈક લઈ આવું.” તે દોડ્યો અને થોડીવારમાં ખાખરાનાં પાનના પડીયામાં દહીં લાવ્યો ને બોલ્યો, “આ તારા ગુરૂજીને આપજે.” દહીં લઈ ગોપાળ નિશાળે ગયો. બધા છોકરા-ઓએ સારી ભેટો આણી હતી. કાંઈએ ગુરૂને યજ્ઞ કરતી વખતે બેસવા માટે રેશમી આસની; કાંઈએ ગુરૂપત્ની માટે પિતાંબર; કાંઈએ પૂજા કરવાનાં વાસણ; કાંઈએ ગુરૂને માટે એકવાની કિંમતી શાલ, તો કાંઈએ જનજનતના મેવા મીઠાઈઓ. ગોપાળ બીચારો પોતાની ગરીબ ભેટ માટે શરમાવા લાગ્યો, અને બધા છોકરાઓની પાછળ ભરાયો. બધા એકે એક ગુરૂ આગળ ભેટ મૂકવા ગયા. સૌથી છેલ્લો ગોપાળનો વારો આવ્યો. શરમાતો, ગભરાતો ગોપાળ આગળ ગયો. અને ગુરૂના પગ આગળ ધૂજતે હાથે દહીંનો પડીયો મૂક્યો. ગુરૂને આ ભેટ ગમી તો નહિ, પણ બધાના દેખતાં ગોપાળનું માન રાખવા ખાતર પડીયો ઉપાડી, એક વાસણમાં ઠાલવ્યો. વાસણ મોટું હતું, છતાં તે આખું દહીંથી ભરાઈ ગયું. પડીયો પાછો છતો કરીને જોયું, તો ભરેલો ને ભરેલોજ હતો. બીજા વાસણમાં ફરી ઠાલવ્યો, તો તે વાસણ પણ ભરાઈ ગયું, અને તે છતાં પડીયો તો ભરેલોજ હતો. આથી બધાને ધણીજ નવાઈ લાગી. ગુરૂએ દહીં આખી જોયું તો અમૃત જેવું મીઠું હતું. સર્વને ગુરૂ દહીં ખવડાવવા લાગ્યા. આવું મીઠું દહીં કાને ન લાવે ? બધાએ માગીને આપ્યું. તે છતાં પડીયો તો ખાલી થતોજ નહિ. ગુરૂએ ગોપાળને

પૂછ્યું, “ આ દહીં તું ક્યાંથી લાવ્યો ? ” ગોપાળે જવાબ દીધો, “ જંગલમાં મારો એક ગોવાળ ભાઈ રહે છે તેણે આપ્યું. ” આ અક્ષયપાત્રથી ગુરૂજીનું મન લલચાયું. તેમણે કહ્યું, “ ચાલ, મને તારો ભાઈ બતાવ. ” આગળ ગુરૂજી તે પાછળ વિદ્યાર્થીઓ, એમ બધા જંગલ તરફ ચાલ્યા. ત્યાં જઈને ગોપાળે ખૂમ પાડી, “ ગાયોના ગોવાળ, ભાઈ, ગાયોના ગોવાળ, આમ આવ. મારા ગુરૂજી તને જોવા આવ્યા છે. ” કાંઈ આવ્યું નહિ, તેમ કાંઈ જવાબ પણ મળ્યો નહિ. ગોપાળે જરા ગભરાયો. તેણે ફરી ખૂમ મારી, “ ગાયોના ગોવાળ, ભાઈ, ગાયોના ગોવાળ, કેમ આવતો નથી ? ” તો પણ કાંઈ આવ્યું નહિ. હવે તો ગોપાળે લગભગ રડવા જેવો થઈ ગયો. ગળગળા અવાજે એણે ત્રીજી વાર ખૂમ પાડી, “ ગાયોના ગોવાળ, ભાઈ, ગાયોના ગોવાળ, તું જલદી આમ આવ નહિતો બધા મને જૂઠો ધારશે. ” દૂર દૂર અનંત આકાશમાંથી એક અવાજ મંભળાયો, “ તારા ગુરૂજીને મારા દર્શન માટે ખડું વાર છે. તારા જેવા નિર્દોષ અને શુદ્ધ મનવાળા પાસે જ હું વસું છું. ”

સૌ. સરોજિની મહેતા

જવાલામુખી

એક વખત, ઘણાં વર્ષો પર અગ્નિદેવના છોકરા અનલકુમારને પોતાનાં માખાપ સાથે તકરાર થઇ. અગ્નિદેવ અને તેમની સ્ત્રી વચ્ચે કાંઇ મતભેદ થયો તે વખતે અનલકુમાર એ બન્નેની વાતમાં જરા ડાહ્યો થવા ગયો. આ ઉપરથી અગ્નિદેવ તો અત્યંત ગુસ્સે થયા, અને અનલકુમારને આપણી પૃથ્વી પર ફેંકી દીધો. પૃથ્વીથી સ્વર્ગ એટલું બધું ઉંચું છે કે અનલકુમાર દોઢ દિવસે એક મોટા આંચકા સાથે પૃથ્વી પર પડ્યો. આટલે ઉંચેથી પડ્યો એટલે એને તો એવી સખત કળ ચઢી કે કાંઇ વાત નહિ. પણ દેવનો છોકરો હતો એટલે વધારે ધન થઇ નહિ.

આ બનાવ બન્યા પછી અનલકુમાર પાછો સ્વર્ગમાં ન ગયો, કારણ કે એને પોતાની મા ઉપર રીસ ચઢી કેમકે એ પડ્યો, પછી જીવો કે નહિ તેની એણે ખબર નહોતી કદાવી.

આમને આમ રીસમાં જ અનલકુમાર પૃથ્વી પર જંગલોમાં ભટક્યાં કરતો હતો. એને ન્હાનપણથી જ લુહાર થવાનું બહુ મન હતું, એટલે એ જ્યાં ત્યાં એરણુ બનાવતો અને મનમાં આવે તે વસ્તુઓ ઘડતો હતો. આવી રીતે એ બહુ જ હોંશિયાર લુહાર બની ગયો. થોડા વખત પછી એક મોટા પર્વતની અંદર ઉંડી ગુફા ખોદી ત્યાં પોતાની દુકાન કરી. આવી રીતે એ મરજીમાં આવે ત્યારે પૃથ્વી પર ફરવા જતો, અને કોઈ મોટા પર્વત જોઈ, તેમાં ઉંડી ગુફા ખોદતો અને ત્યાં પોતાની દુકાન માંડતો. આ કામમાં એને જંગલી માણસો મદદ કરતા હતા. એ લોકો ગુફામાં જવાનો રસ્તો બહુ જ સાંકડો બનાવતા અને પર્વતની વચ્ચે અંદર ગુફાને પહોળી કરતા હતા. આવી રીતે એણે પૃથ્વી ઉપરના ઘણા પર્વતોની અંદર ઉંડી ગુફાઓ ખોદી.

પર્વતની અંદર ખોદેલી ગુફામાં, પોતાની દુકાનમાં અનલકુમાર જાતજાતની સુંદર વસ્તુઓ ઘડતો હતો. એણે એક સોનાનું આસન, બહુ જ મહેનત કરીને સુકિતથી બનાવ્યું. એ બનાવતાં એને બહુ જ દિવસો લાગ્યા અને એમાં એણે પોતાની બધી હોંશિયારી વાપરી. આ આસન એવું હતું કે એના ઉપર કોઈ બેસે, એટલે તેના હાથા એકદમ જોડાઈ જાય, અને તે આસનકેદ બની જાય. અનલકુમારે આ આસન પોતાની માને ભેટ આપવા માટે બનાવ્યું હતું.

એક દિવસ અનલકુમાર આ આસન લઈને ઉડતો ઉડતો સ્વર્ગમાં ગયો. ત્યાં બધાએ એની બહુ આગતાસ્વાગતા કરી. અનલકુમાર પેલું આસન પોતાની માના ઓરડામાં મૂકીને પાછો પૃથ્વી ઉપર ઉતરી આવ્યો. એ ગયો, પછી એની મા પોતાના ઓરડામાં આવી. ત્યાં પેલું આસન જોઈને એ બહુ જ ખુશી થઈ. કેમકે એ બહુ જ સુંદર હતું. પછી એ તો અનલકુમારના ગુણો યાદ કરતી, પેલા

આસન પર બેઠી. જેવી એ બેઠી એટલે તરત આસનના બન્ને હાથા એની આસપાસ વીંટળાઈ ગયા. એણે ખૂમેખૂમ પાડી, ને બધાં નોકરોને દાસીઓ દોડી આવ્યાં, પણ કાંઈથી પેલા હાથા છુટયા નહિ. અગ્નિદેવ પણુ છેવટે આવ્યા પણુ એ પણુ કાંઈ કરી શક્યા નહિ. થોડીવારમાં આખા સ્વર્ગમાં આ વાત પ્રસરી ગઈ અને બધા દેવતાઓ અગ્નિદેવની સ્ત્રીને છુટી કરવા મદદે દોડી આવ્યા. પણુ કાંઈ વળ્યું નહિ. આખરે એક બહુ જ ઝડપથી ઉડનારા દેવદૂતને બોલાવ્યો, અને તેને પૃથ્વી ઉપર અનલકુમારને શોધવા મોકલ્યો. એણે જઈને અનલકુમારને બહુ જ આગ્રહ કરીને સ્વર્ગમાં બોલાવ્યો. પણુ અનલકુમારને પોતાને બોલાવાનું કારણ ખબર હતું. એટલે તે ગયો નહિ. ત્યાર પછી બીજા ઘણા દેવતાઓ અનલકુમારની ખુશામત કરવા પૃથ્વી પર આવ્યા પણુ અનલકુમારે તો કાંઈનું ન જ માન્યું.

બધા દેવતાઓ સ્વર્ગમાં ભેગા મળ્યા અને કંઈ રીતે અનલકુમાર સ્વર્ગમાં આવે તે વિષે અંદર અંદર વિચાર કરવા લાગ્યા. ત્યાં સોમદેવ પણુ હાજર હતા. તેમણે કહ્યું કે “ મને જવા દો, હું કાંઈક કરી શકીશ. ” આ બધાને ગમ્યું એટલે સોમદેવ પૃથ્વી પર ઉતર્યા.

એમણે નક્કી કર્યું કે કાંઈ એની ખુશામત કરવાથી બનવાનું નથી. તેથી એક દિવસ સાંજે અત્યંત કામ કરીને અનલકુમાર થાકી ગયો હતો, તે વખતે એની શુદ્ધામાં ગયા. ત્યાં જઈને એક માણેકના ખાલામાં સારામાં સારો દારૂ કાઢીને અનલકુમારને આપ્યો. અનલકુમાર તે ખુશીથી પી ગયો. એક પછી એક ખાલો લરીને સોમદેવ એને ફરી ફરીથી દારૂ આપે, અને અનલકુમાર પીધે બન્ય. પછી સોમદેવે તેને કહ્યું, “ ચાલ, આપણે સ્વર્ગમાં જઈએ. ” દારૂના ઘેનમાં અનલકુમારે હા કહી. અને તે સ્વર્ગમાં ગયો ને ત્યાં જઈને તેણે પોતાની માને છુટી કરી દીધી.

પણુ અનલકુમાર પછી સ્વર્ગમાં રહ્યો નહિ. એ તો પાછો પૃથ્વી ઉપર આવતો રહ્યો. એને એની પર્વત સાંભળી શુદ્ધામાં

એસીને એરણુ પર મોટા હથોડા મારીને જાતજાતની વસ્તુઓ ધડવી
અહુ ગમતી હતી.

કોઈ વખત એ અહુ જ મોટી વસ્તુ ધડતો હોય ત્યારે મોટા
પથરા અને દેવતા તથા પુષ્કળ ધુમાડો પર્વતની બહાર નીકળતાં હતાં.

અનલકુમારે પૃથ્વીના માણસોને અહુ વસ્તુઓ બનાવી આપી હતી.

હજી પણ એ ગુફામાં બેઠો બેઠો જાતજાતની વસ્તુઓ ધડે
છે. પણ હવે એ ઘરડો છે એટલે પહેલાં જોટલી વસ્તુઓ ધડતો
તેટલી હાલ નથી ધડતો. તો પણ પૃથ્વી ઉપર ફેટલાક પર્વતોમાં જ્યારે
એ અહુ જ મોટી વસ્તુ બનાવતો હોય, ત્યારે ધુમાડો અને દેવતા
નીકળે છે.

પૃથ્વી પરના લોકો આને જ્વાલામુખી કહે છે.

(અંગ્રેજી ઉપરથી ફેરફાર સાથે)

શિરીષ

ચિત્રકાર

એક અંધારી ઓરડીમાં બેઠો બેઠો ચિત્રકાર નિપુણ એક સુંદર ચિત્ર ચિતરતો હતો. તેના પગ આગળ તેની એકની એક લાડકી પુત્રી મધુરી બેઠી હતી. ને કાંઈ ઝીણું ઝીણું ગાતી હતી. થોડી થોડી વારે તે નિપુણ તરફ જોતી ને કાંઈ બોલવા જતી. પણ, નિપુણ તો ચિતરવામાં એટલો મગ્ન હતો કે મધુરી તરફ તેનું જરાયે ધ્યાન નહોતું.

આખરે મધુરી હિંમતથી બોલી, “ બાપુ, આજે હું એક બહુજ સાઈ ગીત શીખી છું, તમે નહિ સાંભળો ? ” નિપુણે જરા કંટાળાને કહ્યું, “ મધુરી, અત્યારે મને ના બોલાવીશ, રાત્રે જરા તારૂં ગીત સાંભળીશ. ”

થોડીવાર પછી નિપુણને અરણ્ય નામનો બીજો ચિત્રકાર મળવા આવ્યો. નિપુણ ને અરણ્ય મિત્રો હતા. પણ અરણ્ય પાસે અઢળક પૈસા હતા, ને નિપુણ ગમે તેમ કરીને શુજરાન ચલાવતો.

અરુણે ઓરડામાં દાખલ થઈને તરત કહ્યું, “ નિપુણ, એક ગૃહસ્થે જાહેર કર્યું છે કે જે કોઈ ચિત્રકાર ‘ મરણ પામેલા પિતા પાસે રડતી પુત્રી ’ ની ભાવનાવાળું ચિત્ર ચિતરશે, તે જે તે એ ગૃહસ્થને પસંદ પડશે તો મોટું ઇનામ એ ચિત્રકારને મળશે. નિપુણ ! મને થાય છે કે તુંજ એ ચિત્ર દોરે તો સાફ. ચિત્ર ચાર દિવસમાં જ પુરૂં થવું જોઈએ. ”

નિપુણે ચિત્ર દોરવાનું માથે લીધું, અને અરુણ પોતાને ઘેર ગયો કે તરત નિપુણ નવું ચિત્ર ચિતરવા બેસી ગયો.

રાત પડી એટલે મધુરી ધીમે ધીમે નિપુણ પાસે ગઈ અને તેના ખભા ઉપર પોતાના નાનકડા હાથ મુકીને બોલી, “ બાપુ, હવે તો રાત પડી, માફ ગીત નહિ સાંભળો ? ” નિપુણ ધીમેથી બોલ્યો. “ મધુરી, ચાર દિવસ પછી જરૂર સાંભળીશ. માત્ર ચાર દિવસ મને જમવા પણ ના બોલાવીશ. ”

ચાર દિવસ નિપુણે રાતદિવસ મહેનત કરીને પેલું ચિત્ર પુરૂં કર્યું—માત્ર છેલ્લું થોડું કરવાનું બાકી હતું. આ ચાર દિવસમાં એણે કાંઈ પણ ખાધું નહોતું.

આખરે એથે દિવસે સંધ્યાકાળે નિપુણે મધુરીને બોલાવીને કહ્યું, “ મધુરી, મને નદી કિનારે લઈજા—મારી આંખો ગઈ છે. ” મધુરી રડતી રડતી નિપુણને નદી કિનારે લઈ ગઈ. થોડીવાર ત્યાં રહ્યાં. પછી મધુરીએ કહ્યું. “ હવે ઘેર ચાલો બાપુ, હું તમને માફ ગીત સંભળાવું. ”

ઘેર ગયા પછી નિપુણે કહ્યું, “ મધુરી, એકવાર ચિત્ર પાસે લઈ જા, પછી ગીત સાંભળીશ. ” ચિત્ર પાસે જતાંજ ચાર દિવસના અપવાસથી તથા થાકથી, તેમજ પોતે આંધળો છે તે ચિત્ર થોડું અધૂરું રહ્યું છે તે પુરૂં નહીં થાય તે વિચારથી તે બેભાન થઈ

ગયો ને તરત મરી ગયો. મધુરીની આંખોમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં, પણ તે સ્થિર થઇને બેઠી હતી.

એટલામાં અરણ્ય આવ્યો. તેણે શું જોયું ? એક તરફ ચિત્રમાં ' મરણ પામેલા બાપ પાસે રહતી પુત્રી, ' અને બીજી તરફ મરણ પામેલા નિપુણ પાસે આંસુવાળી આંખે પણ સ્થિર થઇ બેઠેલી મધુરી.

(અનુવાદ)

વિનોદિની

મગફળીની ચીકડીનો વાત

અમારી ક્લાસમાં પ્રબોધ આવ્યો ત્યારથી હંમેશાં એને જરા લાહેરી મારવાની ટેવ હતી. એની વાતોમાં ઘણું ખરું એની બહેન વસુ આવેજ. હંમેશાં એની વાતો સાંજળીને અમને ખબર હતી કે પ્રબોધની બહેન વસુને મીઠાઈઓ કરતાં બહુજ સરસ આવડે છે. એને જરા ગપ્પાં મારવાની ટેવ હતી એટલે હમે તો આ પણ ગપ્પુંજ માનતા હતા. પણ અમારી ક્લાસમાં એક બાબુ નામનો છોકરો છે. તેણે પ્રબોધ સાથે દોસ્તી કરી. એણે અમને કહ્યું કે “ પ્રબોધની બહેને બનાવેલી મીઠાઈ મહે ખાધી છે અને એવી મ્હારા જન્મમારામાં પણ મહેં ચાખી નથી. ” બાબુ જરા સવાદીઓ ગણાતો એટલે અમારા મનમાં આ વાત સંજ્ઞડ ચોંટી ગઈ, ને અમે હંમેશાં પ્રબોધની બહેનની મીઠાઈની વાતો કરવા લાગ્યા.

માણસ જાતની ભૂલતો યાય જ. પણ પ્રબોધની બહેનની ભૂલને લીધે અમનેજ પ્હેલીવાર દુઃખ પડ્યું.

એક વખત અપોરની રજા પુરી થવા આવી ત્યારે પ્રમોધ દોડતો, હાંફતો, આવ્યો ને કહ્યું કે “ મ્હારી બહેને તમારે માટે મગફળીની ચીક્કી મોકલાવી છે.” પ્રમોધે પણ તે ચાખી નહોતી. જેવી થઇ એટલે એ તરત જ લાવ્યો હતો. એની વાસ બહુજ સરસ આવતી હતી, અને ખાધા પછી પણ બહુજ સારી લાગી.

એટલામાં ઘંટ વાગ્યો ને પંડ્યા માસ્તર ચરમા ચઢાવીને ઇતિહાસનો થોથો લઇને આવી પહોંચ્યા. અમે બધા વર્ગમાં ગયા. કેટલાક છોકરાઓ એક બીજા સાથે જોતા હતા. કેમ તે તો મને ખબર પડી નહિ, પણ મારા ઉપર એકાએક દુઃખ આવી પડ્યું. ચીક્કીની ચાસણી બહુજ સખત થઇ હતી, તેથી મારા તો બધા દાંત સળગડ ચોંટી જ ગયા. મેં મ્હોં પોહાળું કરવાનો એટલો બધો પ્રયત્ન કર્યો કે કાંઇ વાતજ નહિ, પણ એ ચાસણી તો એવી હડીલી કે હું તો સપડાઇ જયો.

પંડ્યા માસ્તર તો મ્હોં ગંભીર કરીને ઇતિહાસનાં પાનાં ઉથલાવવા મંડ્યા. એકદમ પહેલા નંબરના છોકરા તરફ આંગળી કરીને એને ઉમો કર્યો ને પાણીપતના પહેલા યુદ્ધની સાત પૃષ્ઠી. એ છોકરાનું મોઢું જરા લાલ તો હતું. પણ એનું બહીલું મોઢું જોઇને મને લાગ્યું કે આ ભાઈ પણ મારી પેઠેજ સપડાઇ ગયા છે. એણે દાંત કચકચાવ્યા ને એથી તે જાંબુડી રંગનો થઇ ગયો. પણ એનાથી એક પણ અક્ષર બોલાયો નહિ. માસ્તરની આંગળી એક પછી એક છોકરા તરફ ચાલી. પણ કોઇ એક અક્ષરે બોલી ના શક્યું. એક છોકરાના ત્રણ દાંત એણે મહામહેનતે છુટા કર્યા ને બોલ્યો કે “ શાશરાશંશશો ને શશીશમાં.” માસ્તરે એકદમ પૂછ્યું કે “ ત્યારા મ્હોંડામાં શું છે ? તેજ વખતે એના બે દાંત વધારે છુટ્યા એટલે એણે કહ્યું કે “ શાનાનું.” “ વાહ ! ” માસ્તર બોલ્યા, ‘તું કે’ દહાડાનો ચુસ્ત પારસી બન્યો કે શાહનામું

સાથે રાખીને ફરે છે ? તારા બોલવાથી તો શાહનામું શું, બીજી ચાર પાંચ ચોપડી મ્હોંમાં હોય એવું લાગે છે.” અમે બધા બહુજ ચીડાયા હતા, ત્યાં વળી દાઝ્યા પર ડામ જેવા આ શબ્દો લાગ્યા. મારો વારો પણ આવી ગયો, ને હું કાંઈ ના બોલ્યો. પ્રબોધની પણ અમારા જેવીજ દશા હતી. અમે બધાએ પ્રબોધને અંબે-રવાનો વિચાર કર્યો. પણ નિશાળ બંધ થઈ ત્યારે એનું મોં બહુજ ઉતરી ગયેલું જોઈને જવા દીધો, અને તે પણ સાંજે થયું. કેમકે અમારે કાને વાત આવી કે તેવીસ કકડા મીઠાઈના એની પાસે હતા, અને બધાને મળે એટલા માટે તેણે મીઠાઈ ખાધીજ નહોતી અને છતાં પણ જવાબ દીધો નહોતો.

આખા વર્ગમાં એ સવાલ કર્યો, ને કોમ્રએ જવાબ ના આપ્યો, એટલે માસ્તરે તો ખાનામાંથી નેતરની સોટી કઢાડી, અને અમને બધાને બખ્ખે વખત લગાવી દીધી. આ મારમાંથી પ્રબોધ ખુશીથી બચ્યો હોત પણ એટલો એ સારો.

આ વાતને બહુ વખત થઈ ગયો. પણ હજી અમને એ બરાબર યાદ છે. અમે એ નાની સરખી પણ મેડ પહાડ જેવી મીઠાઈને ખસેડવાનો કાંઈ જેવો તેવો પ્રયત્ન કર્યો ન હતો !

(અંગ્રેજી ઉપરથી)

શિરીષ

રાજા અને ભરવાડની છોકરી

એક રાજા ઘણો પૈસાદાર ને જખરો હતો. પણ, તેને કદિ ઉંઘ નહોતી આવતી, ને પોતાના પૈસાની ચિંતા થયા કરતી. તે કહેતો કે, “મને ઉંઘ આવે તેવો ઉપાય બતાવશે તેને હું માફ અડધું રાજ્ય આપીશ.” આથી ઘણા મોટા દાકતરો, વૈદ્યો, હકીમો ને મોટા વિદ્વાન માણસોએ ઘણા ઘણા ઉપાય કર્યા પણ તેઓના ઉપચાર નિષ્ફળ ગયા. રાજાએ એવો હુકમ કર્યો હતો, કે જેના ઉપાય નિષ્ફળ નય તેને કેદમાં નાંખવા. આથી ઘણા માણસોને કેદમાં નાંખ્યા.

આખરે એક દિવસ એક ભરવાડની છોકરી રાજા પાસે ગઈ ને બોલી, “ હું તમને ઉંઘ આવે તેવો ઉપાય કરવા આવી છું.” આથી રાજા બોલ્યો, “ તું આટલી નાની થઈ શું ઉપાય કરવાની હતી ? તને તો નાના નાના ઉપાય આવડે. તારી માએ શીખવ્યા હશે. ” આથી છોકરી બોલી, “ હા, મારા ઉપાય મારી માએ જ શીખવ્યા છે. તે નાના નાના છે.” રાજાએ કહ્યું. “તું”

શું કરી શકશે ?” પછી તેણે રાજાને આકાશ તરફ નજર કરાવી. રાજા ચીડાયો અને બોલ્યો, “ શું તું મારી મશ્કરી કરવા ધારે છે ?” અને હુકમ કર્યો કે એને કેદમાં પૂરો. એ બહુી લલી દેખાતી હોવાથી રાજા એના હાથમાં બેડી ન બેંધ શક્યો, તેથી તે તેની પાછળ ગયો. છોકરી તો કેદમાં ગયા પછી પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવા લાગી, કે “ હે પ્રભુ ! રાજાને પાપમાંથી બચાવો ! ” આથી રાજાને બહુજી નવાઇ જેવું લાગ્યું, કે “આ છોકરી મારે મારે પ્રાર્થના કરે!” તરતજ રાજાએ છોકરીને છોડી દીધી, ને પોતાના ઓરડામાં જઈ પોતે પણ પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો, ને તરતજ તેને ઉંઘ આવી જગ્યા પછી તપાસ કરી તો પેલી છોકરી તો જતી રહેલી. તેની રાજાએ બહુ તપાસ કરી પણ પત્તાજ ન લાગ્યો.

(અંગ્રેજ ઉપરથી)

તરંગિણી

અદભૂત છબિ

જપાનમાં યાહિરુકી નામના ગામડામાં આરસી એટલે શું, તે કોઈ જાણતું જ ન હતું. ત્યાં એક દિવસે એવું બન્યું કે એક કીકીટસુમ નામના જપાનીસને રસ્તામાંથી એક નાની આરસી જડી. તેણે આવી ચીજ પહેલીજ વખત જોઈ. તેણે તેમાં નજર કરી, અને જ્યારે અંદર કાળી અને ચળકતી આંખોવાળો મહેરો જોયો ત્યારે તેને બહુ જ નવાઈ લાગી. તે બોલ્યો, “ આ તો મારા બાપની છબિ છે ! તે અહીં ક્યાંથી આવી ? આ કદાચ કંઈ અપશુકન તો નહિ હોય ? ” તેણે તે આરસીની આસપાસ પોતાનો રૂમાલ વીંટ્યો ને તેને ગળવામાં મૂકી દીધો. જ્યારે તે ઘેર ગયો ત્યારે તેણે તે આરસી એક કુલદાનીમાં મૂકી. તેણે આ વિષે પોતાની સ્ત્રીને પણ કાંઈ કહ્યું નહિ. થોડા દિવસ સુધી કીકીટસુમના મનમાં તે છબિ વિષેજ વિચારો આવ્યા કરતા હતા. ધણી વખત તે પોતાનું કામ અધૂરું મૂકી, એકઠમ ઘેર આવી તે ખજાના તરફ જોતો.

તેની સ્ત્રી લીલીટસી જોતી હતી કે તેનો વર જ્યારે ઘરમાં આવતો ત્યારે એક ઝોરડામાં જઈ બારણું ખંચ કરીને કાંઈ કર્યા પછીજ બહાર જતો. એક દિવસ કીકીટસુમના ગયા પછી તે ઝોરડામાં ગઈ, અને અધે જોયું પણ તેને તેમાં કાંઈ અસાધારણ લાગ્યું નહિ.

એક વખત તે પેલા ઝોરડામાં અચાનક જઈ પહોંચી અને તેણે જોયું તો કીકીટસુમ, એક કુલદાની એક ઉંચા ગોખલામાં મૂકતો હતો. જેવો તે ગયો કે તરત તેણે તે કુલદાની ઉતારી અને તેમાંથી તે આરસી કલાડી અને તેમાં જોયું. એણે શું જોયું ? તે ખૂબ ગુસ્સે થઈ, ને બોલી, “ એક સ્ત્રીની છબિ ! ” તેને, તેના વર આવી કદરૂપી સ્ત્રીને વખાણતો હતો તે જાણી નવાઈ લાગી.

તે દિવસે તેણે કીકીસુમ માટે રાંધ્યું નહિ. જ્યારે તે આવ્યો ત્યારે, તેણે ખાવાની કંઈ તૈયારી જોઈ નહિ. આથી તેને નવાઈ લાગી. તે બહુ ગુસ્સે થયો અને લીલીટસી પાસે ગયો, ને બોલ્યો, “ તું શું સમજે છે ? ” લીલીટસી બોલી, “તમે શું સમજે છો ?” મારી કુલદાનીમાં છબિઓ મૂકવી ? હો, આ તે દુષ્ટ સ્ત્રીની છબિ. મારે તે નથી જોઈતી. ”

કીકીસુમ બોલ્યો, “તું શું કહે છે, મને કંઈ સમજણ પડતી નથી.” લીલીટસીએ જવાબ આપ્યો, “તમને સમજણ પડતી નથી ! તમને તમારી ખરી સ્ત્રી કરતાં બીજી એક કદરૂપી સ્ત્રી વધારે ગમે છે, નહિ ?” તે બોલ્યો, “અરે, એતો મારા બાપની છબિ છે. મને રસ્તામાંથી જડી હતી. ” લીલીટસી બોલી, “ જુઓ તો ખરા, આ મને કહે છે કે હું સ્ત્રીની છબી નથી ઓળખતી. ”

વાતે ધીમે ધીમે બચકર સ્વરૂપ લેવા માંડ્યું. કીકીટસુમ માંડા જેવો થઈ ગયો. તે બોલ્યો, “ મારા બાપનીજ છબિ છે. એમાં ભૂલ

જ ન હોય.” એ લોકો મોટેથી બોલી લઢતાં હતાં, તેથી તેમનો અવાજ એક જાપાનીસ બિશુક ત્યાંથી જતો હતો તેણે સાંભળ્યો. તેણે વિચાર કર્યો, “આવી લઢાઇઓ ન થવી જોઈએ. કાંઈ નજીવી વાત માટે લઢાઇ થતી હશે અને હું સહેલાઇથી તેનો અંત લાવીશ”. તે અંદર આવી બોલ્યો, “ બેટાઓ, શું છે ? તમે શા માટે લડો છો ? ”

ક્રીકીટસુમ બોલી ઉઠ્યો, “ હું સોગન ખાઇ કહું છું કે મારી પાસે મારા મૃત પિતા સિવાય કોઈની જામિ નથી, ” બિશુક બોલ્યો, “બેટા મને તે જામિ બતાવ તો” ક્રીકીટસુમે બિશુકને તે જામિ આપી. તેણે તે જામિ હાથમાં લીધી, અને ધ્યાનપૂર્વક અંદર જોઇને તે બોલ્યો, “ તમારી લઢાઇ બંધ કરો. શાંતિથી રહો. તમારું બન્નેનું કહેવું ખોટું છે. જામિ તો એક પવિત્ર બિશુકની છે. તમે આવા પવિત્ર મહેરાને બીજું કાંઈ સમજ્યા એ જાણી મને નવાઇ લાગે છે. ”

પછી તે તો તેમને આશીર્વાદ દઇને ચાલ્યો ગયો, અને તે આરસી પાગોડામાં કિંમતી ચીજો જોડે મૂકવા લાઈ ગયો.

(અગ્રજ ઉપરથી)

સુશ્રુત નીલકંઠ

મૂગા દેશ

“ બોલવું એ મનુષ્યને પ્રિય છે, મૂગા રહેવું એ
ધર્મીને પ્રિય છે ”

“ બોલવા કરતાં મૂગા રહેવામાં વધારે ગૌરવ છે. ”

એક દેશના લોકોને બહુજ થોડું બોલવાની ટેવ—ન છુટકેજ
બીજા માણસો જોડે વાત કરે. જ્યાં સુધી નિશાનીઓથી અને હાવ-
ભાવથી કામ ચાલે ત્યાં સુધી તો કોઈ બોલેજ નહિ.

હવે એવું બન્યું કે પાસેના દેશમાં દુકાળ પડ્યો. હજારો લોકો
જૂખમરાથી મરી જવા લાગ્યા, ત્યારે “ દુકાળ નિવારણ મંડળ ”
ના કેટલાક સભાસદો, પેલા પાસેના લગભગ મૂગા—શાન્ત દેશમાં
ગયા, તે એ લોકોની લાગણી ઉશ્કેરવા માટે મોટાં મોટાં બાષણો
કરીને પોતાના દેશમાં દુકાળથી પડતાં દુઃખો કહી બતાવ્યાં, પણ

આ વિચિત્ર દેશના લોકોને મૂળથીજ થોડું બોલવાની ટેવ એટલે એ લોકો શી રીતે માની શકે કે દુકાળથી બૂખે મરતા માણસોમાં આટલું બધું બોલવાની શક્તિ હોય ? એટલે એમણે ધાર્યું કે આ મંડળના સભાસદો જુદા છે. તેથી કાંઈએ એમને પૈસા પણ ન આપ્યા.

નિરાશ થયેલા ‘ દુકાળ નિવારણ મંડળ ’ ના સભાસદો પોતાને દેશ પાછા ફર્યા ને બધી હકીકત બીજા સભાસદોને કહી. આ સાંભળી એક સભાસદ પેલા વિચિત્ર દેશમાં જવા તૈયાર થયો. તેણે હાથમાં માત્ર એક ખાલી કાથળો લીધો ને પેલા પ્રદેશમાં જઈ પહોંચ્યો.

પછી તે દરબારમાં ગયો, ને પેલો ખાલી કાથળો બતાવી તે માત્ર એટલુંજ બોલ્યો “ આ ભરી દો. ” આ સાંભળીને પેલા લોકો બહુજ ખુશી થયા, અને ખુશીથી પૈસા, વસ્ત્ર ને અનાજ દુકાળવાળા પ્રદેશમાં મોકલવાનું વચન આપ્યું. પણ સાથે સાથે એમ પણ કહ્યું કે, “ તમે ‘ આ ભરી દો ’ ના બોલ્યો હોત ને માત્ર કાથળોજ બતાવ્યો હોત તો આશ્ચર્ય. ”

(સાંભળેલી)

વિનોદિની નીલકંઠ

આપણી ટેવો

વેણીમધુના આપે એક દહાડો તેને કહ્યું, “ તારો મિત્ર રામચંદ્ર કેવો સારો છે ! તમે બંને નિશાળેથી સાથેજ આવ્યા ? રામચંદ્ર તારી પાસે ચોપડી લેવા આવ્યો હતો, ખરું ? કેવી સારી એની રીતભાત છે ! હું તો એનો વિનય અને વિવેક જોઈ છક્કજ થઈ ગયો. ”

વેણીમધુ બોલ્યો, “ હા, મને પણ રામચંદ્ર બહુજ ગમે છે. નિશાળના કેટલાક છોકરાઓ એમ ધારે છે કે એ અભિમાની છે. એ આપડો જરાયે એવો નથી. એ જરી થોડાબોસો છે, એટલે બધા એને અભિમાની ગણે છે. તમે નહોતું જોયું બાપુ, એ કેટલી બધી જ્ઞાત પ્રકૃતિનો છે ! ”

“ હા એ બધું મેં જોયું, પણ સૌથી વધારે તો મને એની બોલવાની રીત ગમી. એ કેવો ધીમેથી, મીઠા અવાજે બોલે છે ! તું

એના જેવી બોલવાની ટેવ પાડે તો મને બહુ ગમે. તને બહુ જોરથી બોલવાની ટેવ છે. અને તું બોલે છે ત્યારે ઘરમાં બહુજ ધોંધાટ થાય છે. ”

“ જરૂર હું તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તીશ. હવેથી હું ધીમેથી બોલવાને પ્રયત્ન કરીશ. ”

“ તું ધારે છે એટલું એ રહેલું નથી. ટેવ પાડવી એ સહેલી વાત છે, પણ છોડવી અઘરી છે. ” હું તને ‘ટેવ’ વિષે એક વાત કહું છું તે સાંભળ. ”

x

x

x

x

x

એક વખત એક જુવાન માણસ રસ્તે ચાલતો હતો. રસ્તો બહુ ધુળીયો હતો. તે દહાડે તાપ સખત હતો, અને તાપને લીધે એનું ગળું બહુજ સુકાતું હતું, અને વળી અધુરામાં પુરું રસ્તાપરથી ઊડતી ધુળ એના ગળામાં ચોંટતી હતી. ચાલી ચાલીને એ માણસ આપડો થાકી ગયો હતો, અને મલા પરાણે એક પછી એક પગલાં ભરતો હતો.

એ માણસને એમ થતું કે ઝાડ આવે તો કેવું સારું ! હું એની જાયા તજે એસું અને આ પ્રચંડ તાપમાંથી બચી, આરામ લઉં. પણ એને કમનસીમે એ રસ્તે એકેકે ઝાડ નહોતું. ઝાડ તો શું, પણ નાનો છોડ સુદાયે ન હતો.

થોડું આગળ ચાલ્યા પછી એણે એકાએક એક મોટો ખડક જોયો. એ તો એકદમ એ તરફ દોડ્યો અને ત્યાંજાંબને જુવે છે તો ખડકને તળીએ એક શુદ્ધ. જાંબડો અને ઠંડક જોઈને એને બહુજ આનંદ થયો, અને તરત શુદ્ધની અંદર આરામ લેવા માટે દાખલ થયો.

ગુફામાં જરા અંદર ગયો, ત્યાં તો એણે એક સુંદર જુવાન સ્ત્રીને રેંટીયા પર રૂંકાતલી જોઈ. શું ઝીણા તાર નીકળતા હતા ? કરોળીયાની જાળના તાર કરતાંયે એ ઝીણા હતા. અને જ્યારે એ તાર પર અજવાળું પડતું ત્યારે એ રૂપેરી તાર જેવા ચળકતા હતા.

એ સ્ત્રી આ યુવકને જોઈ નીચું જોઈને મીઠું હસી. એ યુવકને થયું કે એણે જન્મભારમાં આવી સુંદર સ્ત્રીને કાઠ ઠેકાણે જોઈ નહોતી. પછી એણે ધામે રહીને કહ્યું, “બહેન, હું થાકેલો છું. હું આ ગુફામાં થોડી વાર સૂઈ રહું ? મારો થાક ઉતરશે એટલે હું મારે રસ્તે પડીશ. રજા છે ?”

“ખુશીથી સૂઓ. મારે કાંઈ વાંધો નથી. પણ એક સરતે તમને સૂવા દઉં. તમે એ સરત કબૂલ કરશો ?”

“કબૂલ છે તમારી સરત. પણ જરા કહેશો કે એ સરત શી છે ?”

“આ મારું કાંતેલું સુતર છે તે તમે સૂઈ જશો પછી હું તમારી આસપાસ વીટી દબાશ. તમારે એ મૂગે મોંઘે વીંટાવા દેવું પડશે. બસ, આટલીજ મારી સરત છે.”

“ઓ હો ! એમાં મોટું શું ? આવી સરત કાણ કબૂલ ના કરે ? લો, આ હું સૂતો. વીંટા તમારે વીંટવું હોય એટલું સુતર. જ્યારે મારે થાક ઉતરશે ત્યારે હું તમારા દોરા તોડી નાંખીને જતો રહીશ.”

પેલી સ્ત્રી ધીરે રહીને રહેજ હસી, અને પેલો માણસ સૂતો. ગુફાની ઠંડક એવી સરસ હતી કે થોડીજ વારમાં પેલા થાકેલા માણસને

ઉંઘ આવવા લાગી. અડધો ઉંઘતો અડધો જાગતો, એ પેલી સ્ત્રીની દોરા વીંટતી, ચતુર આંગળીઓ નિહાળતો હતો. એ દોરા વીંટતી જાય અને ગાયન ગાતી જાય. થોડી વારમાં એના આ મધુર ગાયનને લીધે પેલો માણસ ધસધસાટ ઉંઘી ગયો.

અડધો એક કલાક પેલો માણસ ઉંઘ્યો અને પછી જાગ્યો તેવોજ એ ઉડીને ચાલવા ગયો. પણ ઉઠાયજ રોનું ? હાથ કે પગ જરા ખસેડાતાં પણ નહોતાં. એણે પોતાના શરીર સ્થાનું જોયું અને એકદમ ચમક્યો. એના શરીરની આસપાસ વીંટેલા ઝીણા દોરા ધીમેધીમે પોતાની મેળે જડા થતા હતા. જોતજોતામાં તે જડાં દોરડાં જેવા થઈ ગયા. દોરડાંનો રંગ પહેલાંના જેવો રૂપેરી નહોતો રહ્યો; એ તો ઘેરા રાખોડી રંગનાં થઈ ગયાં. ક્ષણે ક્ષણે એ માણસનો ભય વધતો ગયો, કારણ કે પળે પળે દોરડાંનો દરેક વળ વધારે જડા થતો હતો. એણે આખરે પેલી સ્ત્રીને ખૂમ પાડીને કહ્યું, “ મને છોડ ને જવા દે. ” પણ એની મસ્કરી કરતી હોય એવી રીતે એના રહામું જોઈ ફૂરરીતે એ હસી. પછી પેલા માણસે જોયું તો પેલી સ્ત્રી બહુજ ધરડી થઈ ગઈ હતી. તેના મ્હોંડા ઉપરથી જીવાતીનું તેજ ઉડી ગયું હતું. તે વૃદ્ધ લાગતી હતી.

x

x

x

x

વેણીમાધુના બાપે વાત પૂરી કીધી ને પછી કહ્યું, “ વેણીમાધુ, આપણી ટેવોની બાબતોમાં આ મેં કહી તે વાત જેવુંજ છે. આપણી ટેવોનાં બીજ આપણે પોતેજ રોપીએ છીએ પણ ક્યારે રોપીએ છીએ તે આપણને પોતાનેજ ખબર પડતી નથી. એ વાવેલાં બીજના છોડ ધીમે ધીમે મોટા થાય છે, પણ તેનું બાન આપણને રહેતું નથી. ઉવટે આપણી ટેવો લોખંડની સાંકળો જેવી મજબુત બને છે. અને આપણા હાથપગ તે બાંધી લે છે. આપણે આપણી ટેવોના

ગુલામ થઇ જઇએ છીએ. બાળપણમાં ટેવો પાડતી વખતે ખૂબ સંભાળ લેતી કે જેથી ખરાબ ટેવોની જગમાં ન ફસાતાં, આપણે સારી ટેવો પાડીએ. સારી ટેવોથી આપણે ચારિત્રવાન બનીએ છીએ. વેણીમાધુ, મારી આ શિખામણુ તું ધ્યાનમાં લેજે.

(અંગ્રેજી ઉપરથી)

સૌદામિની

લલવૈયો

એક વખતે ક્રાન્સના મહાન વીર : નેપોલીઅનના લશ્કરે એક ગામ ઉપર હલ્લો કર્યો. ગામથી રહેજ દૂર એક ટેકરા ઉપર એની હંમેશની ટેવ પ્રમાણે નેપોલીઅન ઉભો રહીને દૂરથી લઢાઇના મેદાનમાંથી ઉડતા ધુમાડા જોતો હતો અને વિચાર કરતો હતો એટલામાં આથેથી એક ઘોડા ઉપર એક સવાર ખૂબ જલ્દી એની તરફ આવતો જણાયો. નેપોલીઅનના મનમાં એમ થતું હતું, કે આ લડાઇમાં જો એનો સેનાપતિ હારી જાય, તો પોતે કરેલા આખી દુનિયા છૂતવાના વિચારો ધૂળધાણી થઈ જાય. પેલો સવાર એક છોકરોજ હતો. એની ઉંમર અરાઢ ઓગણીસથી વધારે ન હતી. તે ઘોડા ઉપરથી જૂસ્કો મારીને ઉતર્યો, પછી ઘોડાના વાળ પકડીનેજ ઉભો રહ્યો. એને જોતાં પ્રથમતો એમ લાગે કે એ રણક્ષેત્ર પરથી તરતજ આવ્યો હતો, છતાં એને જખમ નહોતા થયા. ખભુ ખરાબર જોતાં સાફ દેખાતું કે એની છાતી આખી ગોળીઓથી વીધાઈ

ગઈ હતી. અસહ્ય દુઃખને લીધે એણે હોઠ સખ્ત ખીડી દીધા હતા, પણ મ્હોંપર કાંઈજ લાગણી દેખાય નહિ માટે, મોઢું હસતું રાખ્યું હતું.

એણે સત્તામ કરીને નેપોલીઅનને કહ્યું, “ નામદાર, તમારે માટે આ ગામ જીત્યું છે. લશ્કર શહેરમાં પેહું છે અને સેનાપતિ તમારી વાટ જીવે છે. મેં આપણા વાવટો પુષ્કળ ગોળીબાર વચ્ચે શહેરની વચમાં ચઢાવ્યો છે. મને એ કરવાની ઘણી હોંસ હતી અને આપની કૃપાથી તે પાર પડી છે.” નેપોલીઅન અત્યંત ખુશ થયો. એને આખી દુનિયા પોતાના પગ નીચે પડેલી દેખાઈ, પણ એટલામાં તેનો માયાળુ સ્વભાવ એકદમ એના મ્હોં પર ઝગકી ઉઠ્યો. એની આંખમાં આંસુ આવી ગયાં. એણે પેલા બાળયોદ્ધાને પૂછ્યું, “ તને વાગ્યું છે ? ” લઢરૈયાનું અભિમાન ઉછળી આવ્યું. લઢાઈમાં જઈ જીત મેળવીને વાવટો પોતે જીતે ફરકાવ્યો હોય ત્યારે માત્ર એક જખમ થાય તે તો એને શરમાવા જેવું લાગ્યું. તેણે કહ્યું, “ મહાન વીર ! હું તો ગોળીઓથી વીંધાઈ ગયો છું. ” આટલું બોલતાં એ યોદ્ધો હસતે મ્હોંડે નેપોલીઅનના પગ આગળ ઢળી પડ્યો.

શિરીષ

મારો મિત્ર

મારો એક ન્હાનકડો મિત્ર છે. તેને મારા વગર એક પણ પશુ ચાલતું નથી. હું નિશાળે જઈ તો પશુ એ જાનોમાનો મારી બાજુમાં બેસી રહે. હું ફરવા જઈ તો તે એને આગળ વગર ચાલે જ શાતું ? હું ક્યાં જવાનો છું તે એ પહેલેથી જ જાણી લે, ને મારી આગળ જ ચાલે માત્ર કોઈ વાર જ રસ્તો ખતર ન હોય ત્યારે પાછળ પાછળ આવે-પશુ આવે તો ખરો જ. રાતના પશુ હું દીવો હોલવી નાંખું ત્યાં સુધી તો એ મારા ચાળા પાડ-તો, મારી સાથે જ હોય છે. પછી તો અંધારામાં શું દેખાય ? પશુ સ્વપ્નરે મારી આંખો ઊઘડે ત્યારે તો મારો મિત્ર મારી સેવામાં તૈયાર જ હોય છે-ખરું જોતાં તે કાંઈ જ સેવા કરતો હોય એમ મને તો નથી લાગતું. પછી મારી જાણુજ્ઞાર એ કદાચ કાંઈ ઉપયોગી કામ કરતો પશુ હોય !

કંટલાક મૂર્ખ માણસોની માફક મારા મિત્રને એવી ટેવ છે કે તે પોતાનું રૂપ કદરૂપું ને હાસ્યજનક બનાવીને બીજાને હસાવે છે. બહુવાર તે તાડ જોડલો લાંબો થઈ જાય છે, ને બીજાને હસાવે છે. કોઈ વાર મારી વહેંત કરતાં પણ નહાતો બની જાય છે ! જ્યારે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે તે મૂરખ નથી બનતો, ત્યારે તે બહુવાર મારા જેવો જ દેખાય છે.

મારે એની સાથે ઓળખાણ બહુ જ થોડું છે-એ મને ઓળખે છે કે નહિ, તે હું જાણતો નથી. છતાં અમે બાળમિત્રો છીએ. મારા મિત્રનું નામ-‘પડછાયો.’

વિનાદિની નીલકંઠ

મંદારનું ડુલ

વિજયપુરનાનું સરખું ગામડું હતું, પણ તે એટલું બધું પ્રખ્યાત હતું કે એના કરતાં ચાર પાંચ ગણાં મોટાં શહેરો કરતાં પણ ત્યાં આજીઆજીના લોક વધાર આવતા. મોટા મોટા રાજના કુંવરો, રાજાઓ, વેપારીઓ હંમેશાં ત્યાંના ધુળવાળા રસ્તા પર નજરે પડતા હતા. આનું કારણ હતું—ગામની વચ્ચે વચ્ચે એક પથરનો ડુલ રો હતો. પણ તે કાંઈ સાદો ડુલારો ન હતો, જદુઈ હતો. લોકોમાં કહેવાતું હતું કે જો કાંઈ મંદારનું ડુલ લાવીને તે ડુલારામાં નાંખે તો તે બહુ પૈસાદાર થાય પણ તે માફ, મંદારનું ડુલ નહિ—રૂપેરી—અને તે પણ કરમાએલું ના ચાલે. ‘ખીતરું, રૂપેરી રંગનું, જરી પણ કરમાયા વગરનું મંદારનું ડુલ’ પણ આ મેળવતું બહુ અઘરું હતું. કેમકે તમને ખબર હશે કે મંદારનું ડુલ રૂપેરી રંગનું થતું જ નથી. વિજયપુરની પાસેના ડુંગરો અને મેદાનોમાંથી તરસમાં ચારેક રૂપેરી મંદાર ડુલો જડી આવતાં ખરાં પણ ચમત્કાર એવો

હતો કે મેદાનોમાંથી કાઢી તેને તોડીને કુવારા સુધી લાવે તેટલી વારમાં તો તે કરમાઈ ગયું હતું. તેથી હવે સુધી કાઢી પણ નેમએ તેવું કુલ કુવારામાં નાંખી જ શક્યું નહોતું. અને પરિણામે કાઢી જ પૈસાદાર થયું નહોતું.

લક્ષ્મી ભરવાડની છોકરી હતી. ન્હાનપણથી જ પેલા કુવારાના બહુ વિષેની તેને ખબર હતી. વિજયપુરના દરેક રહેવાસીની માફક તેને પણ મનદારનું કુલ મેગવચ્ચાની બહુ જ હોંસ હતી. પોતાનો નવરાશનો વખત તે કુલ શોધવા પાછળ જ ગાળતી હતી.

ન્યારે ન્યારે કાઢી નસીબદાર માણસ રૂપેરી, ચળકતું કુલ હાથમાં લઇને ખુશી થતો થતો આવે ત્યારે ગામના બધા લોકો કુવારા આગળ પરિણામ જોવા આવતા, અને દરેક વખતે બાપડો નાંખવા જાય, તે જ વખતે કુલ ચીમળાઇને ગંડું થઈ જાય, ને છેવટે નિરાશ થઈને તે પાછો જાય. લક્ષ્મીએ આવા બનાવો ઘણી જ વાર જોયા હતા. ને નિરાશ થયેલા માણસોનાં ઉદાસ મોઝાં જોઈને તેને તેમના પર બહુ જ દયા આવતી.

એક દિવસ લક્ષ્મી હંમેશની માફક ડુંગરો પર ઘેટાં ચરાવવા ગઇ હતી. ઘેટાં એક બાળુએ ચરતાં હતાં ને એક મોટો કુતરો તેમની દેખરેખ રાખતો હતો. લક્ષ્મી ઝાડીઓમાં રૂપેરી કુલ શોધતી હતી, એટલામાં દૂરથી એક ઘોડાનાં પગલાં સંભળાયાં. લક્ષ્મી તરત દોડતી દોડતી ઘેટાં આગળ ગઇ. થોડી વારમાં ઘોડો પાસે આવ્યો. તેના ઉપર જે સ્વાર હતો તે ઘણો જ સારો દેખાતો હતો. તે ઘણી જ ઉતાવળથી આવેલો હોય એમ તેના ઘોડા ઉપરથી લાગતું હતું, કેમકે ઘોડો દોડવાથી ઘણો જ થાકેલો હતો. તે છતાં સ્વાર બહુ જ આનંદમાં હતો એમ તેની ચળકતી આંખો ને હસતું મોંડું કહી આપતાં. લક્ષ્મીની પાસે આવીને તેણે ઘોડો ઉભો રાખ્યો,

ને પૂછ્યું, “ઝા છોકરી, વિજયપુર તરફ જવાનો ટુંકામાં ટુંકો રસ્તો કયો છે ? તું જાણે છે ?”

લક્ષ્મી—“હા, પણ તે રસ્તે એકલાં જવાય તેમ નથી. કેમકે રસ્તો બહુ ખરાબ છે.”

સ્વાર—“ત્યારે તું મારી સાથે ચાલ, ને મને રસ્તો બતાવ. મારે બહુ જ ઉતાવળ છે.”

લક્ષ્મી—“પણ આ ઘેટાં મૂકીને મારાથી કેમ અવાય ?”

સ્વાર—“ઘેટાં રહેવા દે. જો, મારી પાસે આ મંદારનું ફુલ છે. તે ફુવારામાં નાંખરા જાડે છું. હું પૈસાદાર થઇશ પછી આનાથી બમણાં ઘેટાં જોડલા તને પૈસા આપીશ.”

લક્ષ્મી—“ના, બા, હું નહિ આવું શકું. મારા બાપાએ મને આ ઘેટાં સાચવવા આપ્યાં છે. તમે ફુવારામાં ફુલ નાંખશે તો મારાથી જોવા નહિ અવાય. મને તેથી ત્રાસ છૂટે છે. હું શું કરું.”

આ ઉપરથી સવાર બહુ જ ખુશી થયો, ને પોતાની વીંટી આપીને પછી ટુંકો રસ્તો બરાબર પૂછી લીધો ને તરત જ ચાલ્યો ગયો.

છેક સાંજે લક્ષ્મી ઘેર આવી ત્યારે ખબર પડી કે પેસા સવારને પણ નિરાશ થઈને જતા રહેતું પડ્યું હતું, કેમકે તેનું ફુલ પણ કરમાઇ ગયું હતું.

x

x

x

x

ચારેક મહિના પછી એક વાર લક્ષ્મી ડુંગરામાં ઘેટાં ચરાવતી હતી તેવામાં એક પાણીના વહેણને બીજે કિનારે તેણે મંદારનું

એક રૂપેરી ડુલ બેયું તે વખતે ચોમાસું હતું એટલે વહેળા બહુ જ ભરપૂર હતો ને એનું ગંદુ, મેલું પાણી ઉછળતું ઉછળતું આગળ ધસતું હતું. ખંને કિનારા પર લીલું ઘાસ હતું ને કેટલાંક રંગીન ડુલો હતાં. એક કાળા પથરની પાસે જ ઉંચી ને પાતળી દાંડી પર સીધું ઉભેલું મન્દારનું રૂપેરી ડુલ બહુ જ ચળકતું હતું. આનુઆનુના પ્રદેશની રાણી હોય તેવી રીતે માથું ઉંચું રાખીને તે ઉભું હતું. અને તેની આસપાસ સિપાઇની માફક કાંટાનાં મોટાં શુક ઉઘાં હતાં.

તેને જોઇને લક્ષ્મીને કેવો આનંદ થયો હશે તેનું વર્ણન કરી શકાય તેમ નથી. જે ચીજને માટે આપણે આપણી હરેક કુરસદની પળ યુમાવતા હોઇએ, જે ચીજનાં સ્વપ્નાં દરરોજ આપણને આવતાં હોય, તે ચીજ આમ અચાનક આપણી નજર આગળ આવે ત્યારે કેટલો આનંદ થાય, તે તો જેને અનુભવ થયો હોય તે જ જાણે.

પણ તે લેવું સહેલું નહોતું. લેવા માટે બહુ મહેનત પડે તેમ હતું. થોડી વાર તો લક્ષ્મીને કાંઇ સૂઝયું જ નહિ, નદી શી રીતે ઝાળ-ગવી ? પાણી ઉંડું હતું; ને એટલું બધું બેરમાં વહેતું હતું કે તરવાનું તો બને જ નહિ. આમતેમ નજર નાંખનાં એક ઝાડનું થડ દેખાયું. એ ત્રણ દિવસ પર, રાત્રે તોફાન થયેલું ત્યારે એ ઝાડ પડી ગયું હતું. જેમ તેમ કરીને તે ઘસડી લાવીને છેક કિનારા આગળ તેને ઉંચું કર્યું. થડ કાંઇ બહુ મોટું નહોતું, એટલે ઉભું પકડીને તે થોડીવાર ઉભી રહી. પછી એકદમ ધક્કો મારીને તેને વહેળામાં તાંખ્યું. વહેળા સાંકડો હતો એટલે થડનો એક છેડો સામા કિનારા પર પડ્યો ને બીજો પાણીમાં પડ્યો. પછી લક્ષ્મીએ હિમ્મતથી

પાણીમાં પડેલા છેડા પર પોતાના પગ મૂક્યા ને થડને પકડી લીધું. પશુ પાણી ઉંડું હતું એટલે ફક્ત એનું માથું જ જસ જહાર રહ્યું. તો પશુ એ તો થડને પકડી રહી ને ધીમે ધીમે હાથ ને પગ સરકાવતી સરકાવતી બીજે છેડે પહોંચી ગઈ. થોડી વારમાં તો તે કિનારે આવી પહોંચી. પછી કાંટામાંથી મહા મહેનતે પેલું કુલ તોડ્યું.

પાછા જવાનું વધારે કપરું હતું, કેમકે ખુલ સાચવવાનું હતું. પશુ લક્ષ્મી હોંશિયાર હતી. પાસે થોડાંક કુમળાં પાતરાં હતાં તેની અંદર પેલા કુલને મૂક્યું ને ઓરણીના છેડામાંથી થોડું ફાડીને તેનાથી એ પાતરાંને બરોબર વીંટાળ્યાં. પછી એ નાનકડું પોટલું લઈને એને એક ઝાડની ઝાંખી, પશુ કુમળી ડાળી જોડે બાંધ્યું. પછી એ ડાળી, વહેગાથી એક પારની બીજી પાર પુલ પેઠમ મૂકી, કેમકે સામી પાર ફેંકે તો ખુલ કચરાઈ જાય. પછી જેમ આવીતી તેમ જ પેલા થડને વળગીને સામે પાર ગઈ. પછી પેલી ડાળી ખેંચી લીધી, પોટલું લીધું, ને ઘેટાં ચરતાં હતાં ત્યાં ચાલી ગઈ.

બધાં ઘેટાંને જલદી જલદી એકઠાં કરીને તે ગામ તરફ ચાલી. ગામની પાકરે આવી એટલામાં વરસાદ ધીમે ધીમે પડવા મંડ્યો હતો ને અંધારૂં થઈ ગયું હતું. એટલામાં તેણે પાસે કોઈનો દયામણો અવાજ સાંભળ્યો. લક્ષ્મી દયાળુ હતી, એટલે તરત ન્યાંથી અવાજ આવતો હતો ત્યાં ગઈ. ઘેટાં તો રસ્તો જાણતાં હતાં, એટલે કુતરાની આગળ આગળ ચાલતાં થયાં. ઘણીવાર લક્ષ્મી આમ તેમને એકલાં જવા દેતી હતી ને પોતે પાછળથી ધીમે ધીમે ગાતી ગાતી આવતી હતી.

થોડે ગયા પછી લક્ષ્મીએ એક ઝુંપડી જોઈ ને તેને લાગ્યું કે ત્યાંથી જ અવાજ આવે છે. આ ઝુંપડી તેણે ઘણીવાર જોઈ હતી.

પણ તેની અંદર તે કદિ ગર્ધ નહોતી. જેમ જેમ પાસે ગઈ તેમ તેમ રડવાનો અવાજ વધારે સંભળાવા લાગ્યો. છેવટે ખારણા આગળ આવીને તેણે અંદર જોયું.

એક નાનો ને અંધારો ઓરડો હતો. સાંજ પડી ગઈ હતી. પણ, દીવો નહોતો. એક ખૂણામાં કાંઈક વસ્તુઓ વેરણછેરણ પડી હતી. લક્ષ્મીએ ધારી લીધું કે વાસણો હશે. બીજી બાજુએથી અવાજ આવતો હતો. પાસે જઈને જોતાં જણાયું કે પરાળની પથારી પર એક ઘરડો ડોસો સૂતો હતો. લક્ષ્મીએ પાસે જઈને પૂછ્યું, કે “કાકા ! શું છે ?” ડોસાએ જવાબ આપ્યો, કે ‘હું મરવાની અણી પર છું, ને મને છાતીમાં દુઃખ છે. પણ તું દીવો સળગાવીને મને કાંઈ ખાવાને આપ.’ લક્ષ્મીએ જેમતેમ કરીને દીવો ક્યો ને કાંઈક ખાવાને આપ્યું ને પાણી પાડ્યું. આથી ડોસાના જીવને બહુ સંતોષ થયો ને લક્ષ્મીને પાસે બોલાવીને કહ્યું કે, “તેં મારે કહ્યું માન્યું છે તેથી હું તારા પર બહુ ખુશ થયો છું. પણ હવે એક કામ કર. મેં મારી આખી જીંદગીમાં કાંઈ જ કર્યું નથી. ફક્ત મન્દારનું ફુલ જ શોધ્યું હતું. મને હજી સુધી એક વાર પણ તે જડ્યું નથી. મારે મરતાં પહેલાં એ ફુલ જોઈએ છે. હું તે મારી સાથે લઈને બળીશ, પણ તું ગમે તેમ કરીને એક ફુલ આપ, નહિ તો હું નિરાંતે નહિ મરું, પણ તું કેવી રીતે લાવે ? હવે તો રાત પડી ગઈ છે. ને સવાર સુધી તો, હું જીવીશ નહિ. હરિ ઈચ્છા ! મારા નસીબમાં તે ફુલ હશે જ નહિ. હવે તું જા.”

પણ લક્ષ્મી દયાળુ હતી તે આપણે જાણીએ છીએ. આ ડોસાના દુઃખમાં ને દુઃખમાં તે ફુલની વાત જ ભૂલી ગઈ હતી. પણ હવે તેને યાદ આવ્યું. તરત જ ગેલા પોટલામાંથી કાઢીને ડોસાના હાથમાં એ ફુલ મૂક્યું ને કહ્યું કે, “હું એ લઈને કુવારામાં જ નાંખવા જતી હતી. પણ કાંઈ નહિ, તમે લો.”

ડોસાએ લીધું ને લક્ષ્મીને બહુ જ આશીર્વાદ દીધા. પછી લક્ષ્મી જવા ઉડી. તેને ઘણું દુઃખ થતું હતું. કુલ લેવા માટે તેણે હાથપાર મહેનત કરી હતી. ને ખીચારી કેટલી નહાની હતી ! આમ કુલ આપી દેતાં તેનો જીવ નેરોનો આવતો. તેને બહુ જ દુઃખ લાગ્યું હતું. તે છતાં તે કાંઈ જ બોલી નહિ. પણ ડોસાએ તેને રોકાને કહ્યું કે, “હું તારી પાસેથી આ કુલ લઈ લઈ છું, તેને બદલે આ પત્થર લે. એને વિજયપુરના કુવારામાં નાંખજે. ખરું જોતાં મન્દાર કુલમાં તો કાંઈ બહુ છે જ નહિ. આ પત્થરામાં છે. જેમને જેમને કુલ જડતું હતું તેમની પાસે હું આવી રીતે દયાની આશા રાખતો. પણ તેઓ મને ગણકારતા નહોતા, એટલે તેમનાં કુલ કરમાઈ જતાં હતાં. જે દયાળુ હોય છે તેમને જ પૈસાદાર થવાનો હક્ક છે, તેં મારી ખૂબ સાંભળી ને તે છતાં તું ના આવી હોત તો તારા કુલની પણ એ જ દશા થાત.”

એમ કહીને તેણે એક લીસો પત્થર લક્ષ્મીને આપ્યો, ને પછી ત્યાં જ તે માણસ અદૃશ્ય થઈ ગયો.

લક્ષ્મી ગામમાં ગઈ, ને માખાપને વાત કરી. આખા ગામમાં વાત ફેલાઈ ગઈ, ને બધા લોકો કુવારા પાસે જોવા આવ્યા.

રાત અંધારી હતી, ને વરસાદ પડતો હતો. તો પણ બધા લોકો ત્યાં આવ્યા હતા. પછી લક્ષ્મીએ પેલો પત્થર કુવારામાં નાંખ્યો, એટલે ખૂબ ઊંટા આળુઆળુ ઉડ્યા, અને દરેક ઊંટામાંથી એકેક સોનાથી ભરેલો કાથળો થઈ ગયો. બધા લોકો તે કાથળાઓ ઉંચકી ઉંચકીને લક્ષ્મીને ઘેર લઈ ગયા.

તે દિવસથી લક્ષ્મી ઘણી જ પૈસાદાર થઈ ગઈ. પણ ગરીબ તરફ તે એવીને એવી જ દયાળુ હતી. આખા ગામમાં તેના પૈસાથી કાંઈ પણ માણસ દુઃખી રહ્યું નહિ. જેને જે જોઈએ તે લક્ષ્મી આપતી હતી.

પેલા કુવારાની આબુઆબુએ તો આજે મોટો બાગ થયો છે ને ઘણા લોકો તે જોવા આવે છે, કેમકે તેના પાણીની અંદર કમળનાં ફુલની માફક રૂપેરી મંદારનાં ફુલો તરે છે. દુનિયામાં તે કુવારા સિવાય બીજે કાંઈકેકાણે આ જાતનાં ફુલ થતાં જ નથી. અને તે એટલાં સુંદર ને ચળકતાં દેખાય છે કે હરકોઇને તોડવાનું મન થાય. પણ કોઇ પણ માણસ તે તોડે તો તે તરત કરમાઇ જાય છે, એટલે કોઇ તોડતું જ નથી. હંમેશાં એ કુવારામાં જુઓ તો સીધી દાંડી પર, ઉંચાં ડોકાં કરીને, અભિમાનથી આમતેમ નજર નાંખતાં, રૂપેરી, ચળકતાં મંદાર ફુલ જ દેખાય છે.

(અંજીજી હપરથી)

ચંદ્ર

બાલપણ

કુદરત—એટલે સૂર્ય, દરીયો, બચાંકર જંગલ, સર્વે—ને બાળક પ્રિય હોય છે. અને બાળકોને માટે જે અને તે કરવાને તેઓ તૈયાર હોય છે.

x

x

x

x

હિમાલયના છેક ઉંચેના શિખરપર તો કાંઈથી રહેવાતું નથી. પણ થોડેક ઉંચે સુધી નાનાં નાનાં ગામડાંઓ ધણાં નજરે પડે છે. કોઇ કોઇમાં આખું વરસ જમીન ઉપર બરફ પડેલું રહે છે, અને કોઇ કોઇમાં ફક્ત શિયાળામાં જ બ્યારે ધણી ટાઢ હોય છે ત્યારે બરફ પડે છે. તે વખતે બધાં ઝાડનાં પાંદડાં ખરી પડેલાં હોય છે ને માત્ર કાળાં કાળાં થડ, કાળાં કાળાં કાળાંઓ અને તેના ઉપર ઘોળું હિમ, એટલું જ દેખાય છે. જમીન પણ ઘોળા હિમથી છવાયેલી

હોય છે. તે દેખાવ ધણીજ સુન્દર હોય છે. અને સાથે જયંકર પણ હોય છે. રાત્રે ટાઢ ધરે હારે જતાં શકતું નથી કેમકે જ્યાં જુઓ ત્યાં બરફજ. એટલે ક્યાં રસ્તા છે તે ક્યો નહિ, તે શું બબર પડે ?

આ ગામડાંઓમાં પહાડી લોટા રહે છે અને ધણુંબરું તો હિમાલયના પર્વતની હારોની પેલી બાજુએ કાંઈ છે કે નહિ, તેની પણ તેમને બબર હોતી નથી.

આવા એક ગામડામાં એક નાની છોકરી રહેતી હતી. તેનું નામ મિલિકા હતું. એક દિવસે તેની સાવકી માએ તેને કહ્યું, કે “ તું જલદી જંગલમાં જા, ને હું કહું તે કામ કર.” મિલિકાએ પૂછ્યું, “ શું ? ” ત્યારે એની માએ કહ્યું કે “ જા, ને જંગલમાંથી પાટલિનાં ફુલની એક કલગી કરીને લઈ આવ. લીધા વગર પાછી ના આવતી.”

જંગલ અને મેદાનો બરફથી છવાયલાં હતાં. તે વખતે પાટલિનાં ફુલ ક્યાંથી જડે ?

બરફમાં આમથી તેમ મિલિકા ભટકવા મંડી. રસ્તો તદ્દન વેરાન જેવો હતો. કાંઈ જનજનાવર કે પક્ષિની પણ નિશાની નહોતી. ટાઢ ધણીજ હતી. ખીચારી છોકરી રડતી રડતી ચાલ્યાં કરતી હતી. એનું હૃદય દુઃખથી એટલું બધું ભરાઈ ગયું હતું કે એનાથી બોલાતું પણ નહોતું. બરફ એટલું બધું હતું કે જમીન ઠરીને પથ્થર જેવી થઈ ગયેલી. એમાંથી તે ફુલ ક્યાંથી ઉગે ! જંગલની અંદર ફુલના હારને બદલે બરફના હાર અને એક પણ પાતરાં વગરનાં બિહા-મણાં ઝાડ એની નજરે પડ્યાં.

એમ કરતાં કરતાં એક મેદાનની વચ્ચે એક તાપણી બબતી હતી ત્યાં આગળ એ આવી પહોંચી. તાપણીની આસપાસ બાર

પત્થરો પડેલા હતા. અને તેના પર વિચિત્ર દેખાવના આર માણસો બેઠેલા હતા.

મોટામાં મોટા પત્થર ઉપર જે પુરૂષ બેઠેલા હતા તેના હાથમાં એક મોટો દંડ હતો. એ પુરૂષ બહુજ ઘોળો ને ઘરડો લાગતો હતો, અને એની ઘોળી દાઢી છેક ખોળામાં પડતી હતી. એને જોતાજ લાગતું હતું કે એ આ ટોળીનો સરદાર હશે. મિહિકાને જોઈને એ ઘરડો સરદાર હસ્યો ને બોલ્યો કે, “બહેન, શું શોધે છે?” બીચારી મિહિકાએ રડતાં રડતાં પોતાની બધી વાત કહી.

એટલે પેલા સરદારે જવાબ દીધો કે, “મારી પાસે તો પાટલિનાં ફુલ તો શું, પણ બીજાં પણ એકે ફુલ નથી. મારું નામ પૌષ છે. પણ આ ફાલ્ગુન પાસે જોઈએ તેટલાં ફુલ છે.” એ સાંભળીને ફાલ્ગુને માથું નમાવીને હા કહી. એટલે ફરીથી સરદારે કહ્યું, “ફાલ્ગુન, ચાત્ર, આપણે જગ્યા બદલીએ. અહીં આ આવ.”

તે ઉપરથી ફાલ્ગુન પોંપની જગ્યાએ બેઠો. બરફ આગળવા મંડ્યું. ઘાસ દેખાવા લાગ્યું. અને ધીમા ધીમા પવનથી જંગલની હવા સુંદર થઈ ગઈ. જાણે જાદુ થયો હોય તેમ પાટલિનાં પુત્રનાં ઝુંડનાં ઝુંડ ઉગી ગીઠળ્યાં અને આખું મેદાન એના જાંબુડી રંગથી છવાઈ ગયું. મિહિકાએ ધણુજ આનન્દથી પોતાની આંખોમાં ભરાય તેટલાં ફુલ લઈ.

એક પક્ષિ પણ થોડીવારમાં આનન્દથી ગાવા લાગ્યું. પછી ફાલ્ગુને હસતાં હસતાં કહ્યું, “બાપુ, હવે દોડી જ તારે ઘેર, ને તારી માને ફુલ બતાવજે. એ શું કહેશે?”

એ સાંભળીને બારે પુરૂષો ખૂબ જોરથી હસ્યા અને મિહિકા
ધણીજ આનન્દમાં આવી જઈને દોડતી દોડતી પોતાને ઘેર ગઈ.
રસ્તામાં પણ અરફને બદલે લીલાંછમ ઝાડ અને ફળકુલ હતાં.

x

x

x

x

કુદરત પોતાને પ્રિય બાળકોને માટે ગમે તે કરે છે. એક બાળ-
કનું દુઃખ દૂર કરવા માટે હંમેશનો ઇશ્વરી નિયમ પણ તે તોડે છે.

અંદ્ર

રાજકુમારી શ્રીની માળા

ધણા વરસો પહેલાં જયપુરની પાસે ચંદનપુર નામનું એક રાજનગર હતું. તેમાં સૂર્યપ્રભાવ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેની એકની એક છોકરીનું નામ શ્રી હતું. તે બહુજ કપટી હતી. પણ એનો દુષ્ટ સ્વભાવ કોઈને જાણતું નહોતું. વળી વધારે ખરાબ તો એ હતું કે એને જાદુ ને એવી કેટલીક મેલી વિદ્યાઓ આવડતી હતી.

ચંદનપુરની પાસે જંગલમાં એક ટેકરી ઉપર એક બહુજ વિકાળ ડાકણ રહેતો હતો. એ જે દેશમાં જતો ત્યાં પોતાની વિદ્યાથી ફર વર્તાવતો હતો. તેથી એને અર્ધા કાઠી મૂકતાં હતાં. આ ડાકણ શ્રી ને મળી, ને એણે કહ્યું કે, “ મને ચંદનપુર પાસે ગુપ્ત રીતે રહેવા દે તો તને આખી પૃથ્વી પર સૌથી સુંદરમાં સુંદર

બનાવું. ” આ લાલચથી શ્રી ભોળવાઈ ગઇ અને એણે ડાકણની વાત કબૂલ કરી. તેથી એનામાં સ્વર્ગીય સૌન્દર્ય આવ્યું. આ બનાવ પછી, એ ઘણું ખર્ચ રાત્રે છાની છુપીરીતે ડાકણ પાસે જતી હતી, અને એની વિદ્યા શીખતી હતી.

સૂર્યપ્રભાવને એકે છોકરો ન હતો, એટલે એણે નક્કી કર્યું હતું કે શ્રીને જે નાજપુત્ર સાથે પરણાવીશું તેનેજ રાજવારસ કરીશું. આ વિચાર એણે શ્રીને જણાવ્યો ને કહ્યું કે લગ્ન માટે તૈયાર થજો આ સાંભળીને શ્રીને બહુજ ગભરામણ થઇ, કે જે હું પરણું, તો પછી મારાથી ડાકણ પાસે જવાય નહિ અને પછી મારું રૂપ જતું રહે.

તેજ દિવસે રાત્ર પોતાના ઓરડાની બારી આગળ ઉભી રહીને શ્રી કાંઇ મંત્ર બોલી. એટલે એક સોનેરી રંગનું પક્ષી બારીની પાળ પર આવીને બેઠું. શ્રીએ એને થોડા મંત્રજા દાણા ખવડાવ્યા. જોત-જોતામાં ચક્રવી જેવું પક્ષી શાહમૃગ જેવડું થઇ ગયું. એના પર બેસીને શ્રી ડાકણને ઘેર ઉડી ગઇ.

ત્યાં જઇને, એણે પોતાના લગ્નની વાત ડાકણને કહી, ને સલાહ માગી. ડાકણે કહ્યું કે “ગભરાતી ના; જે તને પરણવા આવે તેને રત્ન બનાવી દેજો.” એટલે પછી શું ? શ્રીને કાંઇ એવો જાદુ નહોતો આવડતો. એટલે એણે કહ્યું કે “પણ રત્નો હું કેવી રીતે બનાવું?” ડાકણે એને એક સોનાની કંડી આપી, ને કહ્યું, કે “જે કોઇ રાજકુમાર આવે તેને એમ કહેજો કે બે હાથેથી ત્હારી કંડી પકડે. જેવા એના બન્ને હાથ અડકશે એટલે એ રાજકુમાર રત્ન થઇને લટકશે. પછી જ્યારે કોઈએ સોનાની કંડી તોડી નાંખશે ત્યારેજ એ પાછો માણસ થઇ જશે.” એણે શ્રીને બીજી એક શિખામણ આપી, ને પછી શ્રી ઘેર પાછી આવી. તે બારી પાસે આવી, ને કાંઈ મંત્ર

બોલીને પક્ષીને પાણી પાચું એટલે પાછું એ પક્ષી એક ન્હાનું સોનેરી પક્ષી બની ઉડી ગયું.

બીજે દિવસે રાજકુમારીએ પોતાના આપને કહેવડાવ્યું, કે “જલદી માથુસો મોકલીને મારા લમની તૈયારી કરો.” આ સાંભળીને સૂર્ય-પ્રભાવ બહુ જ ખુશી થયો. શ્રીને પરણવા માટે તો ઘણા જ રાજ-પુત્રો તૈયાર હતા. તે આ વાત સાંભળીને એકદમ દોડીઆવ્યા. સૌથી પહેલો પ્રેમનિધિ નામનો રાજકુમાર આવ્યો. તેની સાથે શ્રીનું લમ નક્કી થયું. લમના બે દિવસ પહેલાં એક વખત એ બન્ને જણાં સાથે ફરતાં હતાં. એટલામાં રાજકુમારી કહે, કે “ મેં કેવી સરસ કંઠી પહેરી છે ” ? એટલે પ્રેમનિધિએ કહ્યું, “ સારી તો છે પણ બહુ જ સાદી છે. હીરામાણેકની કેમ નથી પહેરી ? ” શ્રી કહે, કે “ સાદી દેખાય છે પણ એવી તો મજબૂત છે કે તમે બે હાથે તાણો તો પણ તૂટે નહિ. ” એટલે રાજકુમાર કહે, “જેઠું, એવી તો કેવી મજબૂત છે !” એમ કહીને બે હાથે પકડીને એ તોડવા ગયો. જેવા એના બે હાથ કંઠીને અડક્યા એટલે એકદમ થોડો ધમાડો દેખાયો ને પ્રેમનિધિ લોપ થઇ ગયો, ને સોનાની કંઠી ઉપરથી એક ચળકતો હીરો લટક્યો.

લમનો દિવસ આવ્યો, બધી ધામધૂમ ચાલતી હતી, પણ રાજપુત જણાયો નહિ. ધીમે ધીમે બધે શોધ થવા માંડી, પણ પ્રેમનિધિનો પત્તો જ નહિ. રાત્રીએ વાત સાંભળી, ને બહુ જ દુઃખી થઇને શ્રીના ઓરડામાં કહેવા ગયો, અને બધી હકીકત કહી સંભળાવી. આ સાંભળી શ્રી બહુ જ રડી અને શોકનાં લૂગડાં પહેર્યા.

રાજકુમારી શ્રીએ જે દિવસે પેલી કંઠી પહેરી તે દિવસે સાંજે એની દાસીએ તે જેઠું હતી. એ દાસીનું નામ પ્રિયાનના હતું. આખા રાત્રીમાં એ જ એવી હતી કે જેને હંમેશા લાગતું કે શ્રીમાં

કાંઈ બેઠ છે. ધીમે ધીમે એને ખબર પડવા માંડી કે એ જાનકુમાર છે. એ હંમેશાં શ્રીના વાળ હોળતી હતી અને એને શણગારતી હતી. એણે પેલી કંઠી બેઠ એટલે લાગ્યું કે વળી આવી સાદી કંઠી રાજકુમારીએ કેમ પહેરી હશે? જરૂર એમાં કાંઈ બેઠ હશે. પછી બીજો દિવસે એ વાળ હોળતી હતી ત્યારે એણે જોયું કે કંઠીમાં એક હીરો ચળકતો હતો. એ જાણતી હતી કે અજો તો રાજકુમારી શોકમાં છે. પણ પછી એને લાગ્યું કે એ મનમાં હસે છે. એણે ધીમે રહીને જોયું તો ખરેખર શ્રી હસતી હતી, અને હીરાને હલાવતી હતી. પ્રિયાનનાને લાગ્યું કે જરૂર રાજકુમાર પ્રેમ-નિધિ ગુમ થઈ ગયો છે તેને, અને આ હીરાને સંબંધ છે, પણ એણે એ વાત કોઈને કહી નહિ.

થોડા દિવસ પછી એક બીજો રાજકુમાર આવ્યો. એનું નામ રાજેન્દ્ર હતું. એ ચંદનપુરમાં આવ્યો એટલે પાછી ધાગધૂમ શરૂ થઈ; પણ બધાને મનમાં હજી એમ થતું હતું કે પ્રેમનિધિ એકદમ ક્યાં જતો રહ્યો? લક્ષ્મીના દિવસે સવારના ચાર વાગે શ્રી રાજકુમારની ખારી નીચે ઉભી રહીને ગાવા માંડી. એનું ગાયન સાંભળીને રાજેન્દ્ર જાગી ઉઠ્યો ને બાગમાં ઉતરી આવ્યો. એણે શ્રીને પૂછ્યું, કે “અત્યારના પહોરમાં ગાવાનું કેમ મન થયું?” એણે કહ્યું કે, “આ રંગ-બેરંગી આકાશ જોઈને. મને લાગે છે કે આવા સુંદર રંગો આ મહારા હીરા સિવાય બીજો કોઈ પણ નથી હોતા. ફક્ત આકાશમાં જ હોય છે.” રાજકુમારે કહ્યું, કે “ઓહો ! આ બહુ જ સરસ હીરો છે. ક્યાંથી આવ્યો છે?” એણે કહ્યું, કે “દક્ષિણમાંથી.” પછી શ્રીએ તેને કહ્યું, કે “પાસેથી તો વળી એના રંગો બહુ જ સરસ દેખાય છે.”

રાજકુમાર બે હાથેથી સોનાની કંઠી પકડીને કહાડવા લાગ્યો, એટલે ધ્રુમ્મટો થઈને એ લોપ થઈ ગયો ને બીજો હીરો રાજકુમારી

શ્રીની કંઠી ઉપર લટક્યો. ને શ્રી બહુ જ વિઠાળ હસતી હસતી મહેલમાં જઈને ઉઠી ગઈ. એ ઉઠી, ત્યારે પ્રિયાનના એને શણગાર સજવા ઉભી હતી. તેણે બેચું તો બીજો હીરો પેલી કંઠી ઉપર બેચો, ને એને હઠપાર નવાઈ લાગી. એ મનમાં બોલી કે વળી બીજો હીરો ક્યાંથી આવ્યો ? શ્રી શણગાર કરીને બેઠી હતી એટલામાં રાજ આવ્યો ને કહ્યું, કે “ આજે પણ તારાં લક્ષ્મી નહિ થાય. રાજકુમાર રાજેન્દ્ર ગુમ થઈ ગયો છે.” શ્રીએ રડવાનો ટોંગ કર્યો ને કહ્યું, કે “ એની શોધ કરાવો. ”

આમને આમ વર્ષો વહી ગયાં. નવ દસ રાજકુમારો આવ્યા ને વિચિત્ર રીતે ગુમ થઈ ગયા. દરેક જગુ પિયારમાં પડ્યું કે બહું તોફાન ફાણ કરે છે ! રાજકુમારી શ્રી હજી કુંવારી જ હતી. બી-ચારી પ્રિયાનનાને બહુ જ નવાઈ લાગતી હતી. પહેલાં સાદી સોનાની કંઠી બેઠી હતી અને ત્યાર પછી ધીમે ધીમે એમાં રત્નો આવ્યાં. હવે નવ દસ બહુ જ ચળકતાં રત્નો એના પર લટકતાં હતાં, પણ રાજકુમારી દિવસે દિવસે સૌન્દર્યમાં વધતી જતી હતી. આવી સરસ દેખાતી છોકરી ખરાબ હોય એવું પ્રિયાનનાથી મનાતું નહોતું.

કાશ્મીરના રાજાનો પુત્ર જીતેન્દ્ર શ્રીને પરણવા માટે બહુ જ આતુર હતો, અને ચંદનપુર જવાની તૈયારી કરતો હતો, પણ એનો એક ખાસ મિત્ર હતો તે એને ના કહેતો હતો, કે “ જે કાંઈ એ રાજકુમારીને પરણવા જાય છે તે ગુમ થઈ જાય છે, માટે તમે ના જશો.” આ મિત્રનું નામ નરેન્દ્ર હતું, પણ એની વાત જીતેન્દ્ર માનતો નહોતો. આખરે એણે ચંદનપુર જવાનું નક્કી કર્યું અને એની સંભાળ રાખવા માટે નરેન્દ્ર પણ સાથે જવાનો હતો.

આખરે જીતેન્દ્ર અને નરેન્દ્ર ચંદનપુરમાં આવ્યા અને સૂર્યપ્રભાવને મળ્યા. રાજકુમારીને એમના આગમનની ખબર પડી, એટલે એણે પોતાની

દાસીને કહ્યું, કે “રાજકુમારને અહિંયા બોલાવી આવો. હું સારાં લૂગડાં પહેરવાની નથી.” એટલે દાસીએ જીતેન્દ્રને શ્રીના બાગમાં લઇ આવી. ત્યાં એ કુવારા પાસે બેસીને પોતાની માછલીએને મમરા ખવડાવતી હતી. જીતેન્દ્ર ત્યાં આવ્યો એટલે શ્રીએ કહ્યું, કે “તમે મને પરણવા આવ્યા છો ? તમને દસ રાજકુમારોની વાત ખબર નથી ? તમે બધા અહિંયા આવો છો ને પછી ગુમ થઈ જાઓ છો તે મને નથી ગમતું. પણ જો તમે તે માટે તૈયાર હો તો મને હરકત નથી.” જીતેન્દ્રે હા કહી. એટલામાં શ્રીએ નરેન્દ્રને બોલ્યો ને રાજકુમારને કહ્યું કે “આને મોકલી દો.” જીતેન્દ્રે નરેન્દ્રને મોકલી દીધો.

નરેન્દ્ર બાગમાં ફરતો હતો એટલામાં એક સફરજનના ઝાડ હેઠળ એણે એક છોકરી જોઈ. એ નાનકડી અને સુંદર દેખાતી હતી. તેણે નરેન્દ્રને પૂછ્યું, કે “તમે કોણ છો ?” નરેન્દ્રે કહ્યું, “હું કાશ્મીરના રાજકુમાર જીતેન્દ્રનો મિત્ર છું.” એટલે એ છોકરી કહે, કે “તમે તમારા રાજકુમારને ફરી કદિ નહિ જુઓ.” નરેન્દ્રને ખુબ જ નવાઈ લાગી. એણે છોકરીને પૂછ્યું, કે “આવું બવિષ્ય ભાખનારી તું કોણ છે ? તેં કેમ જાણ્યું કે જીતેન્દ્ર મહારાજને હું નહિ જોઉં ? એમ એ ક્યાં જતા રહેશે ?” પેત્રી છોકરીએ કહ્યું, કે “રાજકુમારી શ્રીની હું દાસી છું. મારું નામ પ્રિયાનના છે, ને જેમ બધા રાજકુમારોને મારાં શેઠાણીએ ગુમ કરી દીધા છે તેમ આને પણ કરશે.” ત્યાર પછી એણે પોતાના મંથરો જણાવ્યા, ને કંડીની બધી વાત કહી. એણે કહ્યું, કે “હવે મારી ખાત્રી થતી જાય છે કે રાજકુમારી એક ડાકેણ છે.” નરેન્દ્રે કહ્યું, કે “મને એ કંડી બતાવશે ?” પ્રિયાનનાએ કહ્યું, કે એ તો મારાં શેઠાણી રાતદિવસ પહેરેલી જ રાખે છે. પણ તમે જાનામાના રાત્રે આવો તો આપણે જોઈશું.” ત્યાર પછી એમણે બહુ વાતો કરી, ને નક્કી કર્યું કે આપણે પરણીશું.

શત પડી. ઝીણો દીવો લાઇને નરેન્દ્ર પ્રિયાનનાની સાથે શ્રીના સૂના ઓરડામાં ગયો. અંબાળીને શ્રીની ડોઢમાં પેલી કંઠી જોઇ તો એના પર અગિયાર રત્ન હતાં. પ્રિયાનનાએ કહ્યું, કે “આજે સવારે મેં દસ ગણ્યાં હતાં અને અગિયારમું ક્યાંથી આવ્યું?” બન્નેને લાગ્યું, કે જી-તેન્દ્રકુમાર પણ સપડાઇ ગયા હતા. પછી પ્રિયાનના દરેક રત્નને પકડીને ગણવા ગઇ. નરેન્દ્રે જોયું તો એકદમ એ ગુમ થઇ ગઇ. એણે બહુ ખૂબો પાડી ને પછી પોતાના ઓરડામાં જતો રહ્યો.

બીજે દિવસે શ્રીએ ઉઠીને પ્રિયાનનાને ખૂબ પાડી પણ એ કાંઈ દેખાઇ નહિ. એટલે એ પોતાની મેજે શયુગાર સજવા મંડી. એટલામાં એને લાગ્યું કે કંઠી કાંઈ વધારે મોટી દેખાય છે, તેથી રત્નો ગણી જોયાં. ખારમું રત્ન લાલ રંગનું હતું. શ્રીને બહુ જ નવાઈ લાગી કે આ ક્યાંથી આવ્યું? પછી એમ ધાર્યું કે જે હશે તેને ઠીક શિક્ષા થઇ છે. કદાચ કોઇ દાસી ચોરવા ગઇ હશે. પછી એણે શોકનાં લૂગડાં પહેર્યાં. તે વખતે ખૂબ વરસાદ પડતો હતો ને ગડગડાટ થતા હતા એટલે એ સાતમે માળે જઈને, તેજાન જોવા બેઠી. એટલામાં ખબર પડી કે, એક રાજકુમાર આવ્યો છે ને પોતાનું નામ નથી કહેતો. રાજકુમારીએ કહેવડાવ્યું કે “એને મારી પાસે મોકલો.”

થોડી વારમાં આ રાજકુમાર રાજકુમારી શ્રીના ઓરડામાં આવ્યો. (જીતેન્દ્રકુમારનો મિત્ર નરેન્દ્ર જ આમ રાજકુમાર થઇને આવ્યો હતો.) શ્રીએ એને પૂછ્યું કે “આવા તેજાનમાં શા કારણે આવ્યા?” એટલે નરેન્દ્રે કહ્યું, કે “મેં તમારા રૂપ વિષે બહુ સાંભળ્યું છે. હું તે જોવા આવ્યો છું.” શ્રીએ પૂછ્યું, કે “એ વિષે તમને શું લાગે છે? હું પરણવા લાયક છું કે નહિ?” નરેન્દ્રે કહ્યું, કે “હું પરણવા આવ્યો છું એટલે પરણીશ તો ખરો; પણ મેં એક રાજકુમારી જોઇ છે તે તમારા કરતાં તો ઘણી જ ખૂબસૂરત છે.” આ પછી બીજી વાતો કરીને નરેન્દ્ર પોતાના ઉતારે ગયો.

રાત્રે રાજકુમારી પાછી પેલી આરી પાસે ઉભી ને પેલા પક્ષીને પહેલાંની માફક બોલાવ્યું. તેના ઉપર બેસીને એ ડાકેણ પાસે ગઇ. એને જોઇને ડાકેણ ખૂબ હસતાં હસતાં બોલી. (એ હસતી હતી તે બરાબર એક દેડકા બોલતો હોય એવું લાગતું હતું.) એણે કહ્યું, કે “ઓહો! તેં તો તારી કંઠી ભરી દીધી ને શું?” શ્રીએ કહ્યું, “હા, ભરાઈ ગઇ તો ખરી, પણ એક નવાઇ જેવું બન્યું. ગઇ રાત સુધી અગિયાર રત્નો હતાં. ને હું સવારે ઉડી ત્યારે આ બારમું લાલ રત્ન એના પર હતું.” ડાકેણ કહે, “એ તો મને ક્યારની ખબર પડી ગઇ હતી, અને હું ધારતી જ હતી કે તું મને પૂછવા આવશે. એ તો એક છોકરી છે. એને ઠીક શિક્ષા થઇ નહિ? પણ રાજકુમારી, હવે તું જલદી કંઠી પૂરી કર.” પછા શ્રીએ નવા રાજકુમારની બધી વાત કહી. ડાકેણે કહ્યું, કે “તારા કરતાં સુંદર બૈરીઓની વાત ના માનતી. મેં તને આખી દુનિયામાં સૌથી સુંદર બનાવી છે; પણ રાજકુમારી આ નવા કુમારની સંભાળ રાખજે, હોં. એ સંભાળ રાખવા જેવો છે. એને જલદી જ રત્ન બનાવી દેજે.” આ પછી શ્રી ઘેર આવી.

સવારના પહોરમાં રાજકુમારી શ્રી પોતાના બાગમાં સોનાના દડાથી રમતી હતી એટલામાં એણે નરેન્દ્રને જોયો ને એને પોતાની પાસે બોલાવ્યો. નરેન્દ્રના હાથમાં એક વિચિત્ર કંઠી હતી. તે ચણોઠી ને આકાંડાનાં કુલની હતી. શ્રીએ પૂછ્યું, કે “કેમ, અત્યારે હું કેવી દેખાઉ છું? મહારા કરતાં કોઇ ખૂબસૂરત છે?” નરેન્દ્રે કહ્યું, કે “મેં જે રાજકુમારીની કાલે તમને વાત કહી હતી તે બહુ વધારે સુંદર છે.” શ્રી કહે, “કદાચ કોઈ સુંદર હશે પણ આ મારી કંઠી છે એવી બીજી કોઇ જગ્યાએ તમે જોઇછો?” નરેન્દ્રે કહે, કે “તમારી કંઠી બહુ મોંઘી હશે પણ મને તો આ મારી જ બહુ ગમે છે. મહારા જેવી

તો આખી દુનિયામાં કોઇ પણ ઠેકાણે નથી. ” શ્રીને લાગ્યું કે કદાચ એની કંઠોમાં ખૂબસૂરત બનાવવાનો જાદુ હશે. એણે કહ્યું, કે “મને તમારી કંઠી આપો.” પણ નરેન્દ્રે કહ્યું, “એમ હું આપું જ નહિ. મને તે બહુજ ગમે છે.” શ્રીયી પોતાના કરતાં કોઇ સુંદર હોય તે ખમાયું જ નહિ. એને બહુ જ અદેખાઇ આવી. પણ પોતાનો ગુસ્સો એણે દબાવી રાખ્યો. પોતાની જાદુઈ કંઠી કરતાં પણ સારી કંઠી ? હવે એનાથી ન રહેવાયું. એટલામાં નરેન્દ્રે કહ્યું, કે “રાજકુમારી આપણે અદક્ષાબદ્ધી કરીએ. તમે મારી કંઠી લ્યો અને હું તમારી લઉં.” જેતુ એ બોલ્યો કે તરત શ્રી કહે, કે “હા, લ્યો.” એમ કહીને એ પોતાની કંઠી કહાડવા માંડી એક પળની અંદર તો શ્રી ગુમ થઇ ગઇ તે પેલી કંઠી ઘાસ ઉપર પડી. તેના ઉપર એક નવું ભૂરા રંગનું રત્ન લટકતું હતું. ખરેખર એ બહુ જ સુંદર હતું. ત્યાર પછી નરેન્દ્ર પોતાની તલવારની અણી પર પેલી કંઠી ભરવીને સૂચી-પ્રભાવ પાસે ગયો.

નરેન્દ્રે રાજાને જાણતે કહ્યું, કે “અમે બાગમાં હતાં અને એકદમ રાજકુમારી ગુમ થઈ ગઈ. તમે એની શોધ કરાવો.” રાજાએ બહુ શોધ કરાવી, પણ શ્રી કાંઈ જડી નહિ. એટલે નરેન્દ્રે કહે, કે “અહિંયા બધા રાજકુમારો ગુમ થઈ ગયા છે. તે કોણે કર્યા છે તે તમને ખબર છે ? ” રાજા કહે, “ ના. ” નરેન્દ્રે કહે, “રાજકુમારી શ્રીએ.” રાજાને બહુજ નવાઇ લાગી. પછી નરેન્દ્રે કહ્યું, કે “હું બધા રાજકુમારોને શોધી આપું છું. ” આ સાંભળીને હજારો લોકો ટોળાબંધ એની આસપાસ વીંટાઈ વળ્યા. એણે પોતાનું ‘ખંજર કહાડયું’ ને પેલી કંઠી પરથી રત્નો તોડવા માંડ્યા. પહેલેજ સપાટે પ્રેમનિધિ નીકળ્યો. પછી રાજેન્દ્ર ને પછી બીજા બધા રાજકુમારો નીકળ્યા. પછી જીતેન્દ્ર નીકળ્યો, એટલે નરેન્દ્ર બહુ ખુશી થયો.

પછી એણે કહ્યું, કે “હવે બધા રાજકુમારોને બચાવનાર છોકરી નીકળશે.” એમ કહીને ખજૂરનો એક સપાટોમાર્ગે એટલે પ્રિયાનના નીકળી. ત્યારપછી એણે કહ્યું, કે “આટલાં બધાંને દુઃખ દેનાર ડાકેણને આપણે નહિ જીવાડીએ.” પછી બધા રાજકુમારો એક બીજાને મળ્યાએટલા ને પ્રિયાનના તથા નરેન્દ્રનો ઉપકાર માનવા લાગ્યા. નરેન્દ્રે પેલી કંઠી રાજમહેલના આગલા બારણા પર લટકાવી જેથી બધા તે જોઈ શકે. પછી સૂર્યપ્રભાવે કહ્યું કે “હું પ્રિયાનનાને મારી છોકરી ગણું છું. થોડા દિવસ રહીને એ નરેન્દ્રને પરણશે.”

એક દિવસ જંગલમાં મોટો લડાકો થયો. બધાને બહુજ નવાઘ લાગી કે થયું શું? ત્યાં જઈને જોયું તો એક વિકાળ ડાકેણ બળી જતી હતી. ત્યાં ગએલા લોકોને એણે પોતાની બધી હકીકત કહી દીધી ને કહ્યું, કે “હવે હું આ દુનિયામાંથી જાઉં છું.” (આ શ્રીવાળી જ ડાકેણ હતી.)

આજે આખા દેશમાં બહુજ ધામધમ હતી. આજે પ્રિયાનનાનું લગ્ન હતું. થોડા દિવસ પછી પ્રિયાનનાને લઈને નરેન્દ્ર અને જીતેન્દ્ર પોતાને દેશ ગયા. ત્યાં એમણે ખાધું, પીધું, અને રાજ કર્યું.

શિરીષ

અમાસની રાતે, પડવાની સહવારે

આસો વદ અમાસની અંધારી રાત હતી. એ અનુપમ જ્યોત્સ્નાની વચ્ચે એક રમણીય હીંચકો બાંધવામાં આવ્યો હતો. નીલ રંગનાં, રેશમી, તેનાં દોરડાં હતાં. દોરડાં ઉપર ન્હાનકડા, ચળકતા દીવા ટીંગાવ્યા હતા. ૧૯૭૭ ની સાલ, એક દેવીના આકારમાં એ હીંચકો ઉપર ઝુલતી હતી. તેણે નીલાંબર પહેર્યું હતું. તેના વાળ છુટા હતા અને માથા ઉપર સોનેરી કોરણ હતી. દીવાના તેજમાં એ સુંદરી મનોહર લાગતી હતી.

આજે એ એના છેલ્લા ઝુલ્યા ખાતી હતી. તેની પાછળ અસંખ્ય થાકેલી સાલોનો ગંજ પડ્યો હતો. તેની આગળ, અગણિત ચળકતી સાલો લાઇનબંધ ઉભી હતી. અગ્રપદ ૧૯૭૮ ની સાલે લીધું હતું. તે હસતે મુખે બેસતા વરસના સહવારની વાદળોત્તી હતી.

૧૯૭૭ ની સાલે ૩૫૯ દિવસ જુદા જુદા વેશ લઇને હીંચકા ખાધા હતા. આજે તેનો છેલ્લો દિવસ હતો, એટલે વિશેષ મહેનતથી તેણે પોતાના આકારને દીવાળીના રૂપમાં શણગાર્યો હતો. કેટલા ઉત્સાહભેર, કેટલા ઉમંગભેર, કેટલી આશાભેર એ સાલ આવી હતી. અને આજે જવાને દિવસે તેના મનની સ્થિતિ કેવી વિચિત્ર હતી ! તેનું મન સુખી હતું તેમજ દુઃખી હતું. તેને આનંદ હતો તેમજ શોક હતો. તે કેટલાંક ધારેલાં કામમાં સફળ થઈ હતી તેમજ કેટલાંકમાં નિષ્ફળ થઇ હતી. ૩૫૯ દિવસના કામ પછી આજે એ તદ્દન થાકી ગઇ હતી. આ દુનિયાને પેલી દુનિયા વચ્ચે ઝોલાં ખાતી હતી.

*

*

*

*

૧૯૭૭ ની સાલ પૂરી થઇ. કાળી રજની ટળી ગઇ. નવા વર્ષની નવી ઉષા મીઠું મીઠું હસતી આવીને ઉભી રહી. તેણે નૂતન વર્ષના હર્ષમાં પોતાને આંગણે રંગભેરંગી, સુગંધી ફૂલડાં વેર્યાં.

ગઇ કાલે રાત્રે જે હીંચકો દીવાળી માટે બાંધ્યો હતો, તે હીંચકો આજે જોવામાં નહોતો આવતો. એની જગાએ ગુલાબી રંગનાં દોરડાંનો હીંચકો બાંધ્યો હતો. તેના પર દીવા નહોતા, છતાં એની શોભા કંઇક ઓરજ હતી. આજી ગુલાબી રંગનો, રૂપેરી કારવાળો સાળુ પહેર્યો હતો. માથામાં ગુલાબનાં ફૂલ ગુંથ્યાં હતાં. તેનું મુખડું એક બાળકના મ્હોં કરતાંયે વધારે નિર્દોષ હતું. હજી તે જગતની મલિનતાથી રંગાઇ નહોતી. સ્વર્ગમાંથી એ સીધી આવી હતી. દીવાળીની દેવી પેઠે એના મનમાં વિરૂદ્ધ પ્રકારની લાગણીઓ એકજ વખતે નહોતી ઉત્પન્ન થતી. એનું હૃદય આનંદથી અશ્વાથી, શુભેચ્છાઓથી અને ઉમંગથી ભરપૂર હતું.

તેણે પોતાના બંને હાથ ઉઘા કરેલા હતા, અને જે તેને નવીન વર્ષના પ્રણામ કરતું તેને હતું એ ખરા મનથી આશીર્વાદ આપતી હતી. હજારો લોકો તેના આ મંગલ આશીર્વાદ લેવા તથા તેનાં દર્શન કરવા આવતા હતા. તે પોતાની સાથે, બધી સાલોના નિયમ પ્રમાણે, ૩૫૯ જુદા જુદા સાળુ લેતી આવી હતી. દરેક સાળુની ઉપર તે દિવસે બનવાના બનાવો ચિતરેલા હતા. કોઈને પણ આ સાળુઓ પહેલેથી દેખાડવામાં આવતા નહિ. વિધાતાએ ચિંતર્યા હતા અને તેણેજ માત્ર જોયા હતા.

અહો, આપણે કેટલા દિવસથી એસતા વરસની વાટ જોતાં હતાં ! આખરે આજે એ આવ્યું.

સૌદામિની

દીવાળી

થોડીવારમાં મારી આસપાસની બધી વસ્તુઓ સ્પષ્ટ દેખાવવા માંડી. મારી ખાત્રી થઇ કે હું એક મોટા પરવાળાના બેટ પર હતી. આ બેટ વીંટીના આધારનો હતો, અને એના વચલા ભાગમાં પાણી હતું. પણ મારે મગજ એટલું બધું ગુંચવાડામાં પડી ગયું હતું કે મને કાંઇજ સમજણ પડતી નહોતી.

એટલામાં માછલીઓનું એક ટોળું આવ્યું. મારી પાસે આવ્યું ત્યારે મને ખબર પડી કે આ ઉડતી માછલીઓ હતી. તેમણે મને પૂછ્યું, તમે અહિંયા ક્યાંથી ? અમારી દીવાળી જોવી છે ? મેં હા કહી, કે મને જોવાનું બહુ મન છે. એટલે એમણે કહ્યું, કે તો અમારાથી છટાં ના પડશો. એટલામાં એક ગુફાળી રંગની માછલી મારી પાસે આવી ને મારી જોડે ઉડવા મંડી. એણે મને ધણું કહ્યું. એ લોકો પણ આપણી પેઠેજ દીવાળી પાળતાં હતાં. હું કંઈ જગાએ હતી તેનું મને જરા ભાન ન હતું. આહ્યા હું અચાનક શી રીતે આવી તે પણ મને યાદ નહોતું. એના કહેવાથી ખબર પડી કે આ બેટ

હિંદી મહાસાગરમાં હતો. આ મહાસાગરનાં બધાં દરિયાઈ પ્રાણીઓ આ બેટ ઉપર દીવાળી ઉજવતાં હતાં. આખા બેટને પુષ્કળ દરિયાઈ ધાસ ને રંગબેરંગી વસ્તુઓથી શણગાર્યો હતો. લીલી લીલને ગલીયા પેઠે જમીનપર પાથરી હતી. અસંખ્ય મોટી તેમજ નાની છીપ, શંખ અને એવી વસ્તુઓ શોભા માટે ગોઠવી હતી. જાત-જાતની લાખો માછલીઓ, કાચખા, કરચલા, મગર, સાપ અને એવાં અનેક દરિયાઈ પ્રાણીઓ કારભાર કરતાં કરતાં, મહાલતાં હતાં. બધાં મને જોઈને આશ્ચર્ય પામતાં હતાં. પણ સૌ કોઈ આ મંગળ દિવસે પોતાના દેશને અને તેટલો સુંદર કરવામાં રોકાયલાં હોવાથી ચાલ્યાં જતાં હતાં. હવે દિવસ લગભગ પૂરો થતો આવ્યો હતો. સૂરજ બહુજ નીચો ગયો હતો. પણ હજી દીવા નહોતા થયા. મારી માછલીના કહેવાથી ખચર પડી કે એ લોકો પણ વાધખારસ, ધનતેરસ, કાળી-ચૌદસ એ બધા દિવસોમાં જુદી જુદી રીતે ઉત્સવો કરતાં હતાં. પણ આપણા કરતાં તદ્દન જુદી રીતે. એણે મને કહ્યું કે મુદ્રિકા-ઉત્સવ અમે દીવાળીને દિવસે કરીએ છીએ. એ સૌથી મુખ્ય ગણાય છે. મેં પૂછ્યું, કે એ ઉત્સવમાં તમે શું કરો છો ? એણે કહ્યું, તમે જોજોને. ધીમે ધીમે બહુ થશે. આપણા દરબારગૃહમાં વીંટી જોવાજ જમએ છીએ. અમે થોડુંક ચાલ્યાં એટલે એક બહુજ ચળકતો મહેલ દેખાયો. આજ દરબારગૃહ હતો. એ આખો છોપતો બનાવેલો હતો. એની અંદર થાંભલા ને એવું જે કાંઈ હતું તે કાંતો પરવાળાનું કે છીપનું બનેલું હતું. આ મહેલમાં એક મોટો દરબારનો ઝોરડો હતો. તેમાં ચળકતા પડદા બાંધ્યા હતા. મુખ્ય વચલું ખારલું હતું. તેના પર મોટાં મોટાં (લગભગ ન્હાની સોપારી જેવડાં) મોતીનાં દાણાનાં તોરણ બાધેલાં હતાં. અને ઝીણાં મોતીનો બહુજ સરસ પડદો હતો. ઝોર-ડાની ભીંત ઉપર ચારે તરફ મોતીની ઝૂલ હતી. વચ્ચેવચ્ચે પરવાળાની બેઠક ગોઠવી હતી. તેની આસપાસ પુષ્કળ ન્હાનાં વાસનાં મૂક્યાં હતાં. ધણાં રત્નોથી જડેલાં હતાં અને થોડાં છીપ કે પરવાળાનાં

હતાં. પેલી એક ઉપર મોતીથી જડેલું એક આસન મુક્યું હતું. તેના ઉપર લાલ અકીકનો પ્યાલો હતો. તેમાં પેલી વીંટી હતી. આસપાસ અસંખ્ય છીપ, શંખ ને એવું બધું ગોઠવ્યું હતું. અમે આ બધું જોતાં હતાં એટલામાં બધા દીવા પ્રગટાવી દેવામાં આવ્યા હતા. સામે દીવા ઉંચી દીવીઓમાં બળતા હતા. બહાર વાળું વાગતાં હોય એવું સંભળાતું હતું. પેલી માછલીને પૂછતાં અપ્પર મડી કે એ તો મોજાનો અવાજ હતો. મને લાગ્યું કે મોજાં તાલ સાથે સંગીત આલાપતાં હતાં.

આખો ચોરડો બધાં, જાતજાતનાં દરિયાઈ પ્રાણીઓથી ભરાઈ ગયો હતો. આટલાં બધાં પ્રાણીઓમાંથી મને બહુજ થોડાંનાં નામ અપ્પર હતાં. મેં જોયું કે આ બધાં વીંટી જોઇને બહાર નીકળતાં હતાં. અમે પણ બહાર આવ્યાં, કેમકે હવે મુખ્ય બનાવ બનવાની તૈયારી હતી.

બહાર તો કાંઈ કહેવાય નહિ એટલા દીવા હતા. એટની વચ્ચેના પાણીમાં કોપરાની કાચલીઓમાં દીવા સળગાવીને તરતા મૂકી દીધા હતા. આપણાથી આકાશના તારા ગણાય તો આ દીવા ગણાય.

અહિયા તો પવન પણ બહુ સરસ હતો. અમે મોજાંનો અવાજ વધારે મધુરો લાગતો હતો. વળી એક જાતની લીલને સૂકવીને એનો ધૂપ કર્યો હતો. તેની સુબડને પણ હઠાવે એવી વાસ આવતી હતી. મને એમ થયું ખરું, કે આટલાં બધાં નાળીએર ક્યાંથી લાવ્યાં હશે. પણ માફ આવ્યું કે દરિયાના એટ ઉપર અસંખ્ય નાળીએરી ઉગે છે. માછલીએ મને કહ્યું, કે આજે તો અમારે કોપરાનું મહાત્મ્ય ગણાય. થોડી વારમાં પેલાં બધાં પ્રાણીઓ બહાર આવ્યાં. થોડાંએ પેલું આસન ઉચકેલું. પછી થોડાં જણાં એક છીપની હોડીમાં પેલી વીંટીવાળું આસન લઈને બેઠાં; ને હોડી પાણીની જગ્યાએ ગઈ. ત્યાં હોડીને

ઉભી રાખી ને એટ ઉપરનાં પ્રાણીઓના આનંદધોષ વચ્ચે વોટી દરિયામાં નાખી દીધી. મેં આમ કરવાનું કારણ પૂછ્યું ત્યારે માછલીએ કહ્યું, કે સમુદ્ર આપું વરસ રક્ષણ કરે એટલા માટે એ લોકો આમ કરતા હતા.

આવું અને બીજું બધું પણ મને બહુ નવાઈ જેવું લાગતું હતું. પછી બધાને કાપડે, મીઠું ને મોતી વહેંચ્યાં. પેલી માછલીએ કહ્યું કે પહેલા દિવસોમાં છીપ, શંખ ને એવું બધું વહેંચાયું હતું.

આપણને કાષ્ઠપણ વખત ખ્યાલ ના આવે કે દરિયાઇ પ્રાણીઓ પણ દીવાળી ઉજવતાં હશે. અને તે પણ આવી સુંદર રીતે !

(અંતિમ)

શિરીષ

બેસતું વરસ

[અરુણ અને દેવયાની મારા એક મિત્રનાં બહુજ આનંદી છોકરાંઓ છે. ગયે વરસે એમણે દીવાળીની રજા કેમ ગાળેલી તે અરુણની નોંધપોથીમાંથી મેં અચાનક વાંચ્યું. તેઓ બહુ બૂલકણાં છે એટલે નોંધપોથી ડેકાણે નહોતી મૂકી. મારા મિત્રના ટેબલ પરજ લખેલી તે ત્યાંને ત્યાંજ બૂલી ગયેલાં. નોકરે તે ખાનામાં મૂકેલી. તે મને અચાનક થોડા દિવસ પરજ જડી. એમાંથી એકલા બેસતા વરસના દિવસનો લાગજ હું શબ્દે શબ્દે ઉતારીશ. પણ બેઝણી વિગેરે સુધારીને.]

બેસતું વરસ

આજે બેસતું વરસ ! એટલે ૧૯૭૭ ! અત્યારે બપોરના બે વાગ્યા છે. એટલે નવું વરસ હજી અગીઆરજ કલાકનું છે, કેમકે

મા કહેતાં હતાં કે સવારે ત્રણ વાગેથી દિવસ શરૂ થાય. કાલે રાતનાં—
દેવી કહે છે કે બીજી લીટીથી લખ.

કાલે રાતનાં મા કહેતાં હતાં કે ખેસતા વરસે જે કામ કરીએ તે આખું વરસ કરવું પડે. આજે રહવારમાં મા અમને ઉઠાડવા આવ્યાં. મેં પૂછ્યું, કે “ મા, કેટલા વાગ્યા ? ” એમણે કહ્યું,, “ ત્રણ. ” એટલે મેં કહ્યું, ‘ હા, ઉઠું છું. ” પછી મા તો ગયાં, એટલે હું ઉઠીને દેવીના પલંગ પાસે ગયો. દેવી જાગતી હતી, પણ સૂઈ રહી’તી. મેં કહ્યું, “ દેવી, આજે ત્રણ વાગે ઉઠીશું તો આખું વરસ દરરોજ ત્રણ વાગે ઉઠવું પડશે. ” દેવી પણ આ સાંભળીને ગભરાઈ ગઈ. પછી અમે બંને પાછાં સૂઈ ગયાં, કે “ દરરોજ ત્રણ વાગે ઉઠવાનું બહુ અઘરું પડશે. તેના કરતાં આજેજ છ વાગે ઉઠીએ તો આખું વરસ ત્યારેજ ઉઠાય. ” પાંચેક મિનીટ થઈ એટલામાં દેવીએ ખૂંસ પાડી, “ અરણ્ય, આમ આવ તો. ” હું ગયો એટલે એણે મને કાનમાં કંઈક કહ્યું. ત્રણ ચારવાર મેં પૂછ્યું “ શું ? શું ? ” ત્યારે આખરે એ જરીક જોરથી બોલી, કે “ મા જોડે સરત કરીએ કે દરરોજ છ વાગે ઉઠવાનું હોય તો આજે વહેલાં ઉઠીએ; નહિ તો નહિ. ” હું બહુ ખુશી થઈ ગયો ને કહ્યું, કે “ એ બહુ સારું. ”

પછી અમે બંને સૂઈ ગયાં. થોડીજ વારમાં મા પાછાં આવ્યાં અને કહ્યું, કે “ અરે છોકરાંઓ, હજી નથી ઉઠ્યાં ? ” એટલે અમે બંનેએ સાથે અમારી સરત કહી સંભળાવી. માને બહુજ હસવું આવ્યું. (અમે જ્યારે કંઈ પણ કહીએ છીએ, ત્યારે માને તો હસવુંજ આવે છે.) તેમણે કહ્યું, “ વારૂ, રોજ મોડાં ઉઠજો. પણ આજે તો જલ્દી કરો. ” પછી મા ગયાં, એટલે દેવી કહે, કે “ જો, મને કેવી સારી રીત સૂઝી. એ તો નવ વરસના યાઓ ત્યારેજ એવું સૂઝે.

તમારાં જેવાં નાનાંને શું ? ” એટલે મને યાદ આવ્યું કે આજે તો પાછી દેવીની વરસગાંઠ ! એ તવ વરસની થઈ. હું તો હજી સાતજ વરસનો ને મારી વરસગાંઠ લાઠરવા સુદ ચૌદસે. દેવીએ કહ્યું કે, “ એસતા વરસે કે દીવાળીના દિવસોમાં જન્મે તેજ છોકરાં સારાં હોય. દીવાળીના દિવસોમાં કેવું સરસ સરસ બાવાનું હોય. ” તેને મેં કહ્યું કે, “ તારી વરસગાંઠ તો વહ પખવાડીઆમાં ને ? મારી તો અળવાળીઆમાં, ” એમ અમારી તકરાર ચાલી. પછી તો એક બીજા પર તકીઆની ફેંકફેંકી ચાલી. અવાજ સાંભળીને મા આવી પહોંચ્યાં. અને કહ્યું કે, “ એસતા વરસે સુવારના પહેરમાં તોફાન ! ”

પછી અમે નીચે ગયાં, ને દાતણપાણી કર્યું. એટલામાં તો સિંધુકાકા અને અંશુકાકા દોડતા દોડતા આવ્યા, ને અમને બન્નેને ઉચકીને બહાર લાઈ ગયા. અમે જોયું તો એટલાપર દારૂખાનાનો ટોપલો પડેલો ! અમે બન્નેએ સાથેજ પૂછ્યું કે, “ અત્યારે ફટાકા ! ” એટલે એમણે કહ્યું કે, “ હા, અત્યારે રાતજ છે ને ! જીવોને, અંધારું છે ને ? ” પછી અમે તો ખૂબ ફટાકા ફોડ્યા. મેં એક ફાડી ને બપોર પણ સળગાવેલાં, ને લવીંગીયાની બહુજ લૂઓ ફોડેલી. પેલો વિષજી છે, તે તો બાર વરસનો છે. પણ હજી ફુલફેરજ હાથમાં ફોડે છે. ફટાકડા પણ નથી ફોડતો. એને બહીક લાગે છે. હું કહું છું કે એ બાયલો કહેવાય. દેવી પણ એના કરતાં તો જખરી.

લગલગ કલાક અમે દારૂખાનું ફોડયું. પછી માએ દેવીને માથું હોળવા બોલાવી ને મને કહ્યું કે, “ ન્હાવા જા. ” મને બહુજ નવાઈ લાગી કે આટલા વહેલાં ન્હાવાનું ! હું ન્હાઈ રહ્યો ને બહાર પુખાફોઈ સાથીઆ પાડતા હતા તે જોવા ગયો. મેં

કહ્યું, “ મને થોડો લોટ આપો. ” એમણે કહ્યું કે “ ના, તું તો વેરે ને બધું બગાડે. ” (હું બધું બગાડુંજ એમ બધાં કેમ ધારતાં હશે ?) થોડી વાર પછી ફોષ જોતાં ન હતાં ત્યારે મેં થોડો લોટ પ્હરણુમાં લીધો. પછી ફોષ અંદરથી કાંઈ લેવા ગયાં એટલી વારમાં મેં તો પગથીયાં આગળ ખૂબ ચિચામણો પાડ્યાં. આમ લીંટી દોરી, ને તેમ દોરી; અને ચકરડાં દોર્યાં (માણુ-સોનાં મ્હોં હજી મને આવડતાં નથી) ને પછી ડાહ્યો થઈને ખેસી ગયો. એટલામાં ફોષ આવ્યાં. મેં જાણ્યું કે મેં એમની મહેનત બચાવી છે, એટલે એ જરૂર મને સાબાશી આપશે. પણ એ તો એટલામાં ખૂમાખૂમ કરવા મંડ્યાં ને મને વઢ્યાં. ખૂમ સાંભળીને મા પણ આવ્યાં. મા કહે, કે “ જો બધી જગા બગાડી. ” (મેં તો આવાં સારાં ચિત્રો દોરેલાં ને જગા બગાડી કેમ તે સમજણુ નથી પડતી) પછી કહ્યું કે, “ સાફ કરી નાંખ ”. એટલે મેં કહ્યું કે “ અજવાળા સુધી રહેવા દો. ચકલી આવતીને લોટ છે એટલે ખાઈ જશે. આ ઉપાડવાનું તો બહુ અમ્મરું છે. ” આ સાંભળીને મા ને ફોષ બંને હસી પડ્યાં, ને કહ્યું કે “ આ તો લોટ નથી, ચૂનો છે. ” (મને થયું કે ઓતારીની ! આટલો વખત સુધી લોટજી જાણતો હતો પણ ચૂનાનો ભૂકો બડો લુચ્ચો લાગે છે, તદ્દન લોટ જેવો લાગે છે.) પછી મેં તો જેટલો ચૂનો ઉપડયો તેટલો ઉપાડ્યો. તો પણ ઘોળા ઘોળા ડાઘા જમીન પર રહીજી ગયા, એટલે અંદરથી પાણી લઈ આવ્યો ને એનાપર છાંટ્યું. તો પણ બરાબર ગયું નહિ. એટલે હું તો જોરાવર પાસે ગયો. (જોરાવર અમારો નોકર છે. મને તે બહુ ગમે છે, કારણ કે થોડો થોડો રમવું હોય અને દેવી કામમાં હોય ત્યારે એ મારી સાથે રમે છે. એને બધું આવડે છે. જે કહો તે કરી આપે.) મેં તેને બધું કહ્યું. એ તો વાસણુ માળવાની થોડી માટી લઈને બહાર આવ્યો ને ત્યાં ઘોળા ઘોળા ડાઘા હતા ત્યાં બધે એ માટી લગાડી દીધી. એક

મિનીટમાં તો એ બધા ડાઘા ચાલ્યા ગયા. પછી હું બહુજ ખુશી થતો થતો ફાઇ પાસે ગયો ને સાફ કરેલી જગા બતાવી. એટલે ફાઇ બહુ ખુશી થયાં ને મને બોફી લીધી. પછી દેવી નાહીને આવેલી એટલે અમે બંને ઉપર ગયાં ને લૂગડાં પહેરી તૈયાર થયાં. આજે મારે ધોતીઈ પહેરવાનું હતું, એટલે મને ઝાગતું હતું કે હું બહુજ મોટો થયો છું. લૂગડાં પહેરીને હું નીચે ગયો. જ્યેનું તો દેવી મા પાસે ઉભી ઉભી કાંઈ તકરાર કરતી હતી. એને મારી માફક ધોતીઈ ને પહેરણું પહેરવાં હતાં અને મા એને ઓઢણી ને એવું એવું આપતાં હતાં. પછી મેં કહ્યું કે, “મા, દેવીને ધોતીઈ-જ આપો. ધોતીઈ પહેરે છે ત્યારે એનાથી બરાબર દોડાય છે, નહિતો તે ઓછું દોડે છે ને રમવાની મજા નથી પડતી.” એટલે માએ હા કહીને મ્હારા જેવાં કપડાં કઢાડી આપ્યાં. (દેવી ઘણીવાર મ્હારા જેવાં કપડાં પહેરે છે. ઘરમાં તો દરરોજ.)

પછી અમે બાપુ, મા, કાકા, ફાઇ ને બધાંને પગે લાગ્યાં ને આશીર્વાદ લીધા.

પછી—હવે દેવી મારે બદલે નોંધપોથીમાં લખે છે, કેમકે મને થાક લાગે છે ને ઝડપથી લખાતું નથી. થોડીવારમાં તો મા બોલાવશે. હું જે બોલું છું તેજ દેવી લખે છે.

પછી બધાં દૂધ પીવા ગયાં. આજે પણ દૂધ સાથે બહુજ સરસ સરસ ખાવાનું હતું. સૂરણુ પણ હતું. દેવી કહે છે કે, “બે-સતા વરસે તો સૂરણુ હોયજ. ”

હાથ ધોવા ગયાં ત્યારે તો બહુ ગમ્મત પડી. દેવીને હું દોડતાં દોડતાં ન્હાવાની ઓરડીમાં ગયાં ને નગમાંથી હાથ ધોયા ને પાછાં જતાં હતાં એટલામાં જ્યેનું તો એક ખૂણે એક મોટા તપેલામાં ઠંડું પાણી મૂકેલું હતું. હું તો બીંત ઉપર હાથ ટેકવીને તપેલાની કાર પર

ચઢી ગયો, અને ચકર ચકર ચાલવા મંડ્યો. દેવી પાસે ઉભી રહીને હસતી હતી. એટલામાં તો શું થયું તે હું ધડાક દમને પાણીમાં પડ્યો, ને એટલા બધા ઊંટા ઉડ્યા કે દેવી પણ બધી પલળી ગઈ. અવાજ સાંભળીને મા, ફાઈ કાકા, બાપુ બધાં દોડી આવ્યાં. મને તો એમજ થયું કે જાણે પાણીમાં ડૂબી જઈશ અને દેવી પણ ગભરાઈ ગઈ. સિંધુકાકાએ મને જ્યાર કહાડ્યો. મા ચ્હીડાયાં તો બહુ, પણ ખેસતું વરસ હતું એટલે વઢયાં નહિ. પછી બાપુ અમને ઉપર લઈ ગઈ ને કપડાં બદલાવ્યાં.

પછી માએ કહ્યું કે, “ચાલો હવે મંદિરે. પણ ડાહ્યા થજો. ” એટલે અમે બધાં સાથે ચાલ્યાં. અડધે રસ્તે ગયાં એટલે દેવીને એની ‘ સંઘા ’ યાદ આવી. (સંઘા એ દેવીની ઢીંગલી છે અને બહુ માનીતી છે.) દેવી કહે કે સંઘાને મંદિરે ન લઈ જઈએ તો મહાદેવનો આશીર્વાદ એને ન મળે, ને બાપડી સુખી ન થાય. કેમકે મા કહેતાં તનિ કે ખેસતા વરસને દહાડે મહાદેવનાં દર્શન કરીને આશીર્વાદ લઈએ તો જ આખું વરસ સુખમાં જાય. આ ઉપરથી અમે બંને જણુ વિચારમાં પડ્યાં કે હવે કરવું શું ? મારો રમકડાનો ઘોડો છે તે પણ પ્રાણી કહેવાય, એટલે એને પણ મંદિરે લાવવો જોઈએ. બીજાં રમકડાં તો વાગ્ગ, મોટરો, ગાડીઓ, ખેલ એવું એવું છે. તે કાંઈ પ્રાણી કહેવાય ? જો માને બધાંને કહીએ તો હસે કે “ ના ” કહે. એટલે મેં દેવીને કહ્યું, “ ગભરાતી ના. હું કહું તેમ કરજો. ” એટલામાં મંદિર આવ્યું. ત્યાં બહુ બીડ હતી. સારો લાગ જોઈને મેં દેવીનો હાથ ખેંચ્યો ને અમે બાબુની ગલીમાં વળી ગયાં, ને ઘર તરફ દોડ્યાં. ઘેર જઈને સંઘા, ઘોડો બધું લઈને પાછાં દોડતાં દોડતાં મંદિર આગળ આવ્યાં. પહેલાં તો મા કાંઈ જડેજ નહિ. એટલામાં જોયું તો મંદિરના એટલા પર ટાળું મળેલું હતું. અમે ધીમેથી ત્યાં થઈને જતાં હતાં, એટલામાં અંશુકાકાએ એકદમ

૧૧રો હાથ પકડ્યો ને કહ્યું, “ આ રહ્યાં ! ” પછી કાકા અમને
 રેલા ટોળા આગળ લેઈ ગયા. ત્યાં મા ને ફોઈ હતી. તે અમને ભેટી
 પડ્યાં ને પૂછ્યું કે “ તમે ક્યાં ગયેલાં ? ” ત્યારે અમે બધું કહ્યું.
 બધા લોકો ખૂબ હસ્યા. પછી અમે મંદિરમાં ગયા ને ખૂબ ઘંટ વગાડ્યા.
 પાછા આવતી વખતે તો સિધુકાકાએ અમારા હાથ પકડેલા, કે
 ખોવાઈ ના જઈએ. રસ્તામાં અમારે સગાંને ઘેર થઈ જવાનું હતું.
 માસીને ઘેર ગયાં પણ ત્યાં અમે અંદર ન ગયા. જહાર મલયભાઈ
 કટાકા ફોડતા હતા તે જોવા રહ્યા, એટલામાં મલયભાઈનો પાળેલો
 કુતરો ‘ સુંદર ’ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. અમે એની જોડે રમતાં તો
 એટલામાં મલયભાઈને માસીએ ખોલાવ્યા, એટલે એ અંદર ગયા.
 અમે તો બંધુકીઆની એક લુમ પડેલી તે લઈને, સુંદરની પૂંછડીએ
 ખાંધી ને પછી સળગાવી મૂકી. થોડીવારમાં તે બંધુકીઆના અ-
 વાજે, તે સાથે ગભરાયલા કુતરાના અવાજે, ને અમારા બંનેના
 હસવાના અવાજેથી મહોલ્લો ગાજી ઉઠ્યો. મલયભાઈ, માસી
 વગેરે, ‘ સુંદરને શું થયું ’ કરતાં જહાર આવ્યાં ને માસી તો
 સુંદરને જોઈને ચીસાચીસ કરવા લાગ્યાં. ને મા ને ફોઈ
 અમને વઢવા મંડ્યાં. અમે તો વીલાંવટ પડી ગયાં. તો પણ
 સુંદરને જોઈને અંદરથી તો બહુ હસવું આવતું હતું. આખરે લુમ
 છેક કુટી રહી ત્યારે સુંદર છૂટ્યો. પછી માએ અમને ઘેર મોકલી
 દીધાં. અમે તો અલબત્ત બહુ ખુશી થયાં, કેમકે બધાંને ઘેર ડાહ્યાં
 થઈને ખેસવું કેમ ગમે ? ઘેર બાપુ ને કાકાઓ દિવાનખાનામાં
 ખેડેલા ને લોકો મળવા આવેલા હતા, એટલે અમે ઉપર ગયાં.
 હજી બહુ બેઠું હતું તો પણ અમને તો ભૂખ લાગેલી, એટલે
 પાછાં રસોડામાં ગયાં ને બાઈએ બહુ ના કહી તો પણ દીવાળીનું
 ખાવાનું કાઢીને ખાધું. પછી બાગમાં રમવા ગયાં. આજે માળી કે
 કાકા નહોતું એટલે મોટો નળ ઉધાડવાની ના કહે કોણ ? નંજ

ઉઘાડતાં બહુ મ્હેનત પડી. એ જાણુ એનાપર લટક્યાં ને ખૂબ જોર કર્યું ત્યારે નળ ઉઘડ્યો. તે પણુ એવી રીતે કે અમે બંને તરબોળ પલળ્યાં. ગભરાતાં ગભરાતાં બાપુ ના જીવે એમ અમે ઉપર ચઢી ગયાં, કપડાં કઢાડ્યાં તે તરકામાં સૂકવ્યાં. ને બીજાં ધરનાં કપડાં પહેરીને નિરાતે બાગમાં રમવા ગયાં. નળ આગળ તો હવે ન્હાના બહેણા જેવું થયેલું એટલે ન્હાવાની ખૂબ મજા પડી. કાદવમાં પડીએ ને નાહીએ, પડીએ ને નાહીએ. પછી બહુ ચાક્યાં એટલે ફરીથી લૂગડાં બદલ્યાં ને બધાં પલળેલાં લૂગડાં એવી જગાએ સૂકવ્યાં કે કોઈ જીવેજ નહિ.

પછી અમે દરવાજા આગળ ઉભાં ઉભાં રસ્તાનાં માણસો જોતાં હતાં, એટલામાં મા આવ્યાં. માએ અમને મલયભાર્ષના કુતરા માટે ખૂબ ઝાંટક્યાં.

એટલામાં જમવાની વખત થઈ એટલે અમે જમવા ગયાં. અમારા રસોઇ કરનાર ભટ્ટ છે. તે ચાલે છે ત્યારે એની ચોટલી ઉંચીનીચી ફૂટે છે, તે જોવાની અમને રોજ બહુ મજા પડે છે. મને થયું કે આજે જરી એને વધારે ફૂદાવીએ તો આખું વરસ સારી રીતે ફૂટે. એટલે ઉનું ઉનું શાક લઈને વચ્ચે નાંખ્યું. ભટ્ટ પીરસતા હતા, એટલામાં એમનો પગ અજાણતાં શાક પર પડ્યો ને એવા દાઝ્યા કે હુપ કરીને ફૂદ્યા. ખરેખર ! એની ચોટલી તે વખતે બહુજ સરસ ફૂદી, ને હું ને દેવી તો તે જોવામાં ને હસવામાંજ રોકાયાં. તે બહુ વાર પછી જોયું કે જમીનપર શાક વેરાયેલું ! ત્યારે જ ખબર પડી કે ભટ્ટ ફૂદ્યા ત્યારે એમના હાથમાંથી શાકની તપેલી પડી ગયેલી. આ હા હા હા કેવી મજા ! હું ને દેવી તો જે હસ્યાં ! જે હસ્યાં !

જમીને અમે બહાર આવ્યાં, ત્યારે ટપાલ આવેલી હતી. અમારા પશુ આજે તો મહુજ કાગળો આવેલા હતા. અમારા બધા દોસ્તદારોના, મોટા કાકાના છોકરાઓના, મામાની છોકરીઓના ને બધાંના. અમે પશુ કાલે બધાંને લખેલા.

તે વાંચીને અમે નોંધપોથી લખવા બાપુના ઓરડામાં આવ્યાં. હવે થોડીવાર પછી માસ્તર આવશે. મા કહે છે કે આજે તો બપોરું જ જોઇએ. નહિતો આખું વરસ લપ્સ્યા વગર જાય.

સાંજના અમારે અસ્તિકા નહીને પેલે કિનારે હોડીમાં બેસીને જવાનું છે. ત્યાં પેલું વડનું ઝાડ છે તેની નીચે ઉભાથી કરવા જવાનું છે. ત્યાંજ ફટાકડા ફોડવાના છે. ખૂબ મજા પડશે.

હવે તો દેવીના પશુ હાથ દુઃખે છે. એટલે બસ. દેવી, મને લાગે છે કે આજે આપણે સહવારેથી તોફાન ને મજાજ કર્યાં છે. એટલે આખું વરસ તોફાન ને મજામાંજ જશે. હવે લખ કે આ વાંચે તેને, “ નવા વરસની મજા ”—અરજી તરફથી ને દેવી તરફથી પશુ.

અંદ્ર

ઉદાર મદદની અસર

કોઈ એક બંગલાના બાગમાં સાત વરસની એક છોકરી રમતી હતી. એનું નામ શાન્તા હતું. એની પાસે બતકનું એક ન્હાનું બચ્ચું હતું. બચ્ચાને તે ખવડાવતી હતી, અને કાંઈ બોલ્યાં કરતી હતી. જાણે બતકની સાથે વાતો કરી આનંદ પામતી હોય એમ જણાતું. બંગલાની પાસે ખુલ્લું મેદાન હતું, તેમાં છોકરાંઓ ગેડી-દડો રમતાં હતાં. શાન્તા બતકની સાથે રમવામાં રોકાઈ હતી, તે વખતે એ મેદાનમાંથી ગમડતો ગમડતો એક દડો તેના તરફ આવ્યો. પાછળ એક છોકરો દોડતો આવતો હતો. બંગલા નજીક આવીને તેને દડાની શોધ કરતો જોઈ, શાન્તા બોલી, “ભાઈ, તમારો દડો અહીં વાડમાં પડ્યો છે.”

તે છોકરો ધીમે રહીને દડો લેતો હતો તેવામાં એની નજર બતક પર મળી. તેણે પૂછ્યું, “બેન આ બતક તમારું છે?” શાન્તાએ એક-દમ બતકને સોડમાં લપટને કట్టి, “હા, એ મારું છે. મારા બાપાજીએ મને આપ્યું હોય છે.”

છાકરો બોલ્યો, “મારી બેનની પાસે આવું બતક હતું તે બોવાઈ ગયું છે. તે વખતે અહિં આવ્યું હોય, એમ ધારી મેં પૂછ્યું હતું. અમે અહિંથી ચોથા બંગલામાં રહીએ છીએ.” શાંતાએ બતકને જરા વધારે સોડમાં બાલ્યું.

“જો એ વેચીને બીજું લાવવું હોય તો તમે કહો તેટલી કિંમત આપીશ. તમારી બાને પૂછી જુઓ કે બતક વેચવું છે કે કેમ ?”

શાંતા કહે, “ના, મારી બા કહે તો યે નથી વેચવું. એ તો માફ છે.” છાકરો દડો લઇને વિદાય થયો. થોડી વાર પછી શાંતાનો ભાઈ વિનોદ ફરતો ફરતો ત્યાં આવ્યો. કાંઈ પણ બોલ્યાઆલ્યા વગર એ ઉભો જ રહ્યો.

શાંતા બોલી, “વિનોદ, જો આ બતક આજે એને ખવડાવવા કેમ નથી આવતો ?” વિનોદે જવાબ આપ્યો, “આજે હું મોટી ચિંતામાં પડ્યો છું.”

“વિનોદભાઈ, મને કહે. કાંઈને નહિ કહું,” શાંતા એકદમ બોલી ઉઠી.

વિનોદે પોતાની વાત શરૂ કરી. “આજે હું નિશાળે ગયો હતો ત્યારે સાથે એક ગાફળ લેતો ગયો હતો. રમના વખતમાં હું કાંકરા ફેંકતો હતો તેમાંનો એક કાંકરો નિશાળની પાસેના એક માણસના પોપટને વાગ્યો, અને પોપટ મરી ગયો. પેલો માણસ એકદમ દોડી આવ્યો ને મને ધમકાવવા લાગ્યો. મારી પાસે એ પોપટની કિંમત માગે છે. કાંકરે હું એને એ રૂપિયા નહિ આપું તો એ માસ્તરને કહી દેશે અને માસ્તર બાપાજીને પીટી લખાશે. હવે એ રૂપિયા લાવવા ક્યાંથી ? બાપાજી પાસે કેમ મંગાય ? હમણાંજ પંદર દિવસ ઉપર ફંક થયો હતો ત્યારે એક રૂપિયા માગવો પડ્યો હતો.”

શાન્તા કહે, “વિનોદભાઈ, હું આપીશ. ગભરાતો ના.” વિનોદ પળવાર દુઃખ ભૂલી ગયો ને હસીને બોલ્યો, “તું શું આપે ? તારી પાસે શું ધણ છે ? ”

શાન્તાએ કાંઈ જવાબ આપ્યો નહિ. સ્નેહ અંધારું થયું એટલે ખતકને લઈને તે ચોથા બંગલા તરફ ચાલી. રસ્તામાં બહીક લાગતી હતી, છતાં તેણે ધીમે ધીમે બંગલામાં જઈ પૂછ્યું, “ તમારે આ ખતક વેચાતું લેવું છે ? ”

સાંજે દડો શોધવા આવેલા છોકરાએ પોતાના આપાને જઈ વાત કહી.

તે બોલ્યો, “બહેન, તારે શું લેવું છે ખતકનું ? ” શાન્તાએ જવાબ આપ્યો, “ બે રૂપીઆ. ”

બે રૂપીઆ લઈને શાન્તાએ ચાલવા માંડ્યું. જતાં જતાં ખતક સાસું નેતી હતી. એની આંખમાં આંસુ ભરાયાં હતાં. ઘેર જઈ વિનોદને મળી, ને તેના હાથમાં બે રૂપીઆ મૂક્યા.

વિનોદને નવાઈ લાગી અને પૂછ્યું, “ શાન્તા, ક્યાંથી લાવી તું આ રૂપીઆ ? ” શાન્તાએ બધી વાત કહી. વિનોદ આંખ લૂછતો લૂછતો બોલ્યો, “શાન્તા, તું બહુ બલી છે. હવે હું કોઈ દહાડો કાંઈ પણ તોફાન નહિ કરું. ”

બીજે દિવસે સ્થવારમાં વિનોદ બાગમાં ફરતો હતો. એની તોફાન કરવાની વૃત્તિ તદ્દન દબાઈ ગઈ હતી. માસ્તરના મારથી કે પિતાના કપકાથી ન બની શકત તે બાળકી શાન્તાએ કરેલ ઉદાર ઉપહારથી અર્થ શક્યું.

વિનોદની હાજિ એક ખતકપર પડી. “શાન્તા પાસે જઈ બોલ્યો, શાન્તા, “ તારું ખતક તો આ રમે. ”

શાન્તાએ બાગમાં જોયું તો ખતક પોતાનું જ જણાયું.

ભાઇબહેન વિચારમાં પડ્યાં. આખરે વિનોદ બોલ્યો, ‘તું આપી આવી, એ બતક તો એ માણસનુંજ હશે. અહિં ફરતું ફરતું આવેલું તેને અંધારામાં તારૂં ધારી, તું લઇ ગયેલી.’”

શાન્તા અને વિનોદનું મોહાફું લેવાઇ ગયું. એ રૂપીઆ પાછા આપવા જોઇએ એમ નક્કી કર્યું. શાન્તા એ રૂપીઆ લઇને ગૃહસ્થને ઘેર ગઇ તે બધી હકીકત કહી. વીલે હોંડે એ રૂપીઆ પાછા આપ્યા. એ ગૃહસ્થને શાન્તાએ બતાવેલા પોતાના ભાઇ પ્રત્યેના રત્નહ અને ઉદારતાથી ઘણું આનંદ થયો. તેને માથે હાથ મૂકી તે બોલ્યા, “બહેન, ત્હારૂં બતક નથી તેમાં શું થઇ ગયું? અમારૂં બતક તું ખોળી લાવી અને આપી ગઇ એટલે એ એ રૂપીઆ તને મળવા જોઇએ. એ એ રૂપીઆ ખુશીથી લઇ જા. કોઇ કોઇ વખત આપણી મનોહરા સાથે જરૂર રમવા આવજે, હોં”.

શાન્તા ખુશીથી ઘેર ગઇ, તે વિનોદને એ રૂપીઆ આપી બતકની સાથે રમવામાં ફરી ગુંથાઇ.

(અનુવાદ)

તરંગિણી.

ઉપા

ઉપા એના પિતાની બહુ લાડકી હતી. લાડમાં તે તેને સંખ્યા પણ કહેતા. ઉપાને તેની સખી થવા ઇચ્છતી ચંદ્રિકા ઉપર બહુ જ દ્રેષ હતો, કારણ કે ચંદ્રિકા ને ઉપામાં રૂપમાં કોણ અઢે તે કહેવું અશક હતું.

પરોઢમાં વૃદ્ધ પિતાના રથની આગળ હરણની માફક દોડતી ઉપા આવતી ને પિતા આવે ત્યાં સુધી રંગબેરંગી ચિત્રો ચિતરતી. પણ થોડી વારમાં તેના પિતા આવી પહોંચતા ને ઉપા લગ્ન પામી પોછી મૂકી દઇ દીબી થઇ જતી. તેનું મુખ લાલ થઇ જતું. ધીમે ધીમે લાલાસ વધી જતી ને પછી પિતાને મૂકી ઉપા સખીઓ જોડે રમવા દોડી જતી.

આખો દિવસ કામ કરી કંટાળેલા પિતાને તેડવા પુત્રી આવતી ત્યારે ત્હેને લાડમાં તે સંખ્યા કહેતો. સંખ્યાના દર્શન માત્રથી પિતાનો

આખા દિવસનો થાક ઉતરી જતો. તે રથમાં બેસતો એટલે ફરી સંધ્યા ચિત્રો ચિતરવા બેસતી. તે બન્નેની મૈત્રી તો ખરેખર અનુપમ હતી. અત્યારે તે નિરાંતે બેસતી, કારણ તેને કાંઈ ઉતાવળ નહોતી.

ધીમે ધીમે પૂર્વ દિશા તરફથી સંધ્યા સાથે મૈત્રી બાંધવા મથતી ચંદ્રિકા અદ્દર પગલે આવતી. તેને જોઈ સંધ્યાનું વદન લાલ બની જતું ને તે નાસી જતી.

વિનોદિની

જાદુઈ શેતરંજી

એક મુસલમાન સરદારને ત્રણ ખૂબસૂરત છોકરા હતા. એ ત્રણેને પોતાની પિત્રાર્ધ જ્ઞેન ઉપર ધણો પ્રેમ હતો. એક દિવસે તેમના આપે તેમને બોલાવીને કહ્યું:—“મને અદ્ભુત વસ્તુનો શોખ છે, તે તમે જાણો છો. મને જે સૌથી અદ્ભુત ચીજ લાવી આપશે તેને હું તમારી પિત્રાર્ધ જ્ઞેન સાથે પરણાવી આપીશ. ” આપણે એક વરસને અંતે એક જગાએ મળીશું એવો વિચાર કરી ત્રણે શાહજાદાએ મુસાફરી કરવા નીકળ્યા. શાહજાદો હુસેન સૌથી મોટો હતો તે વીસનગર ગયો. ત્યાં તેણે એક ફેરીઆ પાસે એક બહુજ સારી શેતરંજી બેઠી. તેની કિંમત સોનામહોરની ચાળીસ થેલીઓ જેટલી હતી. શાહજાદાએ પેલા ફેરીઆને કહ્યું કે:—“આ શેતરંજી માટે આ કિંમત ધણી કહેવાય. ” ફેરીઆએ કહ્યું કે—“એ બહુ ના મળાય. તમે તેના ઉપર બેસો અને મમે તે કાંઈ વિચાર

કરી જીએ.” શાહજહાં તેના ઉપર એકો ને તેણે પોતાના સુવાના ઓરડામાં જવાનો વિચાર કર્યો. તરતજ એ પોતાના આપના મહેલના સુવાના ઓરડામાં આવી પહોંચ્યો. તેણે પાછા આવીને પેલા ફેરી-આને પેલી શેતરંજીના પૈસા આપી દીધા. શાહજહાંને લાગ્યું, કે આ શેતરંજીથી જરૂર તેની પિત્રાઈ ખૂદે જીતાશે. જે જગ્યાએ પેલા ત્રણ શાહજહાંઓ મળવાના હતા ત્યાં જવાનો તેણે શેતરંજી પર એસીને વિચાર કર્યો. તરતજ તે ત્યાં આવી પહોંચ્યો.

ખીબ શાહજહાંનું નામ અલી હતું. તે સીરાઝ નામના ગામમાં ગયો. તહેણે એક ફેરીઆ પાસે એક સાદી સોનાની મહોરવાળી ભૂંગળી જોઈ. તે ભૂંગળીમાં આપણે જેને જેવા માગીએ તેને જોઈ શકીએ. પેલા ફેરીઆએ આ જાદુઈ ભૂંગળીની વણીજ કિંમત માગી. શાહજહાંએ તહેને કિંમત ઓછી કરવાનું કહ્યું, પણ ફેરીઆ એકનો એ ના થયો. એણે કહ્યું, કે “કિંમત ખરાબર જ છે. તમે એ ભૂંગળીમાંથી જેવાં હશે તેને જોઈ શકશો.” આથી અલીએ એમાંથી પોતાની પિત્રાઈ ખૂદે જીતાડી (એ પણ શાહજહાંની જ હતી) જોવાનો વિચાર કર્યો. તરતજ એણે શાહજહાંને એમાં જોઈ. પછી એણે તરત જ ભૂંગળીના પૈસા ચૂકવી આપ્યા. અને મળવા માટે નક્કી કરેલે સ્થાને ગયો. તેણે ધાર્યું, કે જરૂર શાહજહાંની મહેને જ મળશે.

હવે ત્રીજો ભાગ, તેનું નામ અહમદ હતું, તે સમરકંદ ગયો. તેને પેલી સોનાની ભૂંગળીની કિંમત જોટલીજ કિંમતનું એક સફરજન મળ્યું. જે કોઈ માણસ મરવાની તૈયારીમાં હોય તેને તે સફરજન સુધાડ્યાથી તે મરતું ખાંચે એવી તેમાં કરામત હતી. અહમદે સફરજન વેચનારને જણાવ્યું, કે “સફરજનની કિંમત ઘણી છે”. સફરજનવાળાએ કહ્યું, કે “એ ખડુ ના કહેવાય”. તેણે પાસેના ઘરમાં કોઈને મરતો જોઈ,

તે મરતા માણસને આ સફરજન સુંઘાડ્યું; એથી એ માણસ મરતો બચ્યો. આ અદ્ભુત બનાવ જોઇ પેલી શાહનદી પેલા સફરજન-વાળાને મ્હોંમાગ્યા પૈસા આપી પોતાના ભાઈઓ પાસે ગયો.

હુસેને કહ્યું કે આ ત્રણે વસ્તુમાંથી કઈ સૌથી વધારે નવાઇ જોવી છે તે કહી શકાય એમ નથી. ત્હોણે અલીને કહ્યું, “લે, તારી બૂંગળી. આપણી પ્રિય શાહનદીને જોઈએ.” તે લોકોએ જોયું તો શાહનદી મરણ પયારીએ પડી હતી. પછી તે લોકોએ કહ્યું, કે “આલો, આપણે ત્રણે જણા આ જાદુઈ શેતરંજ પર બેસીને શાહનદી પાસે જઈએ.” એ ત્રણ જણ ત્યાં જઈ પહોંચ્યા, અને ત્હોને જોયું જાદુઈ સફરજન સુંઘાડ્યું, એથી એ સાજી થઇ ગઇ. તેમના આપ-સરદારે કહ્યું, કે “આમાંથી કોની વધારે જીત કહેવાય? શાહનદીને સારી કરવામાં ત્રણેનો સરખો ભાગ છે, માટે હું તમ સી રીતે નિકાલ કરવો તે બતાવું. તમે ત્રણે જણા તીરકામડું લઇ ચક્રેર બહાર જાઓ ને જેનું તીર સૌથી આગળ જાય તેને શાહનદી સાથે પરણવું.” પછી એ ત્રણે જણા જંગલમાં ગયા. આ હરીફાઇ જોવા લોકોનાં ટોળેટોળાં આવ્યાં હતાં. હુસેને એક તીર દૂર નાંખ્યું. પછી અલીનું એનાથી વધારે દૂર ગયું, પણ અહમદનું સૌથી વધારે દૂર ગયું ને પાછું જડ્યું જ નહિ. અહમદનું તીર જડ્યું નહિ તેથી અલીને શાહનદી મળે એવો ઠરાવ થયો. અહમદને શાહનદી ન મળી તેના કરતાં પોતાનું તીર જડ્યું નહિ તેથી વધારે દિલગીરી થતી હતી.

અહમદ પોતાનું તીર શોધતો હતો તેવામાં એક પરીના મહેલ આગળ આવી પહોંચ્યો. એ પરીએજ પેલી શેતરંજ, સફરજન, અને બૂંગળીવાળા ફેરીઆ મોકલ્યા હતા. પરીની એવી ઇચ્છા હતી કે

અહમદ શાહજાદા સાથે ના પરણે. પણ પોતાની સાથે પરણે.
તેથી એણે તેનું તીર લઈને સંતાડ્યું હતું. આથી અહમદ પરીની
સાથે પરણ્યો, અને એનો બાપ હિંદુસ્તાનના એક પ્રાંતનો
સુલતાન બની ગયો.

(અંગ્રેજી ઉપરથી)

નરગિણી

ઋતુઓની વાત

પરીઓના પ્રદેશમાં એક મોટો મહેલ હતો. તે આખો ચાર-સપાણનો હતો. તેમાં પુષ્કળ ચોરડાઓ હતા, અને ચાર માળ હતા. દાદર સોનાનો હતો અને તેના ઉપર પગ મૂકવાને કિનખાખ પાથરેલો હતો. ત્રીજા માળ ઉપર એક મોટો ચોરડો હતો. તેમાં છ પલંગો સફાઈથી પાથરેલા હતા. તે દરેકમાં એકેક છોકરું સૂતું હતું. તેઓમાં ચાર છોકરાઓ અને બે છોકરીઓ હતી. તેમનાં નામ હેમંતકુમાર, શિશિરકુમાર, વસન્તકુમાર, ગ્રીષ્મખ્યાલા, વર્ષાકુમારી અને શરતચંદ્ર હતાં. તેઓને માળખાપ ન હોતાં, છતાં તેઓ સુખી હતાં. તેઓ હંમેશાં સ્વચ્છ લૂગડાં પહેરતાં ને ખુશીમાં રહેતાં.

એક દિવસે સવારમાં તેઓ વાતો કરતાં હતાં ત્યારે હેમંતકુમારે કહ્યું, “આ પરીઓના પ્રદેશમાં આપણે નાનપણથી રહ્યાં છીએ. હવે તો અહિંયા કંટાળો આવે છે. માટે આપણે મોટી પરીખેનની પાસે જઈ

તેમની રજા લઇને બીજે ઠેકાણે જઈએ”. બધાં છોકરાંઓએ કહ્યું,
“ હા, ચાલો આપણે હમણાં જ જઈએ. ”

પછી તેઓ બે ગાડીઓ બેસાવીને મોટી પરીને મહેલ ગયાં.
તેમની ગાડી સુખડની હતી, અને ઘોડાઓને પાંખો હતી એટલે
તે પવનમાં ઊડતા હતા.

થોડીવારમાં મોટી પરીના મહેલ આવ્યો. તેના પેલાં છોકરાં-
ઓના મહેલ કરતાં ઘણા મોટાને સરસ હતો. વચક્ષા ઓરડામાં મોટી
પરી સિંહાસન પર બેઠી હતી, અને બીજી ખૂબ પરીઓ આબુ-
આબુ બેઠી હતી. છોકરાંઓ એક બાબુએ બેઠાં. મોટી પરીએ
પૂછ્યું, “છોકરાંઓ, તમે કેમ વિચારમાં દેખાઓ છો ?” શિશિર-
કુમારે કહ્યું, “અમને આ પ્રદેશમાં રહેતાં બહુ વરસ થયાં તેથી
અહીં કંટાળો આવે છે. હવે તો અમને કોઈ બીજા પ્રદેશમાં જવાની રજા
આપો.” મોટી પરીએ કહ્યું, “આજે સાંજે હું તમારી સાથે આવીશ.”

સાંજ પડી એટલે પરીએ છોકરાંઓને સારા પોષાક પહેરાવ્યા.
પછી બીજી આઠ પરીઓને સાથે લઇને તેઓ ગાડીઓમાં બેઠાં. તે
ગાડીઓ છોકરાંઓની ગાડીઓ કરતાં ઘણી સરસ હતી. તે આંખી
સોનાની હતી.

થોડીવારે એક સુંદર પ્રદેશ આવ્યો. ત્યાં પરીપ્રદેશ જેવો
વૈભવ નહોતો પણ દેખાવ ઘણો મનોહર હતો.

એક ટેકરાપર તેઓ ચઢ્યા. પછી ગાડીઓમાંથી ઉતર્યા.
વસન્તકુમારે કહ્યું, “ મોટી બહેન, આવા સુંદર પ્રદેશનું નામ શું છે ?”
મોટી પરીએ કહ્યું, “ આનું નામ પૃથ્વી. ”

ત્રીજાબાળા—“ આ સુંદર પ્રદેશમાં રહેવાનું મને ઘણું મન
થાય છે. ” બધાં છોકરાંઓ સાથે બોલી ઉઠ્યાં: “ અમને પણ મન થાય
છે. પરીબહેન અમને અહિંયા રહેવા દો. ”

મોટી પરી—“ ના, છોકરાંઓ, તમારા બધાંથી તો અહિંયા ના રહેવાય, કેમકે પરીપ્રદેશમાં તમારી જરૂર છે. તમે દરેક જાણુ વારા પ્રમાણે બળમે મહિના અહિંયા રહો જાઓ તો બને. ” બધાં છોકરાંઓ—“ તમે જેમ કહેશો તેમ કરીશું. અમારે તો ફક્ત એટલું જ જોઈએ છે કે આ સુંદર પ્રદેશમાં રહેવાય. ”

પછી તેઓ વાતો કરતાં કરતાં પરીપ્રદેશમાં ગયાં. બીજે દિવસે સવારમાં મોટી પરી છોકરાંઓને મહેલ આવી, અને કહ્યું, “ છોકરાંઓ, હું તમને દરેકને જુદો જુદો જાદુ શીખવું. તેનો ઉપયોગ તમે પૃથ્વીમાં જાઓ ત્યારે જ કરજો. ”

પછી મોટી પરીએ દરેક જાણુને હવા કેવી રીતે બદલવી તે વિષે જુદી જુદી જાતના જાદુ શીખવ્યા.

કાર્તિક મહિના એઠો એટલે હેમન્તકુમાર પૃથ્વીમાં રહેવા ગયો. ત્યાં પહોંચતાંજ તેણે પોતાનો જાદુ કરવા માંડ્યો એટલે હવા ઠંડી થઈ ગઈ ને ખેડુતોએ કઠોળ વાવ્યાં, કેમકે એ હવા કઠોળને બરાબર ફાવે છે.

પોષમાં શિશિરકુમાર આવ્યો. તેણે હવા એવી સરસ કરી નાંખી કે લોકો ખુશ થઈ ગયા. સવારે ઠંડક, બપોરે સારો પવન ને સાંજે ગુલાબી હવા થઈ ગઈ. આથી ગુલાબ અને બીજાં પુષ્પો પુલ ઊઘ્યાં.

ફાગણમાં વસન્તકુમાર આવ્યો. તેણે ઠંડીને ફાંકી કાઢી. આંખા અને બીજાં ઝાડોપર મહેર આવ્યાં, અને બધાં છોડોપર પુલ પુલ થઈ ગયાં.

વૈશાખમાં ગ્રીષ્મઋતુ આવી. તેણે તદન હવા બદલી દીધી. ગરમી પડવા માંડી. કેરી, ટેટી, વિગેરે ફળ અને મોગરા, ચંપો, વિગેરે ફૂલ ઊઘ્યાં. તાપને કીધે લોકો અકળાઈ ગયા.

૧૫૫

અપાડમાં વર્ષાકુમારી આવી. ત્યારથી વરસાદ પડવા માંડ્યો. રસ્તામાં પાણીના રેલા થયા. નદી, તળાવો પાણીથી ભરાઈ ગયાં ને ખેડુતો ખુશ ખુશ થઈ ગયા.

ભાદરવામાં શરત્ચંદ્ર આવ્યો. પહેલો મહિનો તો તેણે વરસાદ પાડ્યો. પછી ઝાડનાં પાતરાંઓ ખરી જવા લાગ્યાં. ખેડુતોએ અનાજ વાવ્યું ને વિચાર કરવા લાગ્યા કે આવડે વરસે પણ વર્ષાકુમારી કૃપા કરે તો સાહે.

ત્યારથી આ રીતે ઋતુના ફેરફાર થયા, અને છ છોકરાંઓના નામ પરથી ઋતુઓનાં નામ પડ્યાં. ત્યારથી આજસુધી એ છ છોકરાંઓ વારાફરતી પૃથ્વીપર આવે છે, એ મહિના રહે છે ને પાછાં જાય છે. વર્ષાકુમારી એકંદર નાનુક ખાંધાની છે, એટલે કાઠ કાઠવાર માંદી પડે છે ત્યારે પૃથ્વીપર આવી શકતી નથી. તે નથી આવતી તે વરસે દુકાળ પડે છે.

(સંખ્યા)

હીલા

મુકુલ

એક ઉઘાનમા ફરતાં ફરતાં સૂકાં ફળ ઉપાડીને અમે અંદરથી બીયાં ભેગાં કરતાં હતાં.....આખરે અમે બીયાં ભેગાં કરી રહ્યાં. પછી ઘેર જઇને તે બીયાં અમે અમારી વાડીમાં વાવી દીધાં ને તેને રોજ અમે પાણી પાતાં.....હવે તે બીયામાંથી નાના છોડ થયા છે. અને તેના ઉપર ફાઈ ફળાઓ પણ ઉગે છે. આજ સુધીમાં તે છોડો ઉપર જ, સાત ફળાઓ થઈ છે. પણ આ છેલ્લી ફળા તો અસૌકંડિક છે. હું ઇચ્છું છું કે તે છોડો ઉપર સદા ફળાઓ જ રહે. જો તેમાંથી ફલ થશે તો તે કદાચ કરમાઈ જશે.

વિનોદિની

અસહકારની ગીતા

મહાત્મા ગાંધીજીના યંગમન્ડિયા અને નવજીવન-
માંના સર્વોત્તમ લેખો અને ભાષણોનો અપૂર્વ
સંગ્રહ. સંગ્રહકર્તા, ઇન્દુલાલ કનૈયાલાલ યાસિક.
પૃષ્ઠ ૮૮૦.

સાદુ પૂઠું રૂ. ૨-૮-૦

ચામડાનું પૂઠું રૂ. ૩-૦-૦

યુગધર્મ અન્યમાળાના આહકને રૂ. ૦-૮-૦
ઝોછા. અન્યમાળાનું લવાજમ રૂ. ૬-૦-૦. યુગ-
ધર્મ માસિકના આહકને રૂ. ૫-૦-૦. આજે જ
મંગાવો.

રાષ્ટ્રગીત (ત્રીજી આવૃત્તિ) સુધારા વધારા
સાથે પૃષ્ઠ ૩૦૦ સાદુ પૂઠું ૦-૧૨-૦ સળંગ
કપડાનું પૂઠું ૧-૦-૦

યુગધર્મ કાર્યાલય.

ભદ્ર પાસે
અમદાવાદ.

અમારાં પુસ્તકો.

	રૂ. આ. પા.
ખેડાની લડત	૧—૮—૦
શંકરલાલ પરીખ	
કારાવાસ કહાણી	૦—૧૨—૦
અરવિન્દ ઘોષ	
આટલું તો જાણજો	૦—૬—૦
નરહરિ પરીખ	
મુક્તધારા	૦—૬—૦
રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર	
કોરીઆની લડત	૦—૩—૦
નંદલાલ શાહ	
કાયદા સામે થવાની ફરજ	૦—૧—

૩—૪—૦

યુગધર્મ કાર્યાલય,
ભદ્ર પાસે
અમદાવાદ.

પ્રથમ આવૃત્તિ ૧૯૩૬
પ્રથમ આવૃત્તિ ૧૯૩૬
પ્રથમ આવૃત્તિ ૧૯૩૬

